

Matej Šekli

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana

Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja*

V prispevku je podan kritični pretres meril zemljepisnojezikoslovne razmerjitve kajkavščine, idioma osrednje južne slovanščine, od ostalih zahodnojužnoslovanskih idiomov (slovenščine, čakavščine, štokavščine) ter njene členitve na posamezna narečja, kot so prikazana v kroatistični narečjeslovni in zgodovinskojezikoslovni literaturi. Določene so definicijske lastnosti kajkavščine predvsem v odnosu do slovenščine ter definicijske lastnosti posameznih kajkavskih narečij. To je osnova za genetolingvistično analizo nekaterih obrobni govora na kajkavsko-slovenski jezikovni meji, ki jih kroatistično narečjeslovje obravnava kot »posebne«. Preverjena je delovna hipoteza, da »posebni obrobni kajkavski govori« genetolingvistično sodijo v diasistem slovenskega jezika.

In the article a critical survey is given of the criteria employed in the geo-linguistic delimitation of Kajkavian - an idiom of Central South Slavic (in Croatian *srednjojužnoslavenski*) - from the other Western South Slavic idioms (Slovene, Čakavian, Štokavian) as well as its subdivision into dialects, as presented in Croatian dialectological and historical linguistic literature. We aim to determine the defining characteristics of Kajkavian in general, especially in relation to Slovene, and the defining characteristics of the individual Kajkavian dialects, which in turn provides the basis for further genetic linguistic analysis of some marginal local dialects on the Kajkavian-Slovene language border. These are defined as “distinctive” in Croatian dialectological literature. The working hypothesis is verified that these “distinctive marginal Kajkavian local dialects” are, in the genetic-linguistic sense, in fact part of the diasystem of the Slovene language.

1 Lingvogeneza slovenščine in kajkavščine

Slovenščina in kajkavščina sta genetolingvistično gledano idioma zahodne južne slovanščine. Slovenščina je samostojni jezik, medtem ko je kajkavščina ob čakavščini ter (zahodni in vzhodni) štokavščini (in torlaščini) ena od enot osrednje južne slovanščine (hr. *srednjojužnoslavenski jezik*), tj. južnoslovanskega diasistema hierarhične

*V pričujočem prispevku je pridevnik *slovenski* uporabljan v **genetolingvističnem pomenu** ‘ki je del slovenskega diasistema oz. slovenskega jezika, tj. ki izkazuje splošno-slovenske (in morebitne nesplošno-slovenske) jezikovne inovacije’, ne pa morda v političnopravnem pomenu ‘ki se nahaja na ozemlju Republike Slovenije’ ali sociološkem smislu ‘ki se čuti del

stopnje jezika, ki se razprostira od jezikovne meje s slovenščino do jezikovne meje z makedonščino in bolgarščino.¹ Diasistemi zahodne južne slovanščine (slovenščina, kajkavščina, čakavščina, zahodna štokavščina, vzhodna štokavščina, torlaščina) so se postopoma izoblikovali iz praslovanščine predvsem z glasovnimi spremembami, tj. inovacijami različnega prostorskega obsega, ki jih na osnovi njihove večje ali manjše zemljepisne razširjenosti na (zahodnojužno)slovanskem ozemlju, kar je najverjetneje posledica njihove relativne kronologije, mogoče razdeliti na več skupin.

1.1 Oblikovanje zahodne in vzhodne južne slovanščine

Glasovne spremembe, ki so iz praslovanščine izoblikovale zahodno in vzhodno južno slovanščino ter ju tudi že začele cepiti na manjše enote, so: 1. **splošnoslovanski** glasovni spremembi: 1) psl. **ōRC* > sl. **RaC* (psl. **ōrdlo* 'ralo', **ōlkom*(*bn*)*ь* 'lakomen' > sl. **rādlo*, **lākom*(*bn*)*ь*); 2) psl. **ь*, **ъ* > sl. **ø* (psl. **konьcь* **konьca* 'konec', **petьkь* **petьka* 'petek' > sl. **konьc* **konca*, **petьk* **petka*); 2. **južnoslovansko-vzhodnoslovanske** glasovne spremembe: 1) psl. **ś* > jsl., vsl. **s*: zsl. **š* (psl. **šědb* 'siv', **vbьse* 'vse' > jsl., vsl. **sědb*, **vbьse*: zsl. **šědb*, **vbьše*); 2) psl. **kvě₂*, **gvě₂* > jsl., vsl. **cvě₂*, **zvě₂*: zsl. **kvě₂*, **gvě₂* (psl. **kvěťb* 'cvet', **gvězda* 'zvezda' > jsl., vsl. **cvěťb*, **zvězda*: zsl. **kvěťb*, **gvězda*); 3) psl. **tl*, **dl* > jsl., vsl. **l*: zsl., SZ sln. **dl* (psl. **pletьb* **pletla* 'pletel/pletla', **kradьb* **kradla* 'kradel/kradla', **šidlo* 'šilo' > jsl., vsl. **plebь* **plela*, **kralьb* **krala*, **šilo*: zsl., SZ sln. **pletbь* **pletla*, **kradьb* **kradla*, **šidlo*); 3. **južnoslovanske (in širše)** glasovne spremembe: 1) psl. **ōRC*/**oRC* > jsl., srslš. **RaC*: vsl., zsl. **RoC* (psl. **orstī* 'rasti', **ōlkьtb* 'laket' > jsl., srslš. **rastī*,

slovenskega naroda oz. slovenske nacije, Slovenec/Slovenka'. Prav tako je pridevnik *kajkavski* razumljen v genetolingvističnem pomenu 'ki je del kajkavskega diasistema, tj. ki izkazuje splošnokajkavske (in morebitne nesplošnokajkavske) jezikovne inovacije', ne pa morda v političnopravnem pomenu 'ki se nahaja na ozemlju Republike Hrvaške' ali sociološkem smislu 'ki se čuti del hrvaškega naroda oz. hrvaške nacije, Hrvat/Hrvačica'. Avtor torej genetolingvistične kategorije kot na primer 'slovenski diasistem, slovenski jezik' ne povezuje neposredno s sociološkimi kategorijami, kot so na primer 'slovenski narod, slovenska nacija', 'biti Slovenec/Slovenka', saj tovrstna problematika po njegovem mnenju ne sodi na področje genetolingvistike. Formulacije tipa »Ti govorni tipovi [sc. v Gorskem kotarju in v okolici Buzeta v severni Istri] pripadajo kajkavskom jeziku svetu u širem značenju te reči, onome koje obuhvata i slovenački jezik. Njihovi najbliži srodnici su slovenački govori neposredno severno od republičke granice. Međutim sa govorima hrvatske kajkavske dijalekatske grupe oni imaju samo posrednih veza, uglavnom preko slovenačkog jezika. S druge strane ti su govori nesumnjivo srpskohrvatski utoliko što ih govore Hrvati. Na taj način ovde imamo govore koji i pored toga što su i kajkavski i hrvatski, ipak u stvari ne spadaju u hrvatsku kajkavsku dijalekatsku grupu« (Ivić 1963: 36) po mnenju avtorja tega prispevka ne sodijo v genetolingvistični diskurz.

¹ Iz zahodne južne slovanščine so se posamezni idiomi preko vmesnih faz izoblikovali na naslednji način: alpska slovanščina > slovenščina (sln. *kaj* 'kaj?' < psl. **kajь* 'kaj?' ← **ka* 'kje?, kam?' + **ь*), panonska slovanščina > kajkavščina (kajk. *kaj* 'kaj?'), primorska slovanščina > čakavščina (čak. *ča* 'kaj?' < psl. **čь* 'kaj?'), dinarsko-raška slovanščina > štokavščina (štok. *što* 'kaj?' < psl. **čьto* 'kaj?') (Moguš 1995: 11–12).

> sln., kajk., čak., Z štok. *VrV : V štok., mak., blg. *VžV (psl. *možeši 'moreš' > sln., kajk., čak., Z štok. *moreš* : V štok., mak., blg. *možeš*);⁴ 2) psl. *t̥, *d̥ > sln., SZ kajk. *ć, j* > *č, j* : JZ kajk., čak. *ć, j* : V kajk., štok. *ć, ž* > *č, ž* (psl. *světa, *međa > sln. *sveča, meja*, nar. *sveća*, SZ kajk. *svěča, meja*, JZ kajk. *svěća, meja*, čak. *svića, meja* : V kajk. *svěča, meža*, štok. *svića/svijéća/sveća, međa*); 3) psl. *šč̥, *žž̥ > sln., kajk., čak., Z štok. *šč̥, žž̥* (> *šč̣, žẓ̌* : *šč̣, *žj : *šč̣, *žẓ̌ : *š, *ž) : V štok. *št, *žd (psl. *puščati, *drožžbe > sln. *puščati, drožje*, nar. *puščati, drožže*, kajk. *puščati, drožje/drožže*, čak. *puščati, drožje*, Z štok. *puščati, drožde* : V štok. *puštati, drožde*); 4) odsotnost/prisotnost raznosnjenja praslovanskih nosnih samoglasnikov: psl. *e, *o > SZ sln., mak., blg. *e, *o : JV sln. *e, *o, kajk. *e, *o, čak., štok. *e, *u (psl. *petb 'pet', *možb 'mož' > SZ sln., mak., blg. *pet, *mož : JV sln. *pet, *mož, kajk. *pet, *mož, čak., štok. *pet, *muž) in posledično: 5) prvotna ozka/široka kakovost praslovanskega *ě v povezavi z odsotnostjo/prisotnostjo raznosnjenja: psl. *ě [ä] > SZ sln., mak., blg. *ä : JV sln., kajk., čak., štok. *e (psl. *lěsb 'les', *město 'mesto, prostor' > SZ sln., mak., blg. *lās, *mästo : JV sln., kajk., čak., štok. *les, *mesto). Po teh spremembah so se v (zahodni) južni slovanščini izoblikovali manjši idiomi.

psl.	SZ sln.	JV sln.	SZ kajk.	JZ kajk.	V kajk.	čak.	Z štok.	V štok.	mak.	blg.
*b̥	*ə									*b̥
*b̥	*ə									*b̥
*Bí	*Bí									*Bj
*e	*e	*e								*e
*o	*o	*o	*o				*u			*o
*ě	*ä	*e								*ä
*f̥	ć > č		č	ć	č	ć			ḳ	št
*d̥	j		j	j	ẓ̌	j	ẓ̌		g̣	žd
*šč̥	šč̣ > šč̣ > ṣ̌		šč̣	šč̣	šč̣	šč̣				št
*žž̥	žẓ̌ > žẓ̌ > ẓ̌		žj	žj	žẓ̌	žẓ̌				žd
*VžV	VrV							VžV		

Nesplošnojužnoslovanske glasovne spremembe

Te glasovne spremembe pa niso samo izoblikovale posameznih zahodnojužnoslovanskih idiomov, ampak so jih tudi notranje razčlenile (severozahodna : jugovzhodna slovenščina; severozahodna : jugozahodna : vzhodna kajkavščina; zahodna :

⁴ Rotacizem, tj. glasovna sprememba psl. *VžV > *VrV, pri kateri gre za poseben tip lenizacije (šibitve), in sicer za sonantizacijo (tj. spremembo nezvočnika v zvočnik) (Hock 1991: 81–82), je sporadično izpričana na celotnem južnoslovanskem jezikovnem ozemlju (Cvetko Orešnik 1987–1988). Zelo verjetno je, da gre pri tem prvotno za glasovno spremembo, ki je bila kasneje na vzhodu južne slovanščine odstranjena z izravnavi v t. i. premenjujočih se okoljih (psl. *ženety : *doženety > jsl. *žene : *dorene), toda se sporadično ohranila v t. i. nepremenjujočih se okoljih (psl. *ježe, *dože > jsl. *jere : *dore) (Greenberg 1999a). Izgolosa *more* : *može* poteka po štokavskem jezikovnem ozemlju (Ивић 1956 (2001): [22]).

vzhodna štokavščina). Kljub divergentnim izhodiščem nekaterih od teh idiomov pa so nadaljnje spremembe v smislu konvergentnega razvoja povezale nekatere v izhodišču genetolingvistično heterogene areale in jih izoblikovale v kompaktno idiome. V nadaljevanju je predstavljeno oblikovanje slovenščine in kajkavščine. Tipološko gledano imata tako slovenščina kot kajkavščina podoben model lingvo-geneze. Genetolingvistično gledano je za njuno oblikovanje značilno **divergentno izhodišče** in **konvergentni razvoj**, v odnosu do sosednjih idiomov pa ju je mogoče definirati po principu **inovacija na obrobju areala kot definicijska lastnost idioma na obrobju tega areala** (v primeru slovenščine inovacija na obrobju zahodne južne slovanščine, v primeru kajkavščine inovacija na obrobju osrednje južne slovanščine).⁵

1.3 Slovenščina

Divergentno izhodišče slovenščine predstavljata prvotno dva makroareala, tj. severozahodna in jugovzhodna slovenščina, ki sta bila posledica različnih smeri naselitve Slovanov na poznejši alpskoslovanski prostor (zgodnejši naselitveni val s severovzhoda okrog leta 550, poznejši naselitveni val okrog leta 585 z jugovzhoda) ter se kaže v prvotnih nesplošnoslovanskih razlikah, ki vsaj v začetku severozahodno slovenščino vežejo na zahodnoslovanski, jugovzhodno slovenščino pa na južnoslovanski jezikovni prostor. Prvotne razlike v slovenščini so naslednje: a) psl. **tl/*dl* > SZ sln. **tl/*dl* : JV sln. **l* (psl. **pletb/*pletla*, **kradlb/*kradla*, **šidlo* > SZ sln. **pletl/*pletla*, **kradl/*kradla*, **šidlo* : JV sln. **plel/*plela*, **kral/*krala*, **šilo*); b) psl. **vy-*, **jъz-* 'iz-' > SZ sln. **vy-* : JV sln. **jъz-* (psl. **vybъrati/*jъzbъrati* 'izbrati' > SZ sln. **vybъrati* : JV sln. **jъzbъrati*); c) psl. **ę*, **ę* > SZ sln. **ę*, **ę* : JV sln. **e*, **o* (psl. **petb*, **možb* > SZ sln. **pet*, **mož* : JV sln. **pet*, **mož*); č) psl. **ě* [ä] > SZ sln. **ä* : JV sln. **ę* (psl. **lěsb*, **město* > SZ sln. **läs*, **mästo* : JV sln. **lęs*, **męsto*) (Rigler 1963: 28–31; Logar 1974).

Konvergentni razvoj slovenščine je potekal v okviru splošnoslovenskih inovacij, do katerih je prišlo v obdobju od konca 10. do konca 12. stoletja in ki so genetolingvistično različna areala povezale v celoto. Splošnoslovenske inovacije, ki so slovenščino zamejile od ostale zahodne južne slovanščine in so zato definicijske lastnosti slovenščine, so: a) naglasni pomik tipa psl. **ōko* > sln. **okō*, tj. splošnoslovenski pomik naglasa s praslovankega dolgega in kratkega starocirkumfektiranega zložnika v popraslovanških dvo- in večzložnicah (10./11. stoletje) (psl. **mēso*, **prōso*, **kōkošb* > sln. **mēsō*, **prosō*, **kokōš* : osr. jsl. **mēso*, **prōso*, **kōkoš*), ki je v nekaterih položajih zajel tudi nekatere severozahodne (zagorsko-medmurske) kajkavske govore (govor kraja Bednja na primer izkazuje naglasni pomik na popraslovanški zaprti zlog: *eblāok*, *kerān*,

⁵ Definicija geolekta na obrobju areala v nasprotju z geolektom v središču areala sledi naslednjima načeloma: inovacija na obrobju areala kot definicijska lastnost idioma na obrobju areala, odsotnost inovacije v središču areala kot definicijska lastnost idioma v središču areala (Šekli 2009: 296–297).

kekýeš, vesâl, zočâl, sodêil, sup. *erâot*, Gsg *jasâni* (Jedvaj 1956: passim) < psl. **ðblakъ*, **kòrenъ*, **kòkošъ*, **věselъ*, **zâčelъ*, **sâdilъ*, **ðratъ*, **jěseni*);⁶ b) naglasni umik tipa psl. **dušâ* > sln. **dúša*, tj. splošnoslovenski umik naglasa s popraslovanskega odprtega in zaprtega kratkega (akutiranega) končnega (tj. praslovanskega kratkega ali popraslovanskega skrajšanega praslovanskega dolgega) zložnika na popraslovansko (neskrajšano) prednaglasno dolžino (12. stoletje) (psl. **dušâ*, **vinò*, **zakònъ* > sln. **dúša*, **víno*, **zákón* : osr. jsl. **dūšâ*, **vīnò*, **zākōn*); c) odvisnost samoglasniške kakovosti od samoglasniške kolikosti ter odvisnost samoglasniške kolikosti od naglasnega mesta

⁶ Nekateri avtorji so mnenja, da do naglasnega pomika tipa psl. **ðko* > sln. **okò* ni prišlo na dveh obrobnihih območjih slovenščine, in sicer: 1. v rezijanskem in ziljskem narečju v vseh položajih (Stankiewicz 1984–1985; Vermeer 1987; Greenberg 2000: 105–107; 2002: 117–118); 2. v prekmurskem, prleškem in haloškem narečju v položaju pred zlogom s praslovanskim polglasnikom v šibkem položaju (psl. **nâbъralъ*, **pðbъralъ* > prekmursko, prleško, haloško sln. **nâbral*, **pðbral*, tj. t. i. Greenbergov »tip *n'a:brau*«), v govoru kraja Središče ob Dravi pa poleg tega še v položaju pred odprtim zadnjim zlogom (psl. **ðko* > Središče **ðko*) (Greenberg 1992; 1993: 478–480; 1994: 93–95; 1999b: 131; 2000: 105–107; 2002: 117–118). Odsotnost naglasnega pomika pod podobnimi pogoji kot v Središču naj bi izkazovali: a) obrobni prleški govor kraja Gibina (*me:so* : *ve'ce:r*) (Greenberg 1995: 118); b) vzhodni haloški govor kraja Gorenjski Vrh (*měso*, *kðlo*, *kðkoš*, *děvjet* : *věčēr*, *gòlòp*) (Lundberg 1997: 72, 75–77), toda Veliki Vrh (*me'so*: *sr'ce*: *ve'ce:r*, *go'lo:p*) (Zorko 1998: 15).

Za naglasno stanje v rezijanskem in ziljskem narečju se zdi bolj verjetno, da je do naglasnega pomika prišlo (Ramovš 1918; Bajec 1921–22; Logar 1954, 1968, 1971, 1981; Rigler 1972; Šekli 2006; Pronk 2011). Naglasno stanje v prekmurskem, prleškem in haloškem narečju je mogoče razložiti tako z (zelo zapleteno) relativno kronologijo (izostanek naglasnega pomika) kot z analogijo (prisotnost naglasnega pomika) (Beguš 2012: 22–30).

Dvojnični primeri z naglasnim pomikom znotraj deležnika na *-l* (psl. **pðbъrali* > pan. sln. **pobrâli*) in primeri z naglasnim pomikom izven deležnika na *-l* (psl. **sbrъce*, **ludъje* > pan. sln. **srcê*, **ludjê*) v prekmurskem, prleškem in haloškem narečju kažejo na to, da šibki poglasnik v ponaglasnem zlogu ni mogel biti vzrok za izostanek naglasnega pomika. Razlaga z analogijo po v panonskih slovenskih narečjih relativno pogostih oblikah sestavljenih glagolov z dvema predponoma (psl. **sъpobъralъ* > pan. sln. **spôbral*) oziroma po oblikah s t. i. panonskim zanikanjem, tipičnim za panonsko slovenščino (psl. **jesmь nê pobъralъ* > pan. sln. **səm ne pôbral*), se torej zdi bolj verjetna, toliko bolj, ker se primeri »izostanka naglasnega pomika« pojavljajo samo v deležnikih na *-l*.

Izostanek naglasnega pomika **ðko* > **ðko* na odprti zlog v govoru kraja Središče (danes Središče ob Dravi) je mogoče interpretirati vsaj na dva načina, in sicer je to lahko: 1) izostanek splošnoslovenske inovacije na obrobju slovenskega jezikovnega areala; središki govor, ki posredno izkazuje inovacije jugovzhodne slovenščine (sln. **ě* > JV sln. **ej* > Središče *e*; monoftongizacijo JV **ej* posredno dokazuje monoftongizacija izhodičnih zaporedij **ej* kot v *ca'ne*: 'ceneje', *moč'ne*: 'močneje', *š'te*: 'štej!'), predstavlja torej postopni prehod med prleškim narečjem slovenščine in medmurskim narečjem kajkavščine (Greenberg 2005: 112); 2) neavtohtona (medmurskokajkavska) prvina v prvotnem slovenskem govoru (Kolarič 1956: 163); po letih 1681–1682 se je zaradi posledic kužne epidemije sestava prebilstva v kraju namreč močno spremenila: »Večina hiš je ostala prazna, izumrle so takrat mnoge stare središke rodovine[.] Priselile so se potem v Središče nove rodovine največ iz Medjimurja in Hrvaškega pa iz Murskega polja« (Kovačič 1910: 194).

(Ramovševa »glavna črta v oblikovanju slovenskega vokalizma«), katerega posledici sta: č) diftongizacija praslovenskih *ě, *o v slovenskih dolгих zlogih: sln. *ě̃, *ō̃ > SZ sln. *ie, *uo : JV sln. *ej, *ou (sln. *svět, *bōs > SZ sln. *sviet, *buos : JV sln. *svejt, *bous) (12./13. stoletje); d) skrajšava nenaglašenih dolгих zložnikov (po naglasnem umiku tipa psl. *duša > sln. *dúša) (psl. *zakōni, *molīiti, *pisāti > sln. *zakōni, *mlatīiti, *pisāiti : osr. jsl. *zākōni, *mlāīiti, *pīsāiti) (Ramovš 1950, 1951).

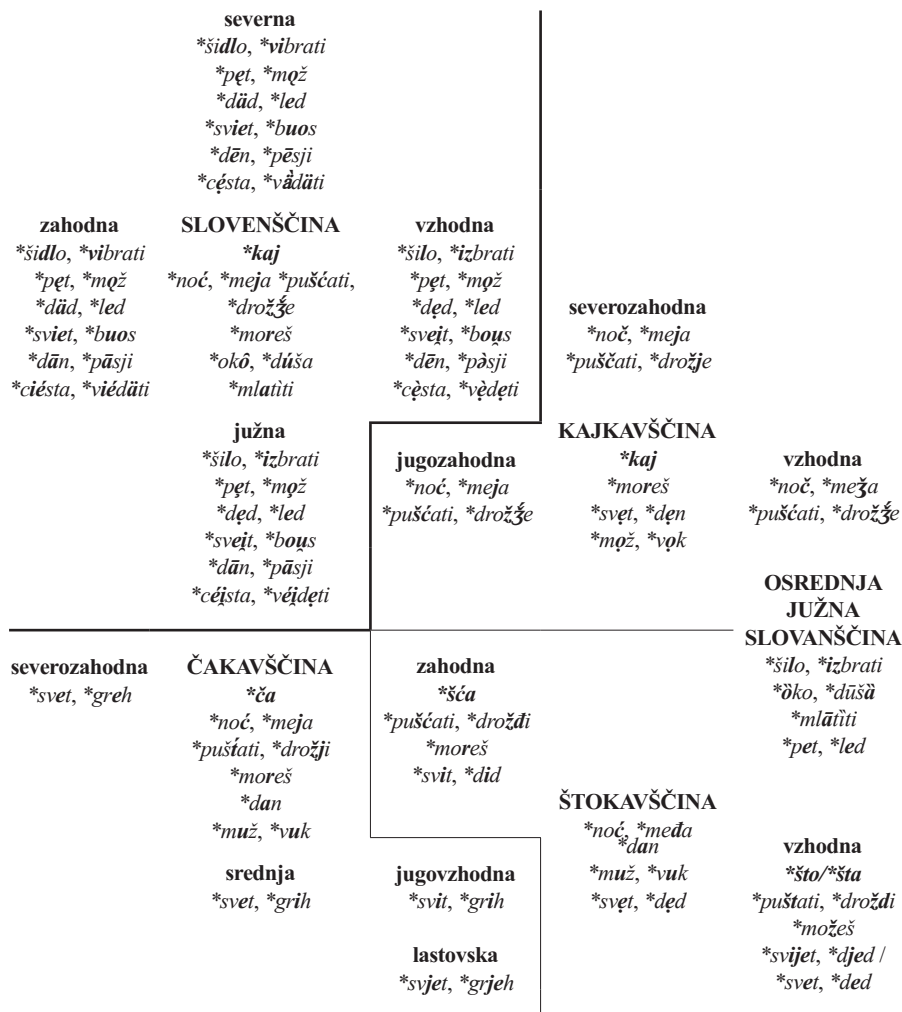
Naštete splošnoslovenske inovacije so slovenski diasistem od preostalega dela zahodne južne slovanščine zamejile kot kompakten areal, kar pomeni, da je slovenščino v odnosu do osrednje južne slovanščine genotolingvistično mogoče definirati po principu **inovacija na obrobju zahodnojužnoslovenskega areala kot definicijska lastnost idioma na obrobju tega areala**. Hkrati pa je različna intenzivnost ene od splošnoslovenskih inovacij, in sicer težnje odvisnosti samoglasniške kolikosti od naglasnega mesta in odvisnosti samoglasniške kakovosti od samoglasniške kolikosti, povzročila tudi njegovo notranjo cepitev na manjše areale. Prisotnost oziroma odsotnost in čas daljšanja tipa sln. *kráva > *kráva, tj. daljšanja izhodiščno-slovenskih kratkih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu (psl. *brātъ *brāta, *cěsta, *kōža, *dolīna, *věděti > sln. *brāt *brāta, *cěsta, *kōža, *dolīna, *věděti), ter *a*-jevsko oziroma *e*-jevsko vokalizacija zahodnojužnoslovenskega polglasnika v slovenskih dolгих zlogih (psl. *dъnъ, *mъxъ > sln. *dъn, *mъx) ter (v zahodni in južni slovenščini zgodaj, v severni slovenščini pozno podaljšanega) kratkega polglasnika v nezadnjih besednih zlogih (psl. *pъsъjъ > sln. *pъsji) sta slovenščino nadalje razdelili na štiri makroareale: a) zahodna in južna slovenščina pozna zgodnje daljšanje (13.–14. stoletje) (Z in J sln. *brāt *brāta, *cěsta, *kōža, *dolīna, *věděti) ter *a*-jevsko vokalizacijo dolgega in zgodaj podaljšanega polglasnika (Z in J sln. *dъn, *mъx, *pъsji); b) severna slovenščina izkazuje pozno daljšanje samo v predzadnjih zlogih (16. stoletje) (S sln. *brāt *brāta, *cěsta, *kōža, *dolīna, *věděti) ter *e*-jevsko vokalizacijo dolgega in pozno podaljšanega polglasnika (S sln. *dēn, *mēx, *pēsji); c) vzhodna slovenščina daljšanja nima (V sln. *brāt *brāta, *cěsta, *kōža, *dolīna, *věděti) in pozna *e*-jevsko vokalizacijo dolgega polglasnika (V sln. *dēn, *mēx, *pēsji) (Ramovš 1950; Rigler 1977).

1.4 Osrednja južna slovanščina

Za razliko od slovenščine pa osrednja južna slovanščina skupnih inovacij, ki bi jo povežale v enoten areal, ne pozna, kar pomeni, da jo je potrebno v odnosu do slovenščine genotolingvistično opredeliti po principu **izostanek inovacije v središču zahodnojužnoslovenskega areala kot definicijska lastnost idioma v središču tega areala**.⁷ Osrednjo južno slovanščino kot celoto torej lahko definirano samo kot zahodnojužnoslovenski idiom, ki

⁷ »Kako srednjojužnoslavenski nema kakvih zajedničkih inovacija, a od slovenskoga ga odvajaju arhaizmi (npr. slovenski ima progresivnu metataksu starih inicijalnih silaznih akcenta, a hrvatski nema), sledio bi zaključak da termin srednjojužnoslavenski nema genotolingvistički smisao« (Lisac 2009: 261).

ne izkazuje splošnoslovenskih glasovnih inovacij. Edina glasovna inovacija, ki bi bila lahko **splošnoosrednjejužnoslovenska** in hkrati neslovenska, je sovpad odrazov praslovenskih *e, *e v položaju ne za trdonebnikom (psl. *C_e > čak. *C_a (psl. *početi, *žęda, *język, *kleti > čak. počati, žaja, jazik, klati) (Finka 1976: 17)): psl. *e, *e > kajk., čak. štok. *e (psl. *pętv, *ględati, *ledv, *žena > kajk., čak., štok. pet, gledati, led, žena).

Shematični prikaz slovenščine in osrednje južne slovanščine

Nadaljnje inovacije na osrednjejužnoslovanskem ozemlju izoblikujejo posamezne idiome in njihove podidiome. **Nesplošnoosrednjejužnoslovanske** spremembe (v večini po ok. 1200) so: a) psl. **d* > čak., SZ in JZ kajk. **j* : V kajk., štok. **ž* (psl. **međa* > čak., SZ in JZ kajk. *meja*, V kajk., štok. *mežja*); b) jsl. **o* = **ǫ* > kajk. **o* : čak.-štok. **u* (psl. **zobъ*, **vьlkъ* > kajk. *zob* = *vok* : čak.-štok. *zub* = *vuk*); c) Z jsl. **a* > kajk. **e* : čak.-štok. **a* (psl. **dbъ*, **pъsъ*, **mъxъ*, **sъbъ* > kajk. *den*, *pēs*, *meh*, *sen* : čak.-štok. *dan*, *pas*, *mah*, *san*);⁸ č) psl. **ě* > JV sln., kajk., čak., štok. **e* > kajk. **e*, SZ čak. *e*, sr. čak. *e/i* po Jakubinskij-Meyerjevem pravilu, JV čak. *i*, lastovsko čak. *je*; »štokavski govori s nezamenjenim jatom« z odrazom *e*, Z štok. *i*, V štok. *ije/je*, *e* (od ok. 1300) (*a* v posameznih primerih: psl. **orěxъ* > štok. *orah*, psl. **gnězdo* > čak. *njazlo*).

1.5 Kajkavščina

Divergentno izhodišče kajkavščine se kaže v prvotnih treh makroarealih, tj. severozahodna, jugozahodna in vzhodna kajkavščina, ki so najverjetneje posledica širjenja inovacij na kajkavsko območje z različnih arealov zahodne južne slovanščine, pri čemer kaže severozahodna kajkavščina večjo povezanost s slovenščino, jugozahodna kajkavščina s čakavščino ter vzhodna kajkavščina s štokavščino. Prvotna razlika se kaže v odrazih praslovanskih trdnebnikov **í*, **d*: psl. **í*, **d* > SZ kajk. *č*, *j* : JZ kajk. *ć*, *j* : V kajk. *č*, *ž* (psl. **noibъ*, **međa* > SZ kajk. **noč*, **meja*, JZ kajk. **noć*, **meja*, V kajk. **noč*, **mežja*) (Belić 1929).

Konvergentni razvoj kajkavščine je potekal v okviru splošnokajkavskih inovacij. V kroatistični zgodovinskojezikoslovni in narečjeslovni literaturi se kot splošnokajkavske inovacije, ki kajkavščino razmejujejo od slovenskega in od ostalega dela osrednjejužnoslovanskega jezika ter so torej njene definicijske lastnosti, navajajo naslednji pojavi (Lončarić 1996: 32): 1) »osnovna kajkavska akcentuacija«, tj. izhodiščni splošnokajkavski naglasni sistem, za katero sta značilni dve inovaciji: a) nastanek popraslovanskega novega cirkumfleksa iz praslovanskega starega akuta, in sicer predvsem v značilnih oblikotvornih in besedotvornih oblikah znotraj praslovanskega naglasnega tipa a, ter posledično; b) analoške podaljšave praslovanskih kratkih novokutiranih zložnikov v oblikotvornih in besedotvornih oblikah, ki v praslovanskem naglasnem tipu a izkazujejo odraz popraslovanskega novega cirkumfleksa; opisani inovaciji kajkavščino razmejujeta predvsem v razmerju do čakavščine in štokavščine ter manj v razmerju do slovenščine (diasistema se razlikujeta v številu oblikotvornih

⁸ Na čakavsko-štokavskem jezikovnem ozemlju se glede odraza Z jsl. **a* > čak.-štok. **a* pojavljajo trije t. i. narečni otoki (prim. strokovni izraz knj. hr. *dijalekatska oaza* v Brozović 1960: 78) z izostankom inovacije, in sicer: 1) Z jsl. **a* > ponekod čakavsko *e*, *o*; 2) Z jsl. **a* > zetsko-južnosandžaško (tudi zetsko-sjeniško, zetsko-lovčeško) *ä*; 3) Z jsl. **a* > torlaško (prizrensko-timoško) *a* (Oblak 1894: 174–175, 170–172; Ивић 1956 [2001]: [213, 147–148]; 1958: 10; Finka 1971: 18; Greenberg 1998: 102–103).

in besedotvornih oblik z analoškimi podaljšavami praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov); 2) sovpad zahodnojužnoslovanskih $*\bar{e}$ in $*\bar{o}$ v vseh položajih ne glede na kolikost: **Z jsl.** $*\bar{e} = *\bar{o} > \text{kajk. } *e (\neq \text{psl. } *e = *e > \text{kajk. } *e)$; ta inovacija kajkavščino razmejuje v odnosu do slovenščine ter čakavščine in štokavščine;⁹ 3) sovpad zahodnojužnoslovanskih $*\bar{o}$ in $*\bar{l}$ v vseh položajih ne glede na kolikost ter poseben fonološki status njunega odraza: **Z jsl.** $*\bar{o} = *\bar{l} > \text{kajk. } *o (\neq \text{psl. } *o, *u > \text{kajk. } *o, *u)$; pozneje lahko na posameznih območjih prihaja do fonemskih sovpadov Z jsl. $*\bar{o} = *\bar{l} = *o$ ali Z jsl. $*\bar{o} = *\bar{l} = *u$; ta inovacija kajkavščino razmejuje v odnosu do slovenščine ter čakavščine in štokavščine.¹⁰ Naštete značilnosti veljajo za večino sodobnih kajkavskih govorov.¹¹

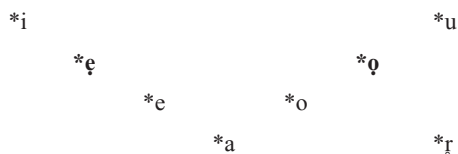
Izhodiščni kajkavski samoglasniški sistem se je po splošnokajkavskih samoglasniških inovacijah glasil takole (Ivić 1958: 8; Lukežić 2012: 184–186):¹²

⁹ V nekaterih ozemeljsko nestičnih kajkavskih govorih se kot odraz nenaglašenega Z jsl. $*\bar{o}$ v kajkavskih ponaglasnih zlogih pojavlja polglasniški odraz (tip *starac*), in sicer so to govori krajev Virje, Bednja, Gornja Stubica, Turropolje, Podindol. Polglasniški odraz nenaglašenega Z jsl. $*\bar{o}$ je bil interpretiran vsaj na dva načina, in sicer kot: 1) inovacija, ki je nastala kot posledica redukcije njegovega prvotnega odraza (kajk. $*e$); b) arhaizem, ki odraža splošnokajkavsko stanje; do sovpada Z jsl. $*\bar{e} = *\bar{o} > \text{kajk. } *e$ naj namreč ne bi prišlo v ponaglasnih zlogih (Vermeer 1983: 444–448).

¹⁰ Iz izhodiščnega kajkavskega samoglasniškega sistema naj bi po mnenju nekaterih avtorjev izšli tudi nekateri vzhodni haloški govori, na primer govor kraja Gorenjski Vrh, ki izkazuje sovpada fonemov $*\bar{e} = *\bar{o}$ (*'dē:lan = 'dē:n*) in $*\bar{e} = *\bar{e}$ (*'pe:t = 'pe:č*), za razliko od osrednjih haloških govorov, ki izkazujejo sovpada fonemov $*\bar{e} = *\bar{e} = *\bar{o}$: $*\bar{e}$ (Belavšek *'pe:t = 'pe:č = 'dē:n* (in *'dä:jn*) (!) : *'dä:i:laš*, kar pa naj bi bila značilnost Riglerjevega izhodiščnega panonskega samoglasniškega sistema (Lundberg 1999: 103–104, 100; 2005a: 125–126). Riglerjeva rekonstrukcija izhodiščnega panonskega samoglasniškega sistema (sln. $*\bar{e} = *\bar{e} = *\bar{o} > *\bar{e}$) (Rigler 1963: 45) se ob poznavanju novega (predvsem prekmurskega narečnega) gradiva ne zdi ustrezna, saj nekateri prekmurski govori izkazujejo sln. $*\bar{e} > *e_{i_2}$: sln. $*\bar{e} = *\bar{o} > *\bar{e}$ (podobno kot nekateri vzhodni haloški govori ne izkazujejo sovpada sln. $*\bar{e}/*\bar{e} = *\bar{o} > *\bar{e}$). Smiselneje se zato zdi izhajati iz več različnih izhodišč (sln. $*\bar{e}$, $*\bar{e}$, $*\bar{o} > \text{pan. sln. } *e_1, *e_2, *e_3$) ter nato v različnih govorih predpostaviti različne glasovne spremembe le-teh v smerih večje diferenciacije (diftongizacije) oziroma sovpada (Šekli 2009: 311–313). Vzhodnohaloškega govora kraja Gorenjski Vrh nadalje ni mogoče izvesti iz izhodiščnega kajkavskega samoglasniškega sistema, saj ne izkazuje sovpada fonemov $*\bar{o} = *\bar{l}$ (*'mō:š ≠ 'vu:k*) (gradivo v Lundberg 1999: 98).

¹¹ Obstajajo pa tudi govori, ki ene ali več teh značilnosti ne izkazujejo (naglasne posebnosti imajo spodnjsetelski in prigorski govori; sovpada Z jsl. $*\bar{e} = *\bar{o}$ in Z jsl. $*\bar{o} = *\bar{l}$ pa izostajata v nekaterih zahodnih medmurskih ter nekaterih zagorskih in goranskih govorih).

¹² Nadaljnje težnje v spreminjanju izhodiščnega kajkavskega samoglasniškega sistema so bili nižanje sprednjih sredinskih samoglasnikov (kajk. $*e > e$, kajk. $*e > e$) in zaokrožanje srednjega samoglasnika (kajk. $*a > \bar{a}$), posledica česar je bila neuravnoteženost števila sprednjih in zadnjih samoglasnikov (*i, e, e : \bar{a}, o, o, u*) oziroma prenatrpanost podsistema zadnjih samoglasnikov (predvsem na relaciji *u – o – o*), zaradi česar je prišlo do naslednjih sprememb: a) kajk. $*\bar{o} > *o/*u$; b) kajk. $*u > *ü$, kajk. $*o > *ö > e$ (slednje v govorih, v katerih

Prikazane inovacije kajkavščino nedvomno razmejujejo kot enega od samostojnih diasistemov zahodne oziroma osrednje južne slovanščine. V odnosu do osrednje južne slovanščine jo je genetolingvistično mogoče definirati po principu **inovacija na obrobju osrednjejužnoslovanskega areala kot definicijska lastnost idioma na obrobju tega areala**. Dejstvo, da jo predvsem ena od definicijskih lastnosti, tj. »osnovna kajkavska akcentuacija«, tesno povezuje s slovenščino, zemljepisnojezikoslovno gledano zavzema prehodno mesto med slovenščino na eni ter čakavščino in štokavščino na drugi strani.

Pri obravnavi definicijskih lastnosti kajkavščine se zastavljata dve vprašanji: 1) Kakšno je razmerje med izhodiščnima splošnima naglasnima sistemoma kajkavščine na eni in slovenščine na drugi strani? 2) Kako genetolingvistično obravnavati tiste »kajkavske govore«, ki ne izkazujejo ene ali več definicijskih lastnosti kajkavščine? V nadaljevanju je zato najprej natančneje obravnavan izhodiščni splošnokajkavski naglasni sistem v razmerju do izhodiščnega splošnoslovenskega. Sledi prikaz morebitnih možnih opredelitev »kajkavskih govorov« z izostankom ene ali več splošnokajkavskih inovacij.

1.5.1 Izhodiščni splošnokajkavski naglasni sistem

Izhodiščni splošnokajkavski naglasni sistem je nastal iz praslovanskega po (zahodno) južnoslovanskih, kajkavsko-slovenskih in kajkavskih naglasnih spremembah. Izhodiščna naglasna sistema kajkavščine in slovenščine se ločita po samokajkavskih in samoslovenskih naglasnih spremembah.

1.5.1.1 Južnoslovanske naglasne spremembe, ki so zajele slovenščino, kajkavščino, čakavščino, štokavščino, ter skupne ohranjane prvine praslovanskega naglasnega sistema v predzgodovinski dobi so naslednje:

ni prišlo sovпада kajk. * ρ > * ρ /* u (Ivić 1968: 58–67). Upošteva je Ivišičev premik samoglasnikov (»Ivišić's vowel shift«) (Vermeer 1983: 454) nekateri avtorji nastavlja jo drugačen izhodiščni kajkavski samoglasniški sistem: 1) visoki samoglasniki: kajk. * i /* \bar{i} (< * i /* \bar{i}), * \bar{u} /* \bar{u} (< * u /* \bar{u}), * u /* \bar{u} (< * ρ /* $\bar{\rho}$ = * \bar{j}); sredinski samoglasniki: kajk. * e /* ie (< * \bar{e} = * $\bar{\rho}$ /* \bar{e} = * $\bar{\delta}$), * $\bar{\rho}$ (< * $\bar{\rho}$ v ponaglasnih zlogih), * ρ /* uo [* $\bar{\rho}$ /* $u\bar{\rho}$] (< * ρ /* $\bar{\rho}$); nizki samoglasniki: kajk. * e /* \bar{e} (< * ρ = * e /* \bar{e} = * \bar{e}), * a /* \bar{a} (< * a /* \bar{a}); kajk. * \bar{j} /* \bar{j} (< * \bar{j} /* \bar{j}) (Vermeer 1983: 451–456; Lundberg 2005a: 126); 2) Vermeerjev sistem z razlikovanjem * $\bar{\rho}$ /* \bar{e} > * e : * $\bar{\delta}$ > * \bar{a} (Houtzagers 1996: 114–117).

psl.	sln.	kajk., čak., štok.
* \acute{V} *līpa, *brātъ, *brāta	* \acute{V} -, * \acute{V} - *lipa, *brāt *brāta	* \acute{V} *līpa, *brāt *brāta ^a
* $\acute{V}V$ *bōgъ, *sѣto	* \acute{V} *bōg, *stō	* \acute{V} *bōg, *stō
* $\hat{V}V$ *snĕgъ	* \hat{V} *snĕg	* \hat{V} *snĕg
* \acute{V} *kórlъ, *letítъ *móltiшъ *móltite, *píšeшъ *píšete *súša, *móldъjъ	* \acute{V} *král, *letí *mlátiшъ *mlátite, *píšeшъ *píšete *súša, *mlády	* \acute{V} *král, *letí *mlátiшъ *mlátite, *píšeшъ *píšete *súša, *mlády ^b
* \acute{V} *kōňъ, *nōsiшъ *nōsite, *mōžeшъ *mōžete	* \acute{V} -, * \acute{V} - *kōň, *nōsiшъ *nōsite, *mōžeшъ *mōžete	* \acute{V} *kōň, *nōsiшъ *nōsite, *mōžeшъ *mōžete
* $\acute{V}V$ *žená, *čelò, *potòkъ	* $\acute{V}V$ *žená, *čelò, *potòk	* $\acute{V}V$ *žená, *čelò, *potòk
* $\acute{V}jV$ /* $\acute{V}V$ *jъgrájeшъ, *mĕšájjeшъ	* \acute{V} *igráшъ, *mĕšáшъ > *mĕšaшъ	* \acute{V} *igráшъ, *mĕšáшъ > *mĕšaшъ
* $\acute{V}jV$ /* $\acute{V}V$ *ne xóteшъ	* \acute{V} *nóteшъ/*nóteшъ	* \acute{V} *nĕteшъ

Splošnojužnoslovenske naglasne značilnosti

- ^a V južni slovanščini skrajšani praslovenski stari akut (* \acute{V}) se v kajkavščini, čakavščini in štokavščini odraža kot cirkumfleks na kračini (\acute{V}), zato je tudi v predzgodovinski dobi teh idiomov že označen kot cirkumfleks na kračini (* \acute{V}). V južni slovanščini skrajšani praslovenski stari akut (* \acute{V}) se v južnih in zahodnih slovenskih narečjih v nezadnjem besednem zlogu odraža kot akut na dolžini, v severnih slovenskih narečjih pa v predpredzadnjem zlogu kot akut na kračini, zato je v predzgodovinski dobi slovenščine rekonstruiran kot akut na kračini (* \acute{V} -).
- ^b Odraz praslovenskega novega akuta na dolžini se po tradiciji v kajkavščini, čakavščini in štokavščini označuje z znakom \acute{V} (t. i. »čakavski novi akut«), v slovenščini pa z znakom \acute{V} (akut na dolžini), zato sta znaka ohranjena tudi tu za prikaz stanja v predzgodovinskem obdobju.

1.5.1.2 Kajkavsko-slovenske naglasne spremembe, ki so zajele kajkavščino in slovenščino, so že omenjena popraslovenski novi cirkumfleks in analoška podaljšava praslovenskih kratkih novoakutiranih zložnikov ter krajšanje nekaterih nenaglašenih dolžinj.

1.5.1.2.1 Popraslovenski novi cirkumfleks se ponekod pojavlja na mestu praslovenskega starega akuta. Za njegov ne povsem jasni nastanek obstajata vsaj dve razlagi, in sicer razlaga s položajno naglasno spremembo in razlaga z analogijo, pri čemer nobena od njiju prisotnosti novega cirkumfleksa ne more pojasniti v vseh glasovnih okoljih oziroma v vseh oblikah. Zdi pa se, da je s pomočjo položajne naglasne spremembe (in analoškim razširitvami novega cirkumfleksa na nekatere druge oblike) mogoče pojasniti več primerov kot samo z analogijo.¹³

¹³ Po razlagi z analogijo je do nastanka popraslovenskega novega cirkumfleksa prišlo pred skrajšavo praslovenskega starega akuta (!) zaradi nastanka (pozno)praslovenskega novega akuta v

	psl. *Ů	popsl. *Ů
1.	Lpl *brătěxъ, *kožúšěxъ, *sqsěděxъ	Lpl *brătěx, *kožúšěx, *sqsěděx
	Lpl *městěxъ, *polěněxъ	Lpl *městěx, *polěněx
	Ipl *bráty, *městy, *kožúxy, *sqsědy	Ipl *brāti, *městi, *kožúxi, *sqsědi
	NApl *města	NApl *města
	Lsg *pörg[u], *ríti, *kožúx[u], *sqsěd[u]	Lsg *prāgu, *rīti, *kožúxu, *sqsědu
	Ipl *nāmi, *nīmi, *ženāmi, *dušāmi	Ipl *nāmi, *nīmi, *ženāmi, *dušāmi
	GLdu *nāju, *nīju	GLdu *nāju, *nīju
	DIdu *nāma, *nīma, *ženāma, *dušāma	DIdu *nāma, *nīma, *ženāma, *dušāma
	*mýslišъ *mýsłite	*mīliš *mīslite
	*dělānъ, *mýšlєnъ	*dēlan → *mīšlen
	*krýla, *nosíla, *ležála, *volčíla, *klečála	*krīla, *nosíla, *ležála, *vlačíla, *klečála
	2du imper. *trěšěta, *dъxněta, *nosíta	2du imper. *trěšěta, *dъxněta, *nosíta
	*měšєcъ, *cěstařъ, *rýbičъ, *bābinъ	*mēšєc, *cēstař, *rībič, *bābin
*govědina, *grýža	*govēdina, *grīža	
*ogrāda, *prisěga	*ogrāda, *prisēga	
3pl praes. *želějqtъ, *pustějqtъ	3pl praes. *želējō, *pustējō	
2.	Isg *lípōjъ	Isg *lípō
	Gpl *mýšъjъ	Gpl *mīši
	*stārъjъ, *rъrvъjъ	*stāri, *přvi
	*dělajєšъ *dělajete	*dēlaš *dēlate
3.	*stārъci, *sъdōrvъje, *brítъva	*stārci, *sdrāvje, *brítva
	*rýbъjъjъ, *brātъskъjъ	*rībji, *brātski
	*ográdъnjъ, *ográdъnikъ	*ográdni, *ográdnik
	*prisěžъnjъ, *prisěžъnikъ	*prisēžni, *prisēžnik
4.	*grýzъlъ, *posěklъ, *zasěklъ	*grīzəl, *posėkəl, *zasėkəl
5.	Gpl *lírъ, *kolěnъ, *brātъ, *jāgodъ	Gpl *līp, *kolēn, *brātov, *jāgod
	Gpl *kožúxъ, *sqsědъ	Gpl *kožúxov, *sqsědov
	*sědešъ, *gýnešъ, *bīješъ, *rěžešъ, *kupūješъ	*sēdeš, *gīneš, *bīješ, rěžeš, *kupūješ

Oblikovno in besedotvorne oblike z odrazom popraslovanskega novega cirkumfleksa v slovenščini in kajkavščini

Po razlagi s položajno naglasno spremembo (psl. *Ů > popsl. *Ů) je popraslovanski novi cirkumfleks nastal iz skrajšanega praslovanskega starega akuta kot posledica nadomestne podaljšave, do katere je prišlo zaradi različnih (splošnoslovanskih in

tistih oblikah, v katerih se je pojavljal praslovanski stari akut, da stari akut ne bi sovpadel z novim akutom: 1) v oblikah, v katerih so se pojavljali trije poznopraslovanski tonemi, se je praslovanski stari akut skrajšal (psl. *dŷmъ : *klúčъ : *dúxъ, posledično *dŷmъ > *dŷmъ); 2) v oblikah, v katerih sta se pojavljala dva poznopraslovanska tonema, je praslovanski stari akut prešel v popraslovanski novi cirkumfleks (brez predhodne skrajšave) (psl. *mýslišъ : *bělíšъ, posledično *mýslišъ > *mīslīšъ), pri čemer razlaga ne pojasni prisotnosti novega cirkumfleksa v oblikah, v katerih se novi akut ne pojavlja (psl. *sŷtъjъ : *bělъjъ : *suxъjъ) (Kurylowicz 1960: 82–83; Langston 2007: 87–89).

nesplošnoslovanskih) popraslovanskih glasovnih sprememb v ponaglasnem zlogu, kot so:¹⁴ 1) skrajšanje popraslovanske nekrajšajoče se dolžine; 2) skrajšanje popraslovanske po kontrakciji nastale nekrajšajoče se dolžine; 3) onemitev praslovanskih polglasnikov v šibkem položaju; 4) nastanek drugotnega polglasnika v izglasnem soglasniškem sklopu (ne)zvočnik + zvočnik; 5) ne povsem jasni primeri.¹⁵

1.5.1.2.2 Popraslovanski analoški novi cirkumfleks se namesto praslovanskega tonema tipa novega akuta na kračini in praslovanskega novega akuta na kračini neumičnega nastanka (psl. * \acute{V} > popsl. * \acute{V}) v slovenščini in kajkavščini pojavlja v nekaterih od tistih oblikotvornih in besedotvornih oblik praslovanskih neajevskih naglasnih tipov, v katerih se v odrazu praslovanskega naglasnega tipa a pojavlja odraz popraslovanskega novega cirkumfleksa, pri čemer med slovenščino in kajkavščino obstajajo razlike v številu oblik z analoškim novim cirkumfleksom.

psl. * \acute{V}	popsl. * \acute{V}
*pokôra, *nalôga	*pokôra, *nalôga
Lsg *potòku, *zakònu	Lsg *potòku, *zakònu
Gpl *potòkъ, *zakònъ	Gpl *potòkov, *zakònov
Lpl *potòcěxъ, *zakòněxъ	Lpl *potòcěx, *zakòněx
Ipl *potòky, *zakòny	Ipl *potòki, *zakòni

1.5.1.2.3 Popraslovanska analoška podaljšava praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov brez metatonije, tj. praslovanski kratki novoakutirani zložniki se odražajo kot dolgi akutirani (psl. * \acute{V} > popsl. * \acute{V}), se tudi pojavlja v tistih oblikotvornih in besedotvornih oblikah praslovanskih neajevskih naglasnih tipov, v katerih se v odrazu praslovanskega naglasnega tipa a pojavlja odraz popraslovanskega novega cirkumfleksa. Tudi tu se med slovenščino in kajkavščino pojavljajo razlike v številu oblik s podaljšavo (prim. 1.5.1.4).

¹⁴ Oblike, v katerih je v slovenščini in kajkavščini nastal popraslovanski novi cirkumfleks, so prikazane po Ivšić 1936: 70–74; 1937: 185; Ramovš 1951; Stang 1957: 23–35; Kortlandt 1976; Дыбо, Замятина, Николаев 1990: 16–31; Дыбо 2000: 21–37, pri čemer so dodana njihova praslovanska izhodišča.

¹⁵ S položajno naglasno spremembo zaradi nadomestne podaljšave novega cirkumfleksa ni mogoče pojasniti v dveh oblikah, in sicer sta to: 1) sedanjik glagolov s sedanjiškimi pripornami psl. *-e-, *-ne-, *-je- v severni čakavščini (sev. čak. *būdeš, gīneš, čūješ*), saj novi cirkumfleks tu ni mogel nastati zaradi skrajšanja ponaglasnih dolžin (sedanjiške pripone psl. *-e-, *-ne-, *-je- vsebujejo kratki samoglasnik) ali po analogiji na sedanjik glagolov s sedanjiškima pripornama psl. *-i-, *-a-je- (ki v severni čakavščini ne izkazuje novega cirkumfleksa) (sev. čak. *oprāvī, dēlā*); 2) določna oblika pridevnika (sev. čak. *stārī*), saj novi cirkumfleks tu ni mogel nastati zaradi skrajšanja ponaglasne dolžine, ki je ponekod še vedno ohranjena (Дыбо 2000: 22–23; Langston 2007: 83–86).

psl. *Ů	popsl. *Ů
Gpl *kónŮ, *otròkŮ, *nògŮ	Gpl *kón, *otrók, *nóg
Lpl *kónixŮ, Ipl *kóni	Lpl *kónix, Ipl *kóni
NApl *rèbra, *òkna	NApl *rèbra, *òkna

1.5.1.2.4 Krajšanje nenaglašanih dolžin je v nekaterih položajih značilno tudi za kajkavščino (v slovenščini se po naglasnem umiku tipa **dušá > *dúša* skrajšajo vse nenaglašane dolžine, prim. 1.5.1.5): 1) ponaglasne dolžine se vse skrajšajo; 2) prednaglasne dolžine se skrajšajo v položaju pred izglasno dolžino (Ivšić 1937: 185).

izhodiščno *Ů	popsl. *Ů
*vlāstŮ : *òb(v)lāstŮ	*vlāst = *òblāst
*dŮlžŮnikŮ : *pòtŮnikŮ	*dŮlžŮnik : *pòtŮnik
*vodéŮ : *slāmēŮ	*vodéŮ : *slāmēŮ
*dālŮ : pròdālŮ	*dālŮ : pròdālŮ
Gsg *ròkēŮ	Gsg *ròkēŮ
Gpl *lūdīŮ	Gpl *lūdīŮ
3pl praes. *trēsòŮ(Ů)	3pl praes. *trēsòŮ

1.5.1.3 Kajkavsko-nesplošno-slovenski naglasni spremembi, ki zajameta kajkavščino in del slovenščine, sta: 1) analoška podaljšava praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov v nekaterih besedotvornih kategorijah (kajk., nespl. sln. **kòža*,¹⁶ **trgòvci*¹⁷ (prim. 1.5.1.2); 2) umik naglasa s popraslovanskega srednjega (analoško) novocirkumfektiranega zloga na prednaglasno dolžino (popsl. **ogrāda*, **pokòra* : **prisēga*, **nalòga* > kajk., nespl. sln. **ogrāda*, **pokòra* : **prisēga*, **nalòga* ...), ki je poleg kajkavščine morda zajela tudi panonsko in koroško slovenščino (ter morda del štokavščine), pri čemer je znotraj posameznih pregibalnih vzorcev kasneje prišlo do izravnjav (Ivšić 1937: 185, 188; Vermeer 1983: 440; Булатова 1982; Дыбо 2000: 33–34; Pronk 2007);¹⁸ 3) umik naglasa s praslovanskega dolgega zloga z naglasom tipa novega akuta

¹⁶ Podaljšava tipa **kòža > *kôža* se pojavlja v nekaterih panonskih slovenskih narečjih, in sicer v prekmurskem (Cankova *'koužā*, Martinje *k'aožā* (Greenberg 1993: 473, 476; 2005: 113); Gornji Senik *'koužā* (Bajzek Lukač 2009: 180)), slovenskogoriškem (Voličina, Črešnjevci *'koužā* (Koletnik 2001: 53, 62)), priškem (Cerkvenjak *'kòžā* : *'vòla* (Rajh 2010: 100, 263)), ne pa tudi v haloškem (Veliki Vrh *'xojā*, *'nošā*, *'vòlā* = *'nošā*, *p'rošā*, Gradišče *'xojā*, *'vòlā* = *p'rošā*, Žetale *'xu:ojā*, *'nu:ošā* = *'nu:ošā*, *p'ru:ošā* (Zorko 1998: 16, 19, 28)) narečju.

¹⁷ Za slovenščino ni mogoče trditi, da je do spremembe prišlo v vseh slovenskih narečjih. Poleg oblik tipa *grozdòvje* (tj. rezijansko sln. na Solbici *riz'duujē*, pri čemer je *u* odraz sln. **ō* tipa *'bu* 'bog', Gpl *ot'ruk* 'otrok') se pojavljajo tudi oblike brez stare podaljšave (*grmòvje*, *trgòvci*).

¹⁸ Do naglasnega umika s popraslovanskega srednjega novocirkumfektiranega zloga je zagotovo prišlo v kajkavščini (Ivšić 1937: 185, 188), in sicer tako pri trizložnih samostalnikih na *-a* s predpono (popsl. **prisēga*, **nalòga* > kajk. **prisēga*, **nalòga*) kot v različnih oblikah znotraj pregibalnih vzorcev (kajk. Lsg **kožūxu*, **potòku* : **sòsēdu*, **zakonu*, Gpl **kožūxov*, **potòkov* :

na prednaglasno kračino (psl. **počesánъ* > **počèsamъ*), ki je poleg kajkavščine zajela tudi slovenščino »severnoslovenskega« naglasnega tipa (Дыбо 1982).

popsl. * $\bar{V}\hat{V}V$	popsl. * $\bar{V}VV$
*prisêga, *nalôga	*prisêga, *náloga
*vlačila, *klêčála	*vláčila, *klêčála
Lsg *sqsêdu, *zakônu	Lsg *sqsêdu, *zákonu,
Gpl *sqsêdov, *zakônov	Lpl *sqsêdov, *zákonov
Lpl *sqsêdêx, *zakônêx	Lpl *sqsêdêx, *zákonêx
Ipl *sqsêdi, *zakôni	Ipl *sqsêdi, *zákoni
Ipl *dušami, DIdu *dušama	Ipl *dúšami, DIdu *dúšama
*prisêžni, *prisêžnik	*prisêžni, *prisêžnik
3pl praes. *želêjô, *pustêjô	3pl praes. *želêjô, *pústêjô
*zasêkəl	*zásêkəl

1.5.1.4 Kajkavski naglasni spremembi, ki zajameta samo kajkavščino, ne pa tudi slovenščine, ter kajkavščino tako razmejujeta od slovenščine, sta: 1) analoška podaljšava praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov v nekaterih besedotvornih kategorijah (psl. **dòbrъjъ*, **sêdmъjъ*, **zelènjъ*, **visòkjъ*; **zêlje*, **snòpъje*, **žènjъskъjъ*, **kòzъjъjъ* > popsl. **dòbri*, **sêdmi*, **zelèni*, **visòki*; **zêlje*, **snòpъje*, **žènski*, **kòzji* > kajk. **dòbri*, **sêdmi*, **zelèni*, **visòki*; **zêlje*, **snòpъje*, **žènski*, **kòzji* (prim. 1.5.1.2); 2) umik naglasa v tipu psl. **nesti* > kajk. **něsti*.¹⁹

1.5.1.5 Slovenske naglasne spremembe, ki zajamejo samo slovenščino, ne pa tudi kajkavščine, ter slovenščino tako razmejujejo od kajkavščine, so: 1) naglasni pomik tipa psl. **mêso*, **pròso*, **kòkošъ* > sln. **mêso*, **prosò*, **kokòš*; 2) naglasni umik tipa psl. **dušá* > sln. **dúša*; 3) skrajšava nenaglasenih dolgih zložnikov (psl. **zakòni*, **moltíti*, **pisáti* > sln. **zakòni*, **mlatìti*, **pisàti*) (prim. 1.3).

**sqsêdov*, **zakonov*, Lpl **kožúšêx*, **potócêx* : **sqsêdêx*, **zákonêx*, Ipl **kožúxi*, **potòki* : **sqsêdi*, **zákoni*; **ležála* : **klêčála*; **želêjô* : **pústêjô*). Nasprotno pa do naglasnega umika v slovenščini prihaja samo pri trizložnih samostalnkih na *-a* s predpono (kjer naglasni umik ni povsem dosleden, se pa v nasprotju s pričakovanjem ponekod pojavlja naglasni umik na kračino tipa popsl. **otáva*, **motýka* > **òtava*, **mòtika*), medtem ko znotraj pregibalnih vzrocev naglasnega umika ni, kar naj bi bila posledica analoških izravnav (Pronk 2007: 181). Pojavljanje naglasnega umika samo znotraj ene oblike bi (podobno kot pri pomiku praslovanskega starega cirkumfleksa znotraj deležnikov na *-l* tipa psl. **nàbъralъ*, **pòbъralъ*, prim. 1.3) lahko kazalo na analogijo. Poleg tega se v nekoroškem in nepanonskem slovenskem prostoru (kjer do umika cirkumfleksa s srednjega zloga na prednaglasno dolžino ne prihaja) za praslovansko **persêka*, **zasêka* pojavlja naglas tipa *záseka*, *préseka* (ob *zasêka*, *presêka*), kar bi lahko bilo analoško po tipu sln. *páseka* < psl. **pásêka* oziroma sln. *pátoka* < psl. **pátoka*, tj. po tipu predponsko-priponskih izpeljank s praslovansko staroakutirano predpono (psl. **pá-*, **prá-*, **vý-*) in s praslovanskim staroakutiranim ali starocirkumflekturnim korenem, na kar bi kazalo tudi neslovensko gradivo (rus. *náseka*, toda *nocéka/nóseka*; *namépa*, toda *zamépa/zámepa*) (Šekli 2006b: 281; 2008: 108).

¹⁹ Na pomembnost izoglose psl. **nesti* > sln. **nesti* : kajk. **něsti* pri zamejevanju slovenščine od kajkavščine me je opozoril Mate Kapović, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

1.5.1.6 Slovenski in kajkavski naglasni sistem se torej razlikujeta v naslednjih naglasnih spremembah:

psl.	sln.	kajk.
*ŵ *kòža *tǔrgòv̄ci	*ŵ *kòža *tǔrgòvci	*ŵ *kôža *tǔrgòvci
*ŵ *dòbr̄j̄j̄, *sèdm̄j̄j̄ *zelènj̄j̄, *visòkj̄j̄ *zèlj̄j̄, *snòpj̄j̄e *žènj̄j̄sk̄j̄j̄, *kòz̄j̄j̄	*ŵ *dòbri, *sèdmi *zelèni, *visòki *zèlje, *snòpje *žènski, *kòzji	*ŵ *dôbri, *sêdmi *zelèni, *visôki *zèlje, *snòpje *žènski, *kôzji
*nestì	*nestì	*nèsti
*ŵV(V) *mêso	*ŵŵ(V) *mêšò	*ŵŵ(V) *mêso
*ŵV(V) *pròso, *kòkoš̄	*ŵŵ(V) *prosò, *kokòš̄	*ŵŵ(V) *pròso, *kòkoš̄
*-ŵŵ *dūš̄a, *vīnò, *zākònj̄	*ŵ *dūša, *vīno, *zākón	*-ŵŵ *dūš̄a, *vīnò, *zākòn
*ŵŵŵ *zākòni, *mòl̄t̄iti, *pīs̄ati	*ŵŵŵ *zākòni, *ml̄t̄iti, *pīs̄ati	*ŵŵŵ *zākòni, *ml̄t̄iti, *pīs̄ati

1.5.2 »Kajkavski govori« z izostankom splošnokajkavskih inovacij

Zastavlja se vprašanje, kako genotilogvistično obravnavati tiste v kroatistični strokovni literaturi kot kajkavske definirane govore, ki ene ali več definicijskih lastnosti kajkavščine ne izkazujejo. Glede na to, da gre za nekatere obrobne govore, so delovne hipoteze o njihovem genotilingvističnem statusu lahko vsaj štiri; ti obrobni govori bi lahko bili: 1) **prehodni govori** v primeru, da izkazujejo del definicijskih lastnosti kajkavščine in del definicijskih lastnosti sosednjega idioma (tj. slovenščine, čakavščine, štokavščine) ter da so odrazi posameznih značilnosti sistemski (tj. avtohtoni in niso posledica mešanja); 2) **mešani govori** v primeru, da imajo odraze kajkavščine in odraze sosednjega idioma ter da so odrazi nesistemski, tj. posledica mešanja; 3) **drugotni/sekundarni govori** v primeru, da izkazujejo starejše inovacije drugega idioma in mlajše inovacije kajkavščine, kar pomeni, da so ti govori nastali z drugotno, tj. s kajkavizacijo nekajkavskih govorov; 4) **drugoidiomski govori** v primeru, da ne izkazujejo definicijskih lastnosti kajkavščine, temveč definicijske lastnosti sosednjega idioma.

Glede na dejstvo, da v okviru kajkavščine obstajajo govori, ki ne izkazujejo vseh definicijskih lastnosti kajkavščine, se zdi smiselno kajkavske govore razdeliti na osrednje in obrobne po naslednjem merilu: 1) **osrednji kajkavski govori** so tisti govori, ki izkazujejo vse definicijske lastnosti kajkavščine; 2) **obrobni kajkavski govori** so tisti govori, ki vseh definicijskih lastnosti kajkavščine ne izkazujejo.²⁰

²⁰ V kroatistični literaturi je ta dvojnost poimenovana kot »normalni tip« : »oaza« (Brozović 1960: 82).

2 Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine

2.1 Zgodovina zemljepisnojezikoslovne členitve kajkavščine na narečja

Kajkavščina v zgodovini svojega preučevanja pozna več notranjih zemljepisnojezikoslovnih delitev na narečja, ki pa se večinoma dopolnjujejo. Pri tem je opaziti, da je sorazmerno z naraščanjem poznavanja posameznih kajkavskih krajevnih govorov naraščala tudi natančnost notranje členitve kajkavščine na narečja. Če je pri prvi členitvi na narečja kajkavščina poznala tri narečja (Belić 1929), jih po zadnji aktualni členitvi pozna petnajst (Lončarić 1982). Podan bo pregled klasifikacij kajkavskih narečij (Belić 1929, Ivšić 1936, Hraste 1956, Brozović 1960, Lončarić 1982).

Belić (1929) je za merilo notranje členitve vzel odraz praslovanskih trdonebnikov **í, *ǫ* in definiral tri narečja, pri čemer je bil mnenja, da imajo ta narečja glede na odraz praslovanskih trdonebnikov tri različne osnove: 1) psl. **í, *ǫ* > *č, j* (*noč, meja*) (»s severozapadni dijalekti« z domnevno slovensko-kajkavsko osnovo); 2) psl. **í, *ǫ* > *č, ž* (*noč, meža*) (»istočni dijalekti« z domnevno štokavsko osnovo); 3) psl. **í, *ǫ* > *ć, j* (*noć, meja*) (»jugozapadni/prigorski dijalekti« z domnevno čakavsko osnovo) (Belić 1929: 226–227).

Ivšić (1936) je za merilo klasifikacije postavil naglasni sistem in definiral štiri narečja: 1) starejši kajkavski naglasni sistem brez nesplošnokajkavskih naglasnih premikov in nesplošnokajkavske navkrižne metatonije (»zagorsko-međimurska skupina«); 2) mlajši kajkavski naglasni sistem z nesplošnokajkavskim umikom naglasa s kajkavskega cirkumflekiranega dolgega sredinskega zloga na kajkavski kratki prednaglasni zlog v smislu metatakse tipa spl. kajk. **posékel* > nespl. kajk. *pòsekel* (»turopoljsko-posavska skupina«); 3) mlajši kajkavski naglasni sistem z nesplošnokajkavsko navzkrižno metatonijo tipa spl. kajk. *sūša, mlātite* : *měso, posékel, tãncati* > nespl. kajk. *sūša, mlātite* : *měso, posékel, tãncati* (»križevačko-podravska skupina«); 4) čakavki naglasni sistem z naglasom tipa *posīkal*, tj. z odsotnostjo odraza popraslovanskega novega cirkumfleksa v tipu psl. **posěklъ* > kajk. *posékel* (»donjo-sutlansko-žumberačka skupina«) (Ivšić 1936: 79–85).

Hraste (1927, 1956) je po vzoru notranje delitve čakavščine in štokavščine kajkavščino razčlenil na osnovi odraza praslovanskega **ě* v kajkavskih dolgih zlogih: 1) kajk. **ě* > *e* (»ekavski dijalekt«); 2) kajk. **ě* > *ie* (»iekavski dijalekt«).

Ivić (1956, 1958) je kajkavščini priključil še govore v severni Istri na meji s slovenščino, ki jih poznejše členitve priključujejo čakavščini in jih definirajo kot buzetsko narečje.

Brozović (1960) je prevzel Ivšičevo delitev in jo dopolnil. Ivšičev zagorsko-medmurski tip je glede na dvojni odraz psl. **í, *ǫ* razdeli na dve narečji: zagorsko-medmursko narečje, tj. Ivšičevi zagorsko-medmurski govori severno od Save, in prigorski tip, tj. Ivšičevi zagorsko-medmurski govori južno od Save. Ostali narečji (turopoljsko-posavsko, križevaško-podravsko) je ohranil po Ivšiču. Ta štiri narečja je definiral kot posebno skupino, ki ji je kot posebno skupino dodal še goransko narečje in še Ivšičev spodnjeso-telsko-žumberaški tip kot jezikovni otok s čakavsko osnovo (Brozović 1960: 82).

Lončarić (1982) je privzel Brozovićevo delitev ter narečja še natančneje razdelil. Njegovi merili sta bili dve: 1) mlajše naglasne inovacije: popolna izguba tonemskih nasprotij, popolna izguba kolicostnih nasprotij, stalno naglasno mesto; 2) odraz Z jsl. $*\varrho = *l > \text{spl. kajk. } *o$, in sicer odsotnost/prisotnost sovпада z odrazi drugih zložnikov (tj. z odrazi psl. $*o, *u$) ter posledično ohranitev spl. kaj. $*\varrho$ kot posebnega fonema (Z jsl. $*\varrho = *l \neq *o \neq *u$) ali ne (Z jsl. $*\varrho = *l = *o$, Z jsl. $*\varrho = *l = *u$).

V pričujočem prispevku je izhodišče zemljepisnojezikovne členitve kajkavščine na narečne ploskve Brozovićevo delitev kajkavščine na »dijalekte«, ki pomeni sintezo Beličeve in Ivšičeve delitve, notranja členitev narečnih ploskev na narečja pa upošteva Lončarićevo delitev na »dijalekte«, ki je nadgradnja Brozovićeve. Za manj relevantno se je izkazala Hrastejeva delitev.

Belić 1929 delitev na »dijalekte«	Ivšić 1936 delitev na »skupine«	Brozović 1960 delitev na »dijalekte«	Lončarić 1982 delitev na »dijalekte«
sjeverozapadni/ zagorski	zagorsko-međimurska	zagorsko- međimurski	bednjansko-zagorski varaždinsko-ludbreški samoborski međimurski gornjosutlanski
jugozapadni/ prigorski		prigorski	plješivičkoprigorski
	donjosutlansko- žumberačka	donjosutlanski	donjosutlanski
istočni	turopoljsko-posavska	turopoljsko-posavski	vukomeričko-pokupski turopoljski donjolonjski
	križevačko-podravska	križevačko- podravski	gornjolonjski glogovničko-bilogorski podravski sjevernomošlavački
	–	goranski	goranski

Delitev kajkavščine na narečne ploskve in narečja

2.2 Merila zemljepisnojezikoslovne členitve kajkavščine na narečja

Različne glasovne in naglasne spremembe ter z njimi povezane izofone in izotone imajo različen status v vlogi meril zemljepisnojezikoslovne členitve kajkavščine na narečne ploskve in narečja. Razdeliti jih je mogoče na štiri skupine: 1. **starejše (zahodnojužnoslovanske) izofone** (psl. $*l, *d > \text{kajk. } \check{c}, j : \acute{c}, \check{z} : \acute{c}, j$), ki imajo širše areale od kajkavskega, in **starejše nesplošne kajkavske izotone** (*posékel > pòsekel; sūša, mlâtite : mēso, posékel, tâncati > sūša, mlâtite : mēso, posékel, tâncati*) so merilo za členitev kajkavščine na narečne ploskve; 3. **mlajše nesplošnokajkavske izofone**, in sicer odrazi kajkavskega $*\varrho$ (Z jsl. $*\varrho = *l > \text{kajk. } *o$), in sicer odsotnost/prisotnost sovпада slednjega z odrazi praslovanskih $*o$ oziroma $*u$ (Z jsl. $*\varrho = *l \neq$

*o ≠ *u : Z jsl. *o = *l = *o : Z jsl. *o = *l = *u, ki se na primer kažejo v odrazih psl. *zqbb, *vblkb, *bogb, *duxb), so merilo za členitev kajkavskih narečnih ploskev na narečja;²¹ 4. **mlajše nesplošnokajkavske izotone** pa so merilo členitve samo v primeru, da zajamejo večje areale znotraj ene narečne ploskve, sicer pa ne.

Ker igrajo v narečjeslovnem in zgodovinskojezikoslovnem preučevanju kajkavščine pomembno vlogo prav nesplošne kajkavske naglasne spremembe, so te v nadaljevanju natančneje prikazane. To so torej naglasne spremembe, ki niso zajele celotnega kajkavskega jezikovnega ozemlja, ampak le njegov del. Po zemljepisnem obsegu je tako mogoče ločiti zemljepisno bolj razširjene in zemljepisno manj razširjene naglasne spremembe, kar relativnokronološko najverjetneje pomeni starejše in mlajše naglasne spremembe.²²

2.2.1 Zemljepisno bolj razširjene nesplošnokajkavske naglasne spremembe

Te naglasne spremembe so zajele večje strnjene areale in posledično izoblikovale posamezne kajkavske narečne ploskve. Ker so prav te naglasne inovacije tako zelo značilne za posamezne kajkavske narečne ploskve, so v narečjeslovju kajkavščine od Ivšiča dalje obveljale za definicijske lastnosti posamezne narečne ploskve. Zemljepisno bolj razširjene naglasne spremembe so: 1) izguba tonemskih nasprotij v zadnjih besednih zlogih: spl. kajk. *-ŷ̌ : *-ŷ̌ > nespl. kajk. -ŷ̌ = -ŷ̌ (spl. kajk. *bôg*, *snêg* : *krâlj*, *letî* > nespl. kajk. *bôg*, *snêg* = *krâlj*, *letî*) (turopoljsko-posavska narečna ploskev, križevaško-podravska narečna ploskev); 2) umik naglasa s kratkega končnega zloga na prednaglasno dolžino v smislu metatonije, tj. s tonemsko spremembo, in na prednaglasno kračino v smislu metatakse, tj. brez tonemske spremembe: spl. kajk. -ŷ̌ŷ̌, -ŷ̌ŷ̌ > nespl. kajk. -ŷ̌ŷ̌, -ŷ̌ŷ̌ (spl. kajk. *vîñð*, *ženà* > nespl. kajk. *vîno*, *žèna*) (križevaško-podravska narečna ploskev);²³ 3) umik naglasa s kajkavskega cirkumflektriranega

²¹ Težnja po sovpadu kajk. *o = *o oziroma kajk. *o = *u je posledica prenatrpanosti podsistema kajkavskih zadnjih samoglasnikov na relaciji u – o – o, čemur se je sistem skušal ogniti z različnimi glasovnimi spremembami: a) kajk. *o > *o/*u; b) kajk. *u > *ü, kajk. *o > *ö > e (slednje v govorih, v katerih ni prišlo sovpada kajk. *o > *o/*u) (Ivić 1968: 59–67).

²² Zemljepisno bolj razširjene nesplošnokajkavske naglasne inovacije so tiste naglasne inovacije, ki inovativne kajkavske govore ločijo od konzervativnih kajkavskih govorov (Ivšič 1936: 72–74), medtem ko so zemljepisno manj razširjene nesplošnokajkavske naglasne inovacije tiste naglasne inovacije, ki so značilne za nekatere od 24 Ivšičevih naglasnih tipov kajkavskih govorov (Ivšič 1936: 79–81).

²³ Relativnokronološko je v kajkavščini najverjetneje najprej prišlo do naglasne spremembe tipa *krâlj, *letî > krâlj, letî in šele nato do naglasne spremembe *vîñð, *ženà > vîno, žèna, ne pa obratno, saj posamezni naglasni sistemi izkazujejo naslednje stanje *letî*, *ženà* : *letí*, *ženà* : *letí*, *žèna*, ne pa tudi *letî, *žèna (Ivšič 1936: 74). Za razliko od kajkavskih pa so naglasne spremembe v slovenščini tipološko drugačne: 1) umik naglasa s kratkega končnega zloga na prednaglasno kračino (tendencia po definalizaciji akcenta) ni vezan na izgubo tonemskih nasprotij v zadnjem besednem zlogu; posamezni tonemski naglasni sistemi izkazujejo naslednja stanja: *letí*, *ženà* (nadiško, tersko, kobariško obsoško, deloma rožansko) : *letí*, *žèna* (deloma rožansko, horjulsko) : *letí*, *žèna* (gorenjsko, selško, dolensko, ziljsko, podjunsko); 2) umik

dolgega sredinskega zloga na kajkavski kratki prednaglasni zlog v smislu metatakse, tj. brez tonemske spremembe (regresivna metataksa s cirkumflektrirane dolžine na kračino): spl. kajk. **VŹV* > nespl. kajk. *ŹVV* (spl. kajk. *posêkel* > nespl. kajk. *pòsekel*) (turopoljsko-posavska narečna ploskev); 4) nesplošnokajkavska navzkrižna metatonija: spl. kajk. **Ź* : **Ź* > nespl. kajk. **Ź* : **Ź* (spl. kajk. *sûša, mlâtite* : *mêso, posêkel, tâncati* > nespl. kajk. *sûša, mlâtite* : *mêso, posêkel, tâncati*) (križevaško-podravska narečna ploskev).

Naštete inovacije, ki so zajele posamezno narečno ploskev v celoti, pa se v precej manjšem zemljepisnem obsegu pojavljajo tudi znotraj drugih narečnih ploskev. V tem primeru niso merilo za podrobnejšo členitev posameznih narečij. Tako se na primer znotraj zagorsko-medmurske narečne ploskve pojavljata naglasni spremembi **krâlj*, **letĩ* > *krâlj, letĩ* in **vĩnô*, **ženà* > *vĩno, žèna*, kar pa ni merilo za členitev te ploskve na več ploskev ali na posamezna narečja.

2.2.2 Zemljepisno manj razširjene nesplošnokajkavske naglasne spremembe

Te naglasne spremembe so zajele manjše areale znotraj posamezne kajkavske narečne ploskve ali manjše areale več kajkavskih narečnih ploskev ter niso pomembne za nadaljnje členjenje posameznih narečnih ploskev na narečja. To so: 1) umik naglasa s (cirkumflektriranega) dolgega končnega zloga na prednaglasni zlog: spl. kajk. -*VŹ* > nespl. kajk. -*VŹ* > -*ŹV* (spl. kajk. *letĩ* > nespl. kajk. *letĩ* > *lèti*); 2) pomik naglasa s kajkavskega začetnega kratkega zloga na kajkavski sredinski kratki zlog (progresivna metataksa s kračine na kračino):²⁴ spl. kajk. *ŹVV* > nespl. kajk. *VŹV* (spl. kajk. *jâgoda* > nespl. kajk. *jağôda*); 3) umik naglasa s kajkavskega sredinskega kratkega zloga na kajkavski začetni kratki zlog (regresivna metataksa s kračine na kračino): spl. kajk. *VŹV* > nespl. kajk. *ŹVV* (spl. kajk. *lopàta* > nespl. kajk. *lòpata*); 4) umik naglasa s kajkavskega kratkega sredinskega zloga na kajkavski dolgi zlog (regresivna metataksa s kračine na dolžino): spl. kajk. *ŹŹV* > nespl. kajk. *ŹVV* (spl. kajk. *mlâtĩti* > nespl. kajk. *mlâtiti*); 5) pomik naglasa s kajkavskega (akutiranega ali cirkumflektriranega) začetnega dolgega zloga na kajkavski kratki zlog (progresivna metataksa z začetne dolžine na kračino): spl. kajk. *ŹVV/ŹVV* > nespl. kajk. *ŹVV/ŹVV* (spl. kajk. *mlâtite, tâncati* > nespl. kajk. *mlâtite, tâncati* > *mlâtĩte, tâncàti*); 6) izguba prvotnih tonemskih nasprotij v nezadnjih besednih zlogih: spl. kajk. **Ź* : **Ź* > nespl. kajk. *Ź* = *Ź* (spl. kajk. *sûša* > nespl. kajk. *sûša*) in nastanek novih tonemskih nasprotij kot posledice umika naglasa s kratkega končnega zloga na prednaglasno dolžino v smislu metatonije: spl. kajk. *-*ŹV* > nespl. kajk. -*ŹV*

naglasa s kratkega končnega zloga na prednaglasno kračino v smislu metatonije, tj. z naglasno spremembo, in ne v smislu metatakse, tj. brez tonemske spremembe: **ženà* > *žèna* > *žèna*.

²⁴ Strokovna izraza *progresivni* in *regresivni* sta uporabljana v pomenih, kot ju definira sodobno jezikoslovje: *progresivni* 'pomični, tj. premikajoč se proti koncu besede, v desno', *regresivni* 'umični, tj. premikajoč se proti začetku, v levo'. Ivšić termina uporablja ravno v obratnem smislu: *progresivni* 'prema početku riječi', *regresivni* 'prema svršetku riječi' (Ivšić 1936: 73).

(spl. kajk. *vīnò* > nespl. kajk. *vīno*); 7) popolna izguba tonemskih nasprotij (spl. kajk. *krāl̄j, letī, sūša, vīnò* > nepsl. kajk. *krâl̄j, letí, sūša, vīno*); 8) popolna izguba kolikostnih nasprotij.

spl. kajk.	nespl. kajk.
bôg, snêg : krāl̄j, letī	bôg, snêg = krâl̄j, letí
vīnò, ženà	vīno, žèna
posêkel	pòsekèl
sūša, mlātiš, mlātite :	sūša, mlātiš, mlātite :
mêso, posêkel, tâncati	mêso, posêkel, tâncati
letī	letí > lèti
jâgoda	jagòda
lopâta	lòpata
mlātiti	mlātiti
mlātite, tâncati	mlātite, tâncati > mlātite, tâncāti
sūša, mlātiš, mlātite :	sūša, mlātiš, mlātite =
mêso, posêkel, tâncati	mêso, posêkel, tâncati
vīnò	vīno > vīno

Nesplošnokajkavske naglasne spremembe

3 Kajkavske narečne ploskve in narečja

Predstavljene so značilnosti posameznih kajkavskih narečnih ploskev in narečij znotraj njih, kot so prikazane v Ivšić 1936: 79–81 in Lončarić 1996: 141–148.

3.1 Zagorsko-medmurska narečna ploskev

Značilnosti zagorsko-medmurske narečne ploskve kajkavščine so: 1) psl. **t̄, *d̄* > *č, j* (*noč, meja*), psl. **šč, *žž* > *šč, žž* > *š, ž* (*puščati, možžani* > *pušati, možani*) (Belić 1929: 226), kar zagorsko-medmursko narečno ploskev razmejuje v odnosu do turo-poljsko-posavske in križevaško-podravske; 2) ohranjanje splošnokajkavskega naglasnega sistema brez nesplošnokajkavskih naglasnih premikov in nesplošnokajkavske navzkrižne metatonije (Ivšić 1936: 80), kar pomeni, da je izhodiščni zagorsko-medmurski naglasni sistem enak izhodiščnemu splošnokajkavskemu: *bôg, snêg, krāl̄j, letī; vīnò, ženà; sūša, mêso; posêkel; jâgoda, lopâta; mlātiti; mlātite, tâncati*.²⁵ Merila notranje členitve govorov znotraj te narečne ploskve so dvojna glede na položaj narečja znotraj le-te (osrednji položaj : obrobni položaj).

Osrednji govori se notranje cepijo glede na odraz kajkavskega **o*: 1) **bednjansko-zagorsko** (osrednjezagorsko) narečje (hr. *bednjansko-zagorski dijalekt* ali

²⁵ Nesplošne zagorsko-medmurske naglasne inovacije, ki lahko zajamejo posamezne govore, so naslednje: 1) *bôg, snêg : krāl̄j, letī* > *bôg, snêg = krâl̄j, letí*; 2) *vīnò, ženà* > *vīno, žèna*; 3) **sūša* > *sūša*; 4) popolna izguba tonemskih nasprotij; 5) popolna izguba kolikostnih nasprotij.

središnjozagorski dijalekt), tj. osrednje narečje zagorsko-medmurske narečne ploskve: kajkavski **o* je ohranil posebno glasovno vrednost (Z jsl. **o* = **l* > **o*) (bednjansko-zagorsko kajk. **zob* = **vok* : **bog* : **dux*); 2) **samoborsko** narečje (hr. *samoborski dijalekt*), tj. jugozahodno narečje zagorsko-medmurske narečne ploskve: kajkavski **o* je glasovno sovpadel z odrazom praslovanskega **u* (Z jsl. **o* = **l* = **u*) (samoborsko kajk. **zub* = **vuk* = **dux* : **bog*); 3) **varaždinsko-ludbreško** narečje (hr. *varaždinsko-ludbreški dijalekt*), tj. severovzhodno narečje zagorsko-medmurske narečne ploskve: kajkavski **o* je glasovno sovpadel z odrazom praslovanskega **o* (Z jsl. **o* = **l* = **o*) (varaždinsko-ludbreško kajk. **zob* = **vok* = **bog* : **dux*).

Obrobni govori (zahodni, severovzhodni) izkazujejo izrazite naglasne inovacije in se po načelu inovacija na obrobju zagorsko-medmurskega areala kot definicijska lastnost idioma na obrobju tega areala izločajo kot posebni enoti: 1) **zgorñjesotelsko** narečje (hr. *gorñjosutlanski dijalekt*): daljšanje tipa **kràva* > **kráva*, izguba tonemskih in kolikostnih nasprotij; 2) **medmursko** narečje (hr. *međimurski dijalekt*): izguba tonemskih in kolikostnih nasprotij. V kroatistični narečjeslovni literaturi je opozorjeno, da imajo nekateri obrobni zgorñjesotelski govori tipične slovenske značilnosti.

3.2 Turopoljsko-posavska narečna ploskev

Značilnosti turopoljsko-posavske narečne ploskve kajkavščine so: 1) psl. **í*, **d* > č, ž (*noč, meža*), psl. **šč*, **žž* > šč, žž (*puščati, možžani*), kar turopoljsko-posavsko narečno ploskev veže s križevaško-podravsko ter obe razmejuje v odnosu do zagorsko-medmurske; 2) nesplošnokajkavski naglasni spremembi, kot sta: a) *bôg, snêg* : *krâlj, letî* > *bôg, snêg* = *krâlj, letî*; b) *posêkel* > *pòsek*el (Ivšić 1936: 80), kar je privedlo do nastanka naslednjega izhodišnega turopoljsko-posavskega naglasnega sistema: *bôg, snêg, krâlj, letî; vîñ, ženà; sùša, mèso; pòsek*el; *jâgoda, lopâta; mlâtîti; mlâtite, tâncati*.²⁶ Merilo notranje členitve govorov znotraj te narečne ploskve je odraz kajkavskega **o*: 1) **turopoljsko** narečje (hr. *turopoljski dijalekt*), tj. osrednje narečje turopoljsko-posavske narečne ploskve (na severu meji na bednjansko-zagorsko narečje zagorsko-medmurske narečne ploskve): kajkavski **o* je ohranil posebno glasovno vrednost (Z jsl. **o* = **l* > **o*) (turopoljsko kajk. **zob* = **vok* : **bog* : **dux*); 2) **vukomeriško-obkolpsko** narečje (hr. *vukomeričko-pokupski dijalekt*), tj. zahodno narečje turopoljsko-posavske narečne ploskve (na severozahodu meji na samoborsko narečje zagorsko-medmurske narečne ploskve, na zahodu na prigorsko narečje): kajkavski **o* je glasovno sovpadel z odrazom praslovanskega **u* (Z jsl. **o* = **l* = **u*) (vukomeriško-obkolpsko kajk. **zub* = **vuk* = **dux* : **bog*); 3) **spodñjelonjsko** ali **južnomoslavaško** narečje (hr. *donjolonjski* ali *južnomoslavaški dijalekt*), tj. vzhodno narečje turopoljsko-posavske narečne ploskve: kajkavski **o* je glasovno sovpadel z odrazom praslovanskega **u* (Z jsl. **o* = **l* = **u*) (spodñjelonjsko ali južnomoslavaško kajk. **zub* = **vuk* = **dux* : **bog*). Ta narečna ploskev kajkavščine ni v neposrednem ozemeljskem stiku s slovenščino.

²⁶ Nesplošne turopoljsko-posavske naglasne inovacije, ki lahko zajamejo posamezne govore, so naslednje: 1) *vîñ, ženà* > *vîno, žèna*; 2) *sùša* > *sùša*.

3.3 Križevaško-podravska narečna ploskev

Značilnosti križevaško-podravske narečne ploskve kajkavščine so: 1) psl. **t*, **d* > *č*, *ž* (*noč*, *meža*), psl. **šč*, **žž* > *šč*, *žž* (*puščati*, *možžani*), kar jo veže s turopoljsko-podravske narečne ploskvijo ter obe razmejuje v odnosu do zagorsko-medmurske; 2) nesplošnokajkavske naglasne spremembe, kot so: a) *bôg*, *snêg* : *krâlj*, *letî* > *bôg*, *snêg* = *krâlj*, *letî*; b) *vîno*, *žèna* > *vîno*, *žèna*; c) *sûša*, *mlâtite* : *mêso*, *posêkel*, *tâncati* > *sûša*, *mlâtite* : *mêso*, *posêkel*, *tâncati* (Ivšić 1936: 80–81), kar je privedlo do nastanka naslednjega izhodišnega križevaško-podravskega naglasnega sistema: *bôg*, *snêg*, *krâlj*, *letî*; *vîno*, *žèna*; *sûša*, *mêso*; *posêkel*; *jûgoda*, *lopâta*; *mlâtiti*; *mlâtite*, *tâncati*.²⁷ Merila notranje členitve govorov znotraj te narečne ploskve so dvojna glede na položaj narečja (osrednji položaj : obrobni položaj) znotraj kajkavščine.

Osrednji govori se notranje cepijo glede na odraz kajkavskega **o*: 1) **zgornejlonjsko** narečje (hr. *gornjolonjski dijalekt*), tj. zahodno narečje križevaško-podravske narečne ploskve (na zahodu meji na bednjansko-zagorsko, na severu pa na varaždinsko-ludbreško narečje zagorsko-medmurske narečne ploskve): kajkavski **o* je ohranil posebno glasovno vrednost (Z jsl. **o* = **l* > **o*) (zgornejlonjsko kajk. **zob* = **vok* : **bog* : **dux*) ali pa glasovno sovpadel z odrazom praslovanskega **o* (Z jsl. **o* = **l* = **o*) (zgornejlonjsko kajk. **zob* = **vok* = **bog* : **dux*); 2) **glogovniško-bilogorsko** narečje (hr. *glogovniško-bilogorski dijalekt*), tj. osrednje narečje križevaško-podravske narečne ploskve: kajkavski **o* je glasovno sovpadel z odrazom praslovanskega **u* (Z jsl. **o* = **l* = **u*) (glogovniško-bilogorsko kajk. **zub* = **vuk* = **dux* : **bog*).

Obrobni govori (južni, vzhodni) izkazujejo izrazite naglasne inovacije ali izostanek inovacij, značilnih za večino govorov križevaško-podravske narečne ploskve in se po načelu inovacija na obrobju oziroma izostanek inovacije na obrobju križevaško-podravskega areala kot definicijska lastnost idioma na obrobju tega areala izločajo kot posebni enoti: 1) **podravsko** ali **virovskopodravsko** narečje (hr. *podravski* ali *virovskopodravski dijalekt*): izguba tonemskih nasprotij, stalno naglasno mesto; 2) **severnomošlavska** narečje (hr. *sjevernomošlavska dijalekt*): izostanek nesplošnokajkavske navzkrižne metatonije spl. kajk. **mêso*, **posêkel*, **tâncati* > nesp. kajk. *mêso*, *posêkel*, *tâncati*. Ta narečna ploskev kajkavščine ni v neposrednem ozemeljskem stiku s slovenščino.

3.4 Prigorsko ali plješiviškoprigrorsko narečje

Značilnosti (plješiviško)prigorskega narečja (hr. *prigorski* ali *plješiviškoprigrorski dijalekt*) so: 1) psl. **t*, **d* > *ć*, *j* (*noć*, *meja*); psl. **šč*, **žž* > *ś*, *ž* (*puščati*, *možžani* > *pušati*, *možani*), kar ga veže na čakavščino; 2) ohranjanje splošnokajkavskega naglasnega sistema brez nesplošnokajkavskih naglasnih premikov in nesplošnokajkavske

²⁷ Nesplošne križevaško-podravske naglasne inovacije, ki lahko zajamejo posamezne govore, so naslednje: 1) *letî* > *letî* > *lêti*; 2) *jûgoda* > *jagôda*; 3) *lopâta* > *lôpata*; 4) *mlâtiti* > *mlâtiti*; 5) *mlâtite*, *tâncati* > *mlâtite*, *tâncati* > *mlâtimo*, *tâncati*.

navzkrižne metatonije (Ivšić 1936: 80), kar pomeni, da je izhodiščni prigorski naglasni sistem enak izhodiščnemu zagorsko-medmurskemu oziroma izhodiščnemu splošnokajkavskemu: *bôg, snêg, krâlj, lefî; vîñò, ženà; sùša, méso; posêkel; jâgoda, lopâta; mlâtîti; mlâtite, tâncati*; 3) kajkavski * ρ je ohranil posebno glasovno vrednost (Z jsl. * $\rho = *l > *o$) (prigorsko kajk. * $z\phi b = *v\phi k : *bog : *dux$); 4) odraza zahodnojužnoslovanskih * \acute{e} in * \acute{o} nista sovpadla, slednji ima *a*-jevski odraz (* $\acute{e} > *e : *o > *a$), kar ga povezuje s čakavščino. Narečje torej izkazuje nekatere definicijske lastnosti kajkavščine (Z jsl. * $\rho = *l > *o$, izhodiščni kajkavski naglasni sistem) in nekatere lastnosti (severne) čakavščine (* $\acute{e} > *e, *o > *a$), zato bi ga v skladu s predstavljenimi načeli genetolingvistične klasifikacije geolektov (prim. 1.5.2) lahko opredelili kot **prehodno kajkavsko-čakavsko narečje**.

3.5 Spodnjėsotelsko narečje

Pri spodnjėsotelskem narečju (hr. *donjosutlanski dijalekt*) genetolingvistično gledano ne gre za avtohtono kajkavsko, temveč za neavtohtono nekoliko kajkavizirano ikavsko čakavsko narečje. Na ozemlje ob spodnjem toku reke Sotle ter južno in jugovzhodno od izlita Sotle v Savo so se namreč v obdobju od 15. do 17. stoletja bežeč pred Turki naselili govorniki ikavske čakavščine, po izvoru najverjetneje z območja okrog reke Une in okolice. Spodnjėsotelsko narečje je torej v osnovi **ikavsko čakavsko narečje**, na katero so se naplastile nekatere prvine adstratnih kajkavskih govorov.

Značilnosti spodnjėsotelskega narečja so: 1) nezložniški sistem: a) psl. * $\acute{i}, *d > \acute{c}, j$; b) psl. * $\acute{s}\acute{c}, *z\acute{z} > \acute{s}\acute{c}, z\acute{z}$; 2) zložniški sistem: a) Z jsl. * $\acute{e} > i$; b) Z jsl. * $\acute{o} > \bar{a}/\bar{o}$; c) Z jsl. * $\rho = *l = *u > u$; 3) naglasni sistem: a) odsotnost odrazov popraslovanskega novega cirkumfleksa (Drinje 1sg praes. *bûdem, gînem, çûjem, kupûjem*; NApl *mîsta, kolîna, lIpl brâti, orihi, lSg brâtu, potòku, lSg praes vîdim, ptc. praet. pass. namàzan, mlînar, mîsec, govêdina, bàbin, kopàla, pîšàla, nosîla, hrânîla, sidîla, smîrdîla*; Isg *lîpom, lopâtom, Nsg m adj. def. sîti, bogâti, lSg praes. dîlam*; Nsg m adj. comp. *novîji, rîbnjak, pobêgou*); b) odsotnost odrazov popraslovanskih analoških podaljšav kratkih novoakutiranih zložnikov (Drinje Lsg *potòku, kòža*). Značilnosti, ki so zelo verjetno prevzete od kajkavskega adstrata, so: a) samostalniški vprašalni zaimke za podspol nečloveško *kaj*; b) sporadični pojavi odraza popraslovanskega novega cirkumfleksa (Drinje *oprâva, svâdba, žâbji, ujûtro*) in popraslovanskih analoških podaljšav kratkih novoakutiranih zložnikov v posameznih besedah in tvorbah (Drinje Ipl *kônji*, NApl *sêla, Nsg m adj. def. zelêni, vólja*). Naglasne značilnosti, ki jih je mogoče interpretirati tako kot kajkavizme kot tudi prvotne čakavizme oziroma arhaizme, ohranjene pod vplivom kajkavščine, so: a) umik naglasa na prednaglasno dolžino in nastanek čakavskega akuta v odrazih praslovanskega naglasnega tipa c (Drinje *pîla, javîla, lSg grâdu*), kar je sicer značilno tudi za nekatere čakavske (na primer Brač, Hvar, Murter) in štokavske govore (zahodna Podravina, Posavina); b) oblikovno ohranjanje namenilnika (Drinje nedoločnik *pîti* : namenilnik *pîti*) (Ivšić 1936: 74–78; Brabec 1966, 1969; Šojat 1976; Zečević 1988 (2000); 1997/1998; Kapović 2009).

4 »Kajkavski« govori z izostankom splošnokajkavskih inovacij

Obrobni »kajkavski« govori, ki ne izkazujejo vseh definicijskih lastnosti kajkavščine in ki imajo nekatere »slovenske« značilnosti, so v nadaljevanju opredeljeni genetolingvistično.²⁸

4.1 Medmursko narečje

Za medmursko narečje je značilno, da vsi govori ne izkazujejo splošnokajkavskih sovpadov Z jsl. $*\check{e} = *o$ in Z jsl. $*o = *l$ ter da je v njih prišlo do splošne izgube tonemskih in kolikostnih nasprotij (Lončarić 1996: 142–144).²⁹ Glede na prisotnost oziroma odsotnost splošnokajkavskih sovpadov Z jsl. $*\check{e} = *o$ in Z jsl. $*o = *l$ se medmursko narečje deli na tri podnarečja: 1) spodnje podnarečje: Z jsl. $*\check{e} = *o$, Z jsl. $*o = *l$; 2) srednje podnarečje: Z jsl. $*\check{e} = *o$, Z jsl. $*o \neq *l$; 3) zgornje podnarečje: Z jsl. $*\check{e} \neq *o$, Z jsl. $*o \neq *l$ (Lončarić 1996: 146; Blažeka 2006: 110; 2008: 12–14). Sledi natančnejši prikaz treh podnarečij in njihova genetolingvistična opredelitev.

4.1.1 Spodnje podnarečje medmurskega narečja

Spodnje podnarečje (hr. *donji poddijalekt*) medmurskega narečja ima naslednje značilnosti: 1) Z jsl. $*\check{e} = *o$; 2) Z jsl. $*o = *l$; 3) psl. $*d' > \check{z}$, redko *j*. Pozna pet skupin govorov (ki jih predstavljajo govori krajev Prelog, Goričan, Donja Dubrava, Serdahelj/Szerdahely, Orehovica) in eno prehodno podskupino (Draškovec). Primer je govor kraja **Prelog**: 1) nezložniški sistem: a) psl. $*t', *d' > \check{c}, \check{z}$; b) psl. $*\check{s}\check{c}, *z\check{z} > \check{s}\check{c}, \check{z}\check{z}$; 2) zložniški sistem: a) Z jsl. $*\check{e} = *o > e$; b) Z jsl. $*o = *l > o$ (: psl. $*o > o$, psl. $*u > u$); c) psl. $*e = *e > a$; 3) naglasni sistem: kajk. $*let\check{i} > let\check{i}$; $*v\check{i}n\check{o}$, $*z\check{e}n\check{a} > v\check{i}no$, $z\check{e}na/z\check{e}na$; $s\check{u}ša$, $m\check{e}so$; $pos\check{e}kel$; $j\check{a}goda$, $lop\check{a}ta$; $*ml\check{a}t\check{i}ti > ml\check{a}titi$; $ml\check{a}timo$, $t\check{a}ncati$; izguba tonemskih nasprotij; tj. Ivšičev naglasni sistem 1/7 (Šojat 1981: 334–336; Blažeka 1998: 27–29; 2008: 34, 40–42, 77–79). Spodnje podnarečje medmurskega narečja izkazuje vse definicijske lastnosti kajkavščine, zato je genetolingvistično gledano kajkavsko podnarečje.

4.1.2 Srednje podnarečje medmurskega narečja

Srednje podnarečje (hr. *srednji poddijalekt*) medmurskega narečja izkazuje naslednje značilnosti: 1) Z jsl. $*\check{e} = *o$; 2) Z jsl. $*o \neq *l$ (Z jsl. $*l = *u$); 3) psl. $*d' > j$, redko *ž*.

²⁸ Kajkavski govori z izostankom nekaterih definicijskih lastnosti kajkavščine, ki niso v ozemljskem stiku s slovenščino, niso obravnavani. Kajkavski gradiščanskohrvaški govor krajev Hidegség in Fertőhomok jugovzhodno od Soprona in južno od Nežiderskega jezera (Madžarska), katerega govorci so v začetku 16. stoletja na Gradiščansko pred Turki pribežali najverjetneje iz krajev Velika in Međurić v zahodni Slavoniji ter predstavljajo nekdanje vzhodno obrobje kajkavščine, ki je danes štokavizirano, na primer ne izkazujejo sovpada Z jsl. $*\check{e} = *o$ v dolgih zlogih (*snĕg* : *tĕst*, *dĕlat* = *snĕha*) ter odraza popraslovanskega novega cirkumfleksa (*rĕžĕm*, *mlĭnar*) (Houtzagers 1988: 334, 338–340; 1999: 20–25, 312, 322, 240, 312).

²⁹ Nekdanja kolikostna nasprotja se odražajo kot kakovostna nasprotja, kar pomeni, da imajo izhodiščno dolgi samoglasniki drugačen odraz od izhodiščno kratkih.

Razlikuje pet skupin govorov (predstavniki so govori krajev Podturen, Mala Subotica, Čakovec, Lopatinec, Vratišinec) in eno prehodno podskupino (Macinec). Kot primer lahko služi govor kraja **Podturen**: 1) nezložniški sistem: a) psl. **í*, **d̑* > *č*, *j*; b) psl. **šč*, **žž* > *šč*, *žž*; 2) zložniški sistem: a) kajk. **ě* = **ǫ* > *i*, kajk. **ě* = **ǫ* > *e*; b) kajk. **ǫ* = **ǫ* > *o*, kajk. **ǫ* = **o* > *o*; kajk. **ǫ̑* = **ǫ̑* > *u*, kajk. **ǫ̑* = **u* > *u*; c) psl. **e* = **e* > *e*; 3) naglasni sistem: kajk. **letī* > *letī*; **vīnǫ*, **ženǫ* > *vīno*, *žēna/žēna*; *sūša*, *mēso*; *posēkel*; *jǫgoda*, *lopǫta*; **mlātīti* > *mlātiti*; *mlātimo*, *tāncati*; izguba tonemskih nasprotij; tj. Ivišćev naglasni sistem I/7 (Blažeka 2008: 35, 43–45, 77–79). Srednje podnarečje medmurskega narečja izkazuje izostanek nekaterih definicijskih lastnosti kajkavščine, zato je genetolingvistično gledano lahko narečni otok znotraj kajkavščine.

4.1.3 Zgornje podnarečje medmurskega narečja

Zgornje podnarečje (hr. *gornji poddijalekt*) medmurskega narečja ima naslednje značilnosti: 1) Z jsl. **ě* ≠ **ǫ*; 2) Z jsl. **ǫ* ≠ **ǫ̑*; 3) psl. **d̑* > *j* (Blažeka 2008: 12–14, 77–79). Pozna tri skupine govorov (predstavljajo jih govori krajev Sveti Martin, Štrigova, Stanetinec). Ker zgornje podnarečje medmurskega narečja ne izkazuje nobene od splošnokajkavskih inovacij, bi ga zelo težko uvrstili med kajkavske govore. V preglednici je podana zgodovinskojezikoslovna interpretacija glasovnih sistemov zgornjemedmurskih govorov ter njihova primerjava z ozemeljsko stičnimi govori panonske narečne ploskve (vzhodne) slovenščine (Rigler 1963: 45, 60–62; Šekli 2009: 311–313),³⁰ ki kaže na to, da je zgornjemedmurske govore mogoče izvesti iz panonske narečne ploskve (vzhodne) slovenščine:

Slovensko		* <i>ě</i>	* <i>ě-</i>	* <i>ǫ</i>	* <i>ǫ-</i>	* <i>ě</i>	* <i>ě-</i>	* <i>ǫ̑</i>	* <i>ǫ̑-</i>	* <i>ǫ̑</i>	* <i>ǫ̑-</i>	* <i>ě</i>	* <i>ě-</i>
Panonsko sln.		* <i>e</i> ₁	* <i>e</i>	* <i>ou</i> ₁	* <i>o</i>	* <i>e</i> ₂	* <i>e</i> ₂	* <i>e</i> ₁	* <i>e</i> ₁	* <i>ou</i> ₂	* <i>o</i>	* <i>e</i> ₃	* <i>e</i>
prekmur-sko	Gomilice	e:ī	e	o:ū	o	e:	e	e:	e	o:ū	o	e:	e
	Sv. Martin	ei	e/ei	ou	o	e	e	e	e	au	o	e	e
prleško	Videm	e:	e	o:	o	e:	e	e:	e	o:	o	e:	e
	Štrigova	ī	e	ou	o	e	e	e	e	ou	o	e	e
	Stanetinec	ī	e	o	o	e	e	e	e	o	o	e	e
slovensko-goriško	Črešnjevci	e:ī	e	o:ū	o	e:	e	e:	e	o:ū	o	e:	e
	Voličina	e:ī	i:e	o:ū	u:o	e:	i:e/e:	e:	i:e/e:	o:ū	u:o	e:	i:e/e:
haloško	Veliki Vrh	e:	e	o:	o	e:	e	e:	e	o:	o	e:	e
	Gradišče	e:ī	e	o:ū	o	e:	e	e:	e	o:ū	o	e:	e
	Žetale	e:	i:e	a:ū	u:o	e:	e:/ä	e:	e:	o:	u:o	e:	i:e

³⁰ Določanje mej med slovenskimi narečji in podnarečji ter prikaz značilnosti posameznih narečnih ploskev in narečij sta prikazana v Šekli 2009.

Govori okrog kraja **Sv. Martin** izkazujejo:³¹ 1) odsotnost splošnokajkavskih inovacij: a) Z jsl. * \check{e} = * ∂ > kajk. * ϵ (Sv. Martin *sn'eik* ≠ *d'ęn*); b) Z jsl. * ∂ = * \int > kajk. * ∂ (Sv. Martin *'mauš* ≠ *s^uonce*; *g'oba* ≠ *v'una*); 2) a) naglasni pomik tipa psl. * ∂ ko > * ∂ kô samo na zaprte zloge (Sv. Martin *kyk'aut*, Praporčan *g'lop* 'golob' : *čręjvo*, *tęlo*); b) naglasni umik tipa psl. **dušá* > **dúša* (Sv. Martin *d'eite*, *gl'ijsta*, *m'auda*); 3) a) * \check{e} , * ∂ > Sv. Martin *ęj/ę^fe*, *ó^u* (*slęjp*, *klęjt*, *klęjšče*, *lęjva*, *mręjti*; *cęli*, *snęk*, *grę* 'greh'; *bręskva*, *čręšje*, *dvę*, *mlęko*; *bó^s*, *kó^s*, *móst*, *nó^s*) oziroma *ei*, *ou/au* (*p'eisek*, *sn'eik*, *xmr'eity*; *b'ous*, *m'oust*, *n'ouč/n'auč*); b) * ∂ > Sv. Martin *ę* (*dęn*, *męh*) oziroma *ę* (*d'ęn*); c) odsotnost daljšanja tipa **kráva* > **kráva*, kar ponekod potrjuje različnost odrazov * \check{e} = * \check{e} -, * ∂ : * ∂ -, * ∂ : * ∂ - > Sv. Martin *ię/ęj/ę* (*d'ęca*, *d'ęlo*, *m'ęra*, *v'ęra* = *mlęko*; *bręjmá* = *slęjp*; *lęto*, *nevęsta* = *snęk*), *ó* : *ó^u* (*mólim* : *bó^s*), *ó^u* (*mó^{ka}*, *pó^{ut}*, *só^{ut}*, *zó^p*; *gósta*) oziroma *ei* : *ę^fe*, *ou* : *o*, *au* : *o* (*sn'eik* : *mr^ęęža*; *m'oust* : *osem*; *'zaup* : *g'oba*), pri čemer je v govorih prišlo do pozne odprave kolikostnih nasprotij.³² S stališča značilnosti panonske narečne ploskve (vzhodne) slovensčine je problematično predvsem dejstvo, da imajo ti govori ponekod odraze dolgih zložnikov v oblikah, v katerih bi pričakovali odraze kratkih zložnikov. Zelo verjetno je, da je ponekod prišlo do analoških izravnjav znotraj pregibalnih vzorcev (Sv. Martin *'deilaty*, *py'veidaty* po **'deilan*, **py'vein*; *'meisty*, *ky'leiny* po **'meista*, **ky'leina*)³³ oziroma do splošne težnje po diftongizaciji naglašanih samoglasnikov po izgubi kolikostnih nasprotij.³⁴ Zaradi fragmentarnosti gradiva se je zelo tež-

³¹ Gradivo je vzeto iz Oblak 1896: 44–52 ter Blažeka 2003: 12–15 in 2005: 37–45. Gradivo, naglašeno z ostrivcem (*dęn*), je Oblakovo, gradivo, naglašeno z iktom (*d'ęn*), je Blažekovo.

³² V to skupino govorov sodi tudi govor kraja Praporčan, prikazan v Blažeka 2005. Ker avtor pri opisu fonemskega sistema ne navaja zgledov, ni mogoče reči, ali njegove zgodovinskojezikoslovne interpretacije dejansko ustrezajo stanju na terenu ali ne. Na osnovi navedenih leksemov v slovarskem delu (Blažeka 2005: 37–45) je mogoče reči naslednje: naglasni pomik tipa psl. * ∂ ko > * ∂ kô na zaprte zloge (Praporčan *g'lop* 'golob'), * \check{e} : * \check{e} - > Praporčan *ęj/ę* : *ę* (*str'eila*, *za'reisna*, *d'ękla*, *s'ęnca* : *s'ęm*, *v'ęrvati*).

³³ V teh govorih so dejansko izpričane izravnave znotraj pregibalnih vzorcev (Sv. Martin *n'aus*, Gsg *n'ausa* : kajk. *nōs nōsa*, sln. *nōs nosū* < psl. **nōsъ* **nōsa*) ter pojavljanje dvojničnih odrazov (*t'eist/t'ęst* < **tāst* < psl. **tāstъ*, *d'ęšč/d'ęišč* < **dāžž* < psl. **dāžžъ*, *b'ęzek/b'eizek* < **bāzžg* < psl. **bāzžъ*; *l'onček/l'ounček* < **lončĕk* < psl. **lončĕkъ*; *xr'aušč/xr'ęšč* < **xrĕšč* < psl. **xrĕščъ*, *m'auda/m'ouda* < **mōda* < psl. **mōda*), kar otežkoča nedvoumno genetolingvistično interpretacijo gradiva.

³⁴ V precejšnjem številu primerov pa je izvor posameznih fonemov glede na trenutno védenje na področju (na)glasoslovja slovanskih jezikov napačno interpretiran (*m'eisek* z *ei* kot odrazom * \check{e} za dejansko **męšęc* < psl. **męšęcъ* (> sln. *męsec*, štok. *mjęšęc* *mjęšęca*, češ. *męsíc*); *čr'eišja* z *ei* kot odrazom * \check{e} za dejansko **čręšņa* < psl. **čręšņa* (> sln. *č(r)ęšnja*, štok. *tręšnja*, rus. *чрęшња*); »*j'eite* (imp., 2. l. mn. od *j'ęsty*)« z *ei* kot odrazom * \check{e} za dejansko sln.-kajk. **jęjte* < psl. **jędъte*, tj. z **j'ęjte* z **ęj* iz **ęj* < psl. **ęd* in ne z **ei* po diftongizaciji iz * \check{e} ; *dr'eivy* z *ei* kot odrazom * ∂ najverjetneje po knj. hr. *dřvo* < psl. **drĕvo* za dejansko **dręvo* < psl. **dęrvo*; *cv'ęsty* z *ę* kot odrazom * \check{e} najverjetneje po knj. hr. *cvjęt* < **cvęt* < psl. **kvęt* za

ko dokončno opredeliti glede genetolingvističnega statusa teh govorov. Nejasna je namreč starost dvoglasnikov tipa $*\bar{e}$, $*\bar{o}$, $*\bar{o} > ei, ou, ou/au$. Če so dvoglasniki nastali po starih diftongizacijah (sln. $*\bar{e}$, $*\bar{o}$, $*\bar{q} > pan. sln. *e_i, *ou_1, *ou_2$), potem ti govori najverjetneje sodijo v prekmursko narečje slovensščine, in sicer med arhaične obrobne prekmurske govore slovensščine, ki ne poznajo naglasnega pomika psl. $*\bar{d}ko > sln. *ok\bar{o}$ na odprti zlog ter vseh poznejših prekmurskih inovacij (na primer izenačitve odrazov pan. sln. $*ou_1 = *ou_2$).³⁵ Če so dvoglasniki nastali po mlajših diftongizacijah zaradi splošne težje po diftongizaciji naglašanih samoglasnikov (ki je posledica težnje zamenjave kolikostnih nasprotij s kakovostnimi nasprotji), potem ti govori najverjetneje sodijo med obrobne medmurske govore kajkavščine, ki ne poznajo splošnokajkavskih inovacij, toda izkazujejo naglasni pomik psl. $*\bar{d}ko > *ok\bar{o}$ na zaprti zlog. Težnjo po diftongizaciji je mogoče razlagati tako kot posledico ozemeljskega stika medmurskega narečja s prekmurskim narečjem kot tudi kot posledico znotrajsistemskih teženj (Greenberg 2005: 121).

Govori okrog kraja **Stanetinec** ($*\bar{e}$, $*\bar{o} > Stanetinec i, \rho; *\bar{a} > Stanetinec e; *q > Stanetinec \rho; *e : *e\bar{-}, *o : *o\bar{-}, *q : *q\bar{-} > Stanetinec i : e, \rho : o, \rho : o$ s poznejšo odpravo kolikostnih nasprotij) (gradivo je navajano po Blažeka 2008: 37; avtor za posamezne glasove ne navaja zgledov) so zaradi pomanjkanja gradiva zelo težko genetolingvistično opredeljivi. Zanje je podobno kot za govore kraja Sv. Martin in njegove okolice mogoče reči naslednje: če je monoftongični samoglasniški sistem nastal z monoftongizacijo prvotnih panonskoslovenskih diftongov, spadajo v prleško narečje slovensščine, če pa ne, so to obrobni medmurski kajkavski govori.

Govori okrog kraja **Štrigova** (sln. $*\bar{e}$, $*\bar{o} > Štrigova i, ou; sln. *a > Štrigova e; sln. *q > Štrigova ou; sln. *e : *e\bar{-}, *o : *o\bar{-}, *q : *q\bar{-} > Štrigova i : e, ou : o, ou : o$ s poznejšo odpravo kolikostnih nasprotij) (gradivo je povzeto po Blažeka 2008: 37; avtor za posamezne glasove ne navaja zgledov) izkazujejo monoftongizacijo pan. sln. $*e_i > Štrigova i$, kar govor povezuje z ostalimi prleškimi govori, sovpad sln. $*o : *q > pan. sln. *ou_1 : *ou_2 > Štrigova ou$, kar je značilno za večino panonskih govorov, ter odsotnost monoftongizacije dvoglasnika sln. $*o : *q > pan. *ou_1 : *ou_2 > Štrigova ou > *o$, kar pa ni značilno za prleške, temveč za prekmurske govore. Zaradi delne monoftongizacije panonskoslovenskih diftongov so to genetolingvistično gledano **obrobni prleški govori** (narečni otok) z odsotnostjo ene od inovacij (podobno kot

dejansko $*cvbsti < psl. *kvbsti; \check{s}k'eden$ z e kot odrazom $*\bar{e}$ za dejansko $*sk\bar{e}d\bar{e}n < sl. *sk\bar{e}d\bar{e}n \leftarrow$ stvn. $scugin(a); p'enes$ z e kot odrazom $*\bar{e}$ za dejansko $*p\bar{e}nez < sl. *p\bar{e}nez\bar{y} (> sln. p\bar{e}nez$, star. hr. $p\bar{e}n\bar{e}z$, češ. $peniz$) \leftarrow stvn. $p\bar{f}enni(n)g$) ali je na enak način interpretirano novejše prevzeto besedje ($balk'oun, kap'eilyca, p'einzlyn, sal'veit, s'endvyč, \check{s}ekr'eit$) oziroma avtor *a priori* izhaja iz izhodiščnega kajkavskega in ne morda izhodiščnega slovenskega naglasnega sistema ($t'enk\bar{y}, z'ely$ z e, \check{e} kot odrazoma $*\bar{a}$ iz kajk. $*t\bar{e}nki, *z\bar{e}li : sln. *t\bar{e}nki, *z\bar{e}li < psl. *t\bar{e}nkyj\bar{y}, *z\bar{e}lyj\bar{y}$) (le nekaj primerov iz Blažeka 2003: 13–14).

³⁵ Podobno razlikovanje je ohranjeno v zahodnohalaških govorih: sln. $*o : *q > \check{z}etale ay : \rho$.

obrobni gorenjski govori ne izkazuje gorenjske monoftongizacije) ali pa morda celo **prehodni prleško-prekmurski govori**.³⁶

4.2 Zgornjesotelsko narečje

Z genetolingvističnega stališča je smiselno razlikovati med osrednjimi zgornjesotelskimi govori, ki izkazujejo vse splošnokajkavske inovacije, in obrobni zgornjesotelskimi govori, ki splošnokajkavskih inovacij ne izkazujejo.

4.2.1 Osrednji zgornjesotelski govori

Osrednji zgornjesotelski govori izkazujejo splošnokajkavske inovacije (popsl. novi cirkumfleks »kajkavskega tipa«, Z jsl. **ě* = **ə*, Z jsl. **ɔ* = **ʃ*), kar te govore nedvomno uvršča v kajkavski diasistem, ter naglasni pomik tipa psl. **ðko* > sln. **okô* samo na zaprti zlog (tip **kokôš* : **ðko*, **mêso*), kar kaže delno prisotnost ene izmed inovacij slovenskega diasistema. Pojavljajo se tudi novejšje inovacije v naglasnem sistemu, kot sta odprava tonemskih in kolikostnih nasprotij. Genetolingvistično so torej osrednji zgornjesotelski govori **kajkavščina**. Glede na odraz psl. **ɔ* = **ʃ* > kajk. **ɔ* in novejšje naglasne inovacije se delijo na bežjaške in ratkajske.

Bežjaški govori, imenovani po prebivalcih tega območja, ki so *Bežjaki*, so severovzhodni zgornjesotelski govori (krajev Pregrada, Kostelsko, Plemenščica). Zanje sta značilna sovpad Z jsl. **ɔ* = **ʃ* = **u* ter odsotnost splošnega daljšanja zložnikov v odprtem zlogu in njihova diftongizacija. Za genetolingvistiko relevantne značilnosti teh govorov so torej: 1) popraslovanska analoška podaljšava praslovanskih kratkih novoakutirani zložnikov »kajkavskega tipa« (Pregrada *z'eļe* : *sp'ęči*); 2) odsotnost daljšanja tipa **kràva* > **kráva* (Pregrada *kr'ava*, *m'atij*, *lap'ata* : Gpl *kr'af*, *ot'ava*, *pl'akala*; *j'ęsti*, *m'ęstɔ* : *diete*, *cviet*, *gl'ędat*, *ž'ęti* : *m'esɔ*, *gov'edina*; Kostelsko *lop'ata* : *m'očka*); 3) psl. **ě* = **ə* (Pregrada *cv'iet* = *d'ien*; *m'ęstɔ* = *d'ęš*; Kostelsko *d'iete* = *d'ien*; *s'eme*); 4) psl. **ɔ* = **ʃ* = **u* (Pregrada *g'uska* = *v'uk*; Kostelsko *ž'outo*; *t'uća* = *p'uža* 'dekle'); 5) psl. **ę* = **e* (Pregrada *gov'edina* = *z'eļe*, *ž'ęti* = *sp'ęči*); 6) naglasni pomik tipa psl. **ðko* > **okô* samo na zaprti zlog (Pregrada *kak'uoš* : *m'esɔ*; Kostelsko *kok'uoš* : *m'ęsɔ*) (gradivo je vzeto iz Lončarić 1985: 48–50).

Ratkajski govori, imenovani po prebivalcih tega območja, ki so *Ratkajci*, so jugozahodni zgornjesotelski govori (krajev Pavlovec Pregradski, Vinagora, Desinić, Ivanić Desinički, Velika Horvatska). Zanje sta značilna sovpad Z jsl. **ɔ* = **ʃ* = **o* ter splošna podaljšava zložnikov v odprtih zlogih in njihova diftongizacija, pri čemer imajo podaljšani zlogi enak odraz kot prvotni dolgi (Ivanić *s'ęjlo*, *m'eira*, *n'ouga*, *k'rauva*). Genetolingvistično relevantne značilnosti teh govorov so: 1) popraslovanska analoška podaljšava praslovanskih kratkih novoakutiranih zložnikov »kajkavskega

³⁶ Zinka Zorko govora krajev Razkrižje in Štrigova uvršča med spodnjeprleške govore (Zorko 2007: 15).

tipa« in 2) odsotnost daljšanja tipa **kràva* > **kráva* sta zaradi splošnega daljšanja odprtih naglašanih zlogov težko določljiva; 3) Z jsl. **ě = *ə* > *ei, e* (Ivanić *sn'eik = d'ein; s'ěme = m'egla*); 4) Z jsl. **ǫ = *l = *o* (Ivanić *'vouk = m'oust, n'ouga*); 5) psl. **ę = *e* ni gotovo (Ivanić *gov'ejdina : pap'ěl*); 6) naglasni pomik tipa psl. **ǫko* > **okô* samo na zaprti zlog (Ivanić *kok'ouš, pap'ěl : m'eisǫ*) (gradivo je navajano po Lončarić 1985: 50–51).

Kraj	*ě	*č	*ǫ	*ə	*ǫ	*l	*l	*ō	*o	*ę	*ę	*ē	*e
Pregrada	ie	e	ie	e	u	u	u	u	o	e	e	e	e
Kostelsko	ie	e	ie	e	ou	u	ou	u	o	e	e	e	e
Plamenščina	i ^o /i	e	i ^o /i	e	ou	u	ou	u	o	e	e	e	e
Ivanić	ei	e	ei	e	ou		ou		o	e	e	e	e

Odrazi naglašanih zložnikov v zgornjesotelskih govori

4.2.2 Obrobni zgornjesotelski govori

Nekateri obrobni zgornjesotelski govori so v kroatistični literaturi navadno prikazani kot posebni. Šlo naj bi za mejne kajkavske hrvaške govore, ki izkazujejo nekatere tipično slovenske oziroma netipične hrvaške značilnosti.³⁷ V preglednici je podana zgodovinskojezikoslovna interpretacija glasovnih sistemov obrobnihih zgornjesotelskih govorov (krajev Hum na Sutli in Kumrovec)³⁸ ter njihova primerjava z ozemeljsko stičnimi govori južnoštajerske narečne ploskve (južne) slovenščine (Rigler 1963: 44–45, 58–59; Šekli 2009: 308–309),³⁹ ki pokaže, da je obrobne zgornjesotelske govore mogoče izvesti iz južnoštajerske narečne ploskve (južne) slovenščine:

³⁷ »Vokalsko-akcenatski odnosi u spomenutim graničnim hrvatskim govorima imaju neke specifično slovenske crte, odnosno crte atipične za hrvatske govore« (Celinić 2006: 118). »Usporede li se navedene vokalsko-akcenatske osobine dvaju hrvatskih govora na Sutli – Huma na Sutli i Kumrovca – uočava se kako ih međusobno povezuju mnoge zajedničke crte. Uz to, karakterizuju ih neke tipično slovenske pojave koje su, prešavši Sutlu, zahvatile rubna hrvatska područja« (Celinić 2006: 121). »Iako predstavlja jezičnu i nacionalnu granicu, očito je da rijeka Sutla na prikazanom području ne narušava prirodan jezični kontinuum s obiju svojih strana« (Celinić 2006: 122). »V dveh obmejnih hrvaških kajkavskih govorihi, Humu na Sutli in Kumrovcu, se pojavljajo nekateri fonemi, ki so znani tudi v obmejnih slovenskih štajerskih narečjih, prav tako pa so opazni nekateri slovenski (štajerski) naglasni pojavi« (Celinić 2006: 123).

³⁸ Gradivo je navajano po Celinić 2006 (za Hum je upoštevan tudi Lončarić 1985: 51–53). V govoru ni kolikostnih nasprotij, kolikost zložnikov je označena kot kratka, torej brez *ː*. Z grafemom *č* se najverjetneje označuje srednji *č*, ki je nekoliko mehkejši od hrvaškega knjižnega (kroatistična narečna transkripcija ima torej za referenco hrvaški knjižni jezik).

³⁹ Za Hum na Sutli je najprej navedeno gradivo iz Celinić 2006: 119–120, potem pa še iz Zorko 2006: 465. Primerjava med zapisoma pokaže, da je bilo gradivo zabeleženo skozi dva različna slušna filtra oziroma v dveh različnih narečjeslovnih tradicijah.

Slovensko		*ē	*ē̇	*ō	*ō̇	*ē	*ē̇	*ē̄	*ē̄̇	*ō̄	*ō̄̇	*ā	*ā̇
Južnoštajersko sln.		*e ₁	*e ₁	*ou	*ō	*e ₂	*ē	*ē	*ē	*ō	*ō	*ā	*ā
srednještajersko	Šmarje p. J.	a:ī	a:ī	a:u	a:u	a:ī	a:ī	ɛ:	ɛ:	o:u	o:u	ɛ:	ɛ:
	Hum na	ei	ei	ou	ou	ɛ/ei	ɛ/ei	ɛ	ɛ	au	au	ɛ	ɛ
	Sutli	ä:ī	ä:ī	o:u	o:u	ɛ:	ɛ:	ɛ:	ɛ:	a:u	a:u	ɛ:	ɛ:
	Žusem	ä:	ä:	o:u	u:ō	ä:	e:	e:	e:	u:ō	u:ō	e:	e:
kozjansko-bizeljsko	Imeno	ɛ:	ɛ:	o:/u:	o:/u:	e:/ɛ:	e:	e:	e:	o:/o:	o:/o:	e:/ɛ:	e:/ɛ:
	Kumrovec	ɛ	ɛ	u	u	ɛ	ɛ	ɛ	ɛ	o	o	ɛ	ɛ
	Mostec	ɛ:, ɛ	ɛ:	u	u:	ɛ	ɛ:	ɛ:, ɛ	ɛ:	u:, u	u:	ɛ:/ɛ:	ɛ:/ɛ:
srsavinj.	Ložnica	è:/ɛ:	è:/ɛ:	ò:/o:	ò:/o:	è:/ɛ:	è:/ɛ:	è:/ɛ:	è:/ɛ:	ò:/o:	ò:/o:	a:/ā:	a:/ā:

Govor kraja **Hum na Sutli** izkazuje: 1) odsotnost splošnokajkavskih inovacij: a) Z jsl. *ē = *ə > kajk. *ē (Hum *sn'eik*, *str'eixa*, *xr'en*; *d'ein*, *m'eiša*, *v'ēs* 'ves'); b) Z jsl. *ō = *ŏ > kajk. *ō (Hum *k'aut*, *st'aupa*, z *r'ōkami* ≠ *p'ouš*, *p'un*); 2) splošnoslovenski inovaciji: a) naglasni pomik tipa psl. *ōko > sln. *okō (Hum *mes'ou*, *đom'a*, *uč'i*, *on'i*; *pap'ęu*, *greb'ein*, *gul'aup*, *več'ęr*, *kor'ein*, *kuk'ouš*, *kor'ak*); b) naglasni umik tipa psl. *duša > sln. *dúša (Hum *r'auka*); 3) inovaciji južne slovenščine: a) zgodnje daljšanje tipa sln. *kráva > J sln. *kráva (Hum *str'eixa*, *nev'eista*, *'ousŋ*, *r'ęko*, *n'eiso*), kar med drugim potrjuje tudi enakost odrazov sln. *ē = *ē̇ (Hum *sn'eik* = *str'eixa*); b) sln. *ē̄/*ē̄̇, *ō̄ > J sln. *e₁, *ou > Hum *e₁*, *ou* (*sn'eik*; *v'ous*, *kuk'ouš*, *mes'ou*); 4) inovacije južnoštajerske narečne ploskve (južne) slovenščine: a) sln. *ē > jštaj. sln. *e₁₂ > Hum *ɛ:/ei* (*l'ęt*, *p'ęć*, *pap'ęu*, *več'ęr*, *m'eit*, *greb'ein*, *kor'ein*); b) sln. *ē̇, *ō̇ > jštaj. sln. *ē̄, *ō̄ > Hum *ɛ:/ei*, *ou* (*r'ęko*, *n'eiso*; *'ousŋ*); c) sln. *ē̄/*ē̄̇, *ō̄/*ō̄̇ > jštaj. sln. *ē̄, *ō̄ > Hum *ɛ:*, *au/ou* (*z'ęu*; *k'aut*, *r'auka*, *st'aupa*, *gul'aup*); 5) inovacije srednještajerskega narečja: sln. *ā̇/*ā̇̇ > *ā > Hum *ɛ:/ei* (*v'ēs*, *d'ein*, *m'eiša*); naglasne inovacije štajerskih narečij slovenščine kot naglasni umiki tipa sln. *ženà, *kozà, *męglà > *žèna, *kòza, *męgla in izenačitev odrazov umično naglašanih *e = *ə (Hum *s'ęstra* = *m'ęgla*, *g'ora*). Njegova genetolingvistična analiza torej pokaže, da govor spada v **srednještajersko narečje slovenščine**,⁴⁰ za katerega so značilni: a) odsotnost splošnega poenoglašanja odrazov južnoštajerskih dvoglasnikov sln. *ē̄/*ē̄̇, *ē̄, *ō̄ > srštaj. *e₁, *e₁₂, *ou (Hum *sn'eik*, *str'eixa*; *l'ęt*, *m'eit*; *v'ous*); b) sovpad odrazov sln. *ē̄/*ē̄̇ = *ā̇/*ā̇̇ (Hum *z'ęu* = *v'ēs*); c) težnja po udvoglašanju odrazov sln. *ō̄/*ō̄̇ (Hum *k'aut*) in odsotnost sovpada odrazov le-teh z odrazi sln. *ō > srštaj. *ou₁ (Hum *k'aut* : *v'ous*). Primerjava obravnavanega govora na primer z govorom kraja Šmarje pri Jelšah kaže na njuno genetsko

⁴⁰ Na to dejstvo je bilo opozorjeno že v Zorko 2006: 265–268.

identičnost (sovpad odrazov sln. $*\bar{o} = *o-$ (Hum $v'ous = 'ous\eta$), padajoči dvoglasnik kot odraz sln. $*\bar{o}/*o-$, odsotnost sovpada odrazov sln. $*\bar{o}$, $*\bar{o}/*o-$ $>$ $*ou_1 \neq *ou_2$), pri čemer govor Huma za razliko od govora Šmarja ne izkazuje popolnega sovpada odrazov issln. $*\bar{e}/*e- \neq *e/*e-$.

Govor kraja **Kumrovec** izkazuje: 1) odsotnost splošnokajkavskih inovacij: a) Z jsl. $*\bar{e} = *o >$ kajk. $*e$ (Kumrovec $r'eč', str'exa, xr'ēn; v'ēs 'vas', m'ēša, v'ēs 'ves'$); b) Z jsl. $*o = *j >$ kajk. $*o$ (Kumrovec $kl'op, st'opa \neq ž'uč', t'ucl'i$); 2) splošnoslovenski inovaciji: a) naglasni pomik tipa psl. $*\bar{o}ko >$ sln. $*okô$ (Kumrovec $mēs'u, kol'u, dōm'p, pap'el, grb'ēn, več'er, obl'ok, gol'op, kik'uš$); b) naglasni umik tipa psl. $*duša >$ sln. $*dúša$ (Kumrovec $p'etēk$); 3) inovaciji južne slovenščine: a) zgodnje daljšanje tipa sln. $*kráva >$ J sln. $*kráva$, kar med drugim potrjuje tudi enakost odrazov sln. $*\bar{e} = *e-$ (Kumrovec $r'eč' = str'exa$); b) sln. $*\bar{e}/*e-, *o >$ J sln. $*e_1, *ou >$ Kumrovec e, u : ($m'ēsec, r'eč'; dr'up$); 4) inovacije južnoštajerske narečne ploskve (južne) slovenščine: a) sln. $*\bar{e} >$ jštaj. sln. $*e_2 >$ Kumrovec e : ($s'ēst$); b) sln. $*e-, *o- >$ jštaj. sln. $*\bar{e}, *o >$ Kumrovec e, u ($s'ēden, 'usēn$); c) sln. $*\bar{e}/*e-, *o/*o- >$ jštaj. sln. $*\bar{e}, *o >$ Kumrovec e, o ($p'et, p'etēk, j'etra, pr'eja, kl'op, 'pōt, st'opa, g'ōska$); 5) inovacije bizeljskih govorov kozjansko-bizeljskega narečja: sln. $*\bar{o}/*o- >$ $*ā >$ Kumrovec e ($v'ēs, m'ēša$); naglasne inovacije štajerskih narečij slovenščine kot naglasni umiki tipa sln. $*ženà, *kozà, *màglà >$ $*žēna, *kōza, *mōgla$ in izenačitev odrazov umično naglašanih $*e = *o$ (Kumrovec $č'ēlu = m'ēgla, k'ōsa$). Njegova genetolingvistična analiza pokaže, da govor spada v **kozjansko-bizeljsko narečje slovenščine**, in sicer njegov severni del, kjer so prisotni **bizeljski govori** z odrazom sln. $*\bar{o}/*o- >$ $*\bar{e}$ (za razliko od južnega dela, kjer se govorijo kozjanski govori z odrazom sln. $*\bar{o}/*o- >$ $*ā$), za katerega so značilni: a) splošno poenoglašenje odrazov srednještajerskih dvoglasnikov sln. $*\bar{e}/*e-, *e, *o >$ srštaj. $*e_1, *e_2, *ou$ ($>$ Kumrovec e, e, u); b) sln. $*\bar{e}/*e- \neq *e/*e- = *e/*e- >$ $*\bar{e} \neq *e$, pri čemer v nekaterih govorih pride do kasnejšega sovpada (Kumrovec e); b) sln. $*\bar{o}/*o- \neq *o/*o- (>$ Kumrovec $u : o$). Primerjava obravnavanega govora na primer z govoroma krajev Imeno in Mostec kaže na njihovo genetsko identičnost.

4.3 Gorskokotarsko ali goransko narečje

Genetolingvistično se zdi smotrno ločevati med vzhodnimi gorskokotarskimi govori, ki izkazujejo nekatere kajkavske značilnosti, in zahodnimi gorskokotarskimi govori, ki izkazujejo slovenske značilnosti.

4.3.1 Vzhodni gorskokotarski govori

Gre za govore na ozemlju južno od reke Sotle in Bele Krajine v krajih kot Osojnik, Jadroč, Severin na Kupi, Močila, Smišljak, Lukovdol, Nadvučnik; Blaževci, Plemenitaš, Zaumol; Lokve, Fužine. Kot zgled lahko služi govor kraja **Močila**, ki ima naslednje značilnosti: 1) nezložniški sistem: psl. $*t, *d >$ $č, j$; psl. $*šč, *žž >$ $šč, žj$; 2) zložniški sistem: Z jsl. $*\bar{e} \neq *o$ (Z jsl. $*\bar{e} = *e = *e >$ e , Z jsl. $*\bar{o}/*o >$ $a:/o$); Z jsl. $*o \neq *j$ (Z jsl. $*o = *o >$ o , Z jsl.

*l = *u > u); 3) naglasni sistem: odstopanja pri pojavljanju odrazov popraslovanskega novega cirkumfleksa (Gpl *orëhov*; *mësec/mìsec*, *młinar*); kajk. *letī > letī; *vīnò, *ženà > vīno, žēna; sūša, mēso; *posëkel*; *jăgoda*, *lopàta*; *mlātīti > mlatīti; *mlātimo, *tāncati > mlātimo, tāncati, izguba tonemskih nasprotij (gradivo je povzeto po Barac-Grum 1981: 299–300). To so torej govori, ki so genetsko zelo blizu ozaljskim govorom, ki sodijo v **prigorsko narečje**, ki je **prehodno kajkavsko-čakavsko narečje** (prim. 3.4).

4.3.2 Zahodni gorskokotarski govori

V kroatistični zgodovinskojezikoslovni in narečjeslovni literaturi je bilo šele pred kratkim eksplicitno zapisano, da je zahodni del gorskokotarskega narečja genetolingvistično gledano slovensko narečje.⁴¹ V preglednici je prikazana zgodovinskojezikoslovna interpretacija glasovnih sistemov zahodnih gorskokotarskih govorov in njihova primerjava z ozemeljsko stičnimi govori kostelskega narečja dolenske narečne ploskve (južne) slovenščine (Rigler 1963: 44, 53–56; Šekli 2009: 306–308).⁴²

Slovensko		*ē	*ě-	*ō	*ò-	*ē	*è-	*ē	*ě-	*ō	*ò-
Dolenjsko sln.		*eĭ	*eĭ	*ū	*uo	*ie	*ie	*ie	*ie	*uo	*uo
zahodno kostelsko	Babno Polje	e:ī	e:ī	u	u:ə	i:ə	i:ə	i:ə	i:ə	u:ə	u:ə
	Čeber/Čabar	eĭ	eĭ	u:	u:	i:	i:	i:	i:	u:	u:
	Gerovo	eĭ	eĭ	u:	u:	i:	i:	i:	i:	u:	u:
	Delnice	eĭ	eĭ	u:	uo	ie	ie	ie	ie	uo	uo
vzhodno kostelsko	Banjaloka	ē:	ē:	ō:	ō:	ē:	ē:	ē:	ē:	u:	u:
	Turni	ē:	ē:	ō:	o:	e:	e:	e:	e:	o:	o:
	Brod na Kupi	ē:	ē:	ō:	o:	e:	e:	e:	e:	o:	o:
	Ravna Gora	ē:	ē:	ō:	ō:	ē:	ē:	ē:	ē:	ō:	ō:
	Skrad	ē:	ē:	ō:	ō:	ē:	ē:	ē:	ē:	u:	u:

⁴¹ »[...] dok su goranski govori (ponajprije njihov veći, zapadni dio) zapravo genetski slovenski govori, što je očito i po glasovima i po prozodiji« (Kapović 2009: 1–2), pri čemer je v opombi k povedanemu dodano še: »Obično se eufemistično govori o “znatnim osobitostima kao u slovenskom jeziku” (Lončarić 1996: 14), kaže se da (zapadni) goranski govori pokazuju “osjetne afinitete prema slovenskim govorima” (Brozović – Ivić 1988: 93) ili da su “čvrsto povezani sa slovenskom akcentuacijom” (Lisac 1999: 163).«

»U prvju su se polovici drugog tisućljeća goranski govori razvijali slično južnim slovenskim dialektima. Tipične su slovenske inovacije pomicanje staroga cirkumfleksa i duljenje kratkouzlaznih naglasaka« (Pronk 2010: 127).

⁴² Gradivo je bilo vzeto iz naslednjih virov: Babno polje (Lipovec 1981), Čeber/Čabar (Barac-Grum 1993: 72–80; Malnar 2002: passim), Gerovo (Barac-Grum 1993: 72–80), Delnice (Lisac 2006: 34–56), Banjaloka (Gorše 2010: 190–197), Turni (Lisac 2006: 34–56), Brod na Kupi (Lisac 2000: 27–32), Ravna Gora (Majnarič 1938/39, Barac-Grum 1993: 51–57), Skrad (Barac-Grum 1993: 57–62).

Kot je razvidno iz preglednice, imajo zahodni gorskokotarski govori isti genetski osnovi kot **kostelsko narečje slovenščine**. Kostelsko narečje se glede na starejše inovacije (genetsko merilo), ki kažejo na njegovo divergentno izhodišče, namreč deli na zahodne in vzhodne govore, medtem ko ima skupne naslednje mlajše inovacije (tipološko merilo), ki kažejo na njegov konvergentni razvoj: a) naglasni umiki tipov sln. **məglà* > **məgla*, sln. **okô* > **òko*, sln. **kováč* > *kòvač*, b) izguba tonemskih nasprotij.⁴³

4.3.2.1 Zahodni gorskokotarski govori zahodno od Delnic

Zahodni gorskokotarski govori zahodno od Delnic izkazujejo: 1) odsotnost splošno-kajkavskih inovacij: a) Z jsl. **ě = *ə* > kajk. **e* (Čabar *l'ejs, r'ejpa* ≠ *d'a:n, p'a:sja*; Delnice *grèix, mèjsto* ≠ *dq:n, mɑ:lyn*); b) Z jsl. **ǫ = *ǫ̃* > kajk. **o* (Čabar *m'u:š, g'u:ba* ≠ *u'ouk, u'ouna*; Delnice *zuòp, guòba* ≠ *vòuk, vòuna*); 2) splošnoslovenski inovaciji: a) naglasni pomik tipa psl. **ðko* > sln. **okô*, pri čemer je v dvozložnicah prišlo do terciarnega naglasnega umika sln. **okô* > **òko* (Čabar *u'abruč* : *uobr'u:ča, u'abuak* : *uabu'a:ka*; Delnice *uèseu* : *uèsièuo, kòkuš* : Dsg *kokušy*), na kar kaže kračina (in ponekod redukcija) umično naglašanih samoglasnikov (Čabar *m'èsu, pr'asu, u'aku; k'arin, v'èsiu*; Delnice *mèsu, nèbu, sixu* 'suhó'; *kòryn, uèseu*); b) naglasni umik tipa psl. **duša* > sln. **dúša* (Čabar *d'uša, gn'ejzdu, p'i:tek*; Delnice *du:ša, piètək, zi:ma*); 3) inovaciji južne slovenščine: a) zgodnje daljšanje tipa sln. **kráva* > J sln. **kráva*, kar med drugim potrjuje tudi enakost odrazov sln. **ě = *ě̃* > J sln. **eĭ* > Čabar *eĭ (gr'ejh, l'ejs, zv'ejzda = d'ejuat, m'ejstu, r'ejpa)*, Delnice *eĭ (grèix, rèjka, vèjtər = mèjsto, pèjna, želèjzo)*; b) sln. **ā/*ā̃* > J sln. **ā* > Čabar *a*: (*d'a:n, u'a:s; m'a:len, m'a:ša, p'a:sja, t'a:šča*), Delnice *a*: (*dq:n, vɑ:s, tq:st; mɑ:lyn, mɑ:jny, mɑ:ša*); 4) inovacije dolenske narečne ploskve (južne) slovenščine: a) sln. **ō* > J sln. **ou* > dol. sln. **ū* > Čabar *u* (*b'us, m'ust, n'uč*), Delnice *u* (*bùs, kùst, mùst*); b) sln. **ē/*ē̃* = **ē̃/*ē̃̃* > J sln. **ē* > dol. sln. **ie* > Delnice *ie* (*ljèt, šjèst; čjèšè, rjèkou = glièdan, piètək, trjèse*), Čabar *i*: (*l'i:t, m'i:t; č'i:sen, z'i:lè = p'i:t, gl'i:dan, tr'i:sen*); c) sln. **ò* = **ò̃/*ò̃̃* > J sln. **ò* > dol. sln. **uo* > Delnice *uo* (*xuòdyn, kuòža, uòsən = guòdəc, zuòp, guòba, tuòča*), Čabar *u*: (*k'u:ža, pr'u:sen, š'ku:da = g'u:dec, m'u:š, g'u:ba*); 5) inovacije kostelskega narečja (v razmerju do dolenske narečne ploskve): a) naglasni umik tipa sln. **məglà* > **məgla* (Čabar Gsg *d'ežja, m'egua, st'eber*; Delnice Gsg *džja, məgua, skədən*), naglasni umik tipa sln. **okô* > **òko*, naglasni umik tipa sln. **kováč* > *kòvač* (Čabar *'kauč*; Delnice *xidič* 'hudič'), odprava tonemskih nasprotij.

Genetolingvistično gledano so to **zahodni kostelski govori** kostelskega narečja slovenščine, ki so nastali iz izhodiščne dolenske narečne ploskve. Odločilno pri tem je, da ti govori poznajo dolensko *u*-jevsko monoftongizacijo južnoslovenskega diftonga **ou* (sln. **ō* > J sln. **ou* > dol. sln. **ū* > zahodno kostelsko *ū*) ter ohranjajo

⁴³ V pričujočem prispevku prikazana delitev kostelskega narečja na zahodne in vzhodne govore na osnovi starejših inovacij je dopolnitev k genetolingvistični opredelitvi kostelskega narečja v Šekli 2009: 307.

prvotne dolensjske dvoglasnike (sln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{e}/*\bar{e}^-/*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}/*\bar{o}^-$ > dol. sln. $*e_j$, $*ie$, $*uo$) oziroma je v njih prišlo do poznejše monoftongizacije nekaterih prvotnih dolensjskih dvoglasnikov (dol. sln. $*ie$, $*uo$ > nesplošno zahodno kostelsko \bar{i} , \bar{u}). Mlajši inovaciji zahodnih kostelskih govorov sta: a) težnja h krajšanju južnoslovenskih dolgih visokih samoglasnikov (sln. $*\bar{i}/*i^-$, $*\bar{o}$, $*\bar{u}/*u^-$ > dol. sln. $*\bar{i}$, $*\bar{u}$, $*\bar{u}$ > zahodno kostelsko i , u , u (Čabar *l'istjē*, *ž'iy*; *hr'uška*, *s'uh*; Delnice *sin*, *riba*); b) švapanje (sln. $*l > u / +\{ _O, \# \}$ (Čabar *g'u'a:ya*, *sk'a:ya*, *'uavit*; Delnice *dèjyan*, *màgva*, *žbjèya* 'čebela'). Od zahodnih gorskokotarskih govorov med zahodne kostelske govore sodijo na primer govori krajev **Čabar** (v krajevnem govoru *Čeber*), **Gerovo**, **Delnice**.

4.3.2.2 Zahodni gorskokotarski govori vzhodno od Delnic

Zahodni gorskokotarski govori po večini vzhodno od Delnic izkazujejo: 1) odsotnost splošnokajkavskih inovacij: a) Z jsl. $*\bar{e} = *ə$ > kajk. $*e$ (Turni *zvę:zda*, *brę:za* ≠ *da:n*, *ma:lən*); b) Z jsl. $*o = *l$ > kajk. $*o$ (Turni *mo:š*, *to:ča* ≠ *tu:čen*, *pu:š*, *du:go*, *vu:na*); 2) splošnoslovenski inovaciji: a) naglasni pomik tipa psl. $*\bar{o}k\bar{o}$ > sln. $*ok\bar{o}$, pri čemer je v dvožložnicah prišlo do terciarnega naglasnega umika sln. $*ok\bar{o}$ > $*\bar{o}ko$ (Turni *g\bar{o}lop* : *golo:by*, *k\bar{o}koš* : *kok\bar{o}šy*), na kar kaže kračina (in ponekod redukcija) umično naglašanih samoglasnikov (Turni *k\bar{u}lu*, *m\bar{e}su*, *\bar{o}blak*, *p\bar{o}moč*, *s\bar{a}mu*, *sinu* 'seno', *\bar{u}xu*); b) naglasni umik tipa psl. $*d\bar{u}š\bar{a}$ > sln. $*d\bar{u}ša$ (Turni *du:ša*, *gnę:zdo*, *zi:ma*); 3) inovaciji južne slovenščine: a) zgodnje daljšanje tipa sln. $*kr\bar{a}va$ > J sln. $*kr\bar{a}va$, kar med drugim potrjuje tudi enakost odrazov sln. $*\bar{e} = *e^-$ > J sln. $*e_j$ > Turni *e*: (*klę:šče*, *slę:p*, *zvę:zda* = *brę:za*, *kolę:no*, *mę:sto*); b) sln. $*\bar{a}/*\bar{a}^-$ > J sln. $*\bar{a}$ > Turni *a*: (*da:n*, *ma:x*, *la:š*; *ma:ny*, *ma:ša*, *ma:lən*); 4) inovacije dolensjske narečne ploskve (južne) slovenščine (?): a) sln. $*\bar{o}$ > Turni *u:/\bar{o}* (*du:m*, Gpl *ku:n*, *nu:k*, *pu:*, *stu:* : *b\bar{o}:s*, *k\bar{o}:st*, *m\bar{o}:st*, *n\bar{o}:č*, *n\bar{o}:s*); b) sln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *e_j/\bar{e}^-$ > Turni *e*: (*mę:t*, *pe:č*, *še:st*; *pe:kov*, *re:bra*, *že:ni se* = *pe:tek*, *re:p*, *tre:se*; *je:tra*, *sre:ča*); c) sln. $*\bar{o}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^-$ > Turni *o*: (*ko:ža*, *o:sən*, *pro:sin* = *klo:p*, *mo:š*, *vo:zək*; *to:ča*); 5) inovacije kostelskega narečja (v razmerju do dolensjske narečne ploskve): a) naglasni umik tipa sln. $*m\bar{a}gl\bar{a}$ > $*m\bar{a}gla$ (Turni *d\bar{a}nas*, Gsg *d\bar{a}žja*, *m\bar{a}gla*), naglasni umik tipa sln. $*ok\bar{o}$ > $*\bar{o}ko$, naglasni umik tipa sln. $*kov\bar{a}č$ > $k\bar{o}vač$ (Turni *k\bar{i}pi*, *kl\bar{e}či*, *k\bar{o}vač*), odprava tonemskih nasprotij.

Genetolingvistično gledano so to **vzhodni kostelski govori** kostelskega narečja slovenščine, ki imajo najverjetneje drugačno genezo kot zahodni kostelski govori. Ni namreč povsem jasno, ali je enoglasniški samoglasniški sistem teh govorov prvoten ali drugoten, tj. nastal po monoftongizaciji dolensjskih dvoglasnikov (dol. sln. $*ie$, $*uo$ > vzhodno kostelsko $*\bar{e}$, $*\bar{o}$) in sovpadanju različnih kakovosti monoftongiranih *e*-jevskih in *o*-jevskih glasov.⁴⁴ Vprašanje je tudi, ali je v teh govorih prišlo do dolensjske *u*-jevске monoftongizacije južnoslovenskega diftonga $*ou$ (govori kraja Vipava in okolice notranjskega narečja dolensjske narečne ploskve na primer ohranjajo

⁴⁴ Starejše stanje brez sovpadov različnih kakovosti monoftongiranih *e*-jevskih in *o*-jevskih glasov bi lahko izkazovala govora krajev Turni in Brod na Kupi: sln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$: $*\bar{e}/*\bar{e}^-/*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}$: $*\bar{o}/*\bar{o}/*\bar{o}^-$ > Turni, Brod na Kupi *e*: : *e*, *o*: : *o*:

prvotni južnoslovenski diftong *ou*), saj ti govori kot odraz slovenskega **ō* izkazujejo *u:/ō*, pri čemer je odraza podobno kot ostale monoftonge mogoče interpretirati bodisi kot prvotna bodisi kot drugotna, nastala po monoftongizaciji **ou* > *ō*.⁴⁵ Prav tako v teh govorih ni povsod prišlo do dolenskega sovpada odrazov *o*-jevskih samoglasnikov (sln. **ō*- : **ō*/**ò*- > Banjaloka, Skrad *o*: : *u*:). Ti govori na obrobju dolenske narečne ploskve torej predstavljajo narečni otok z izostankom dolenske monoftongizacije in dolenskega sovpada *o*-jevskih samoglasnikov. Od zahodnih gorskokotarskih govorov med vzhodne kostelske govore spadajo na primer govori krajev **Prezid, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad**.

4.4 Buzetsko narečje

Buzetsko narečje (hr. *buzetski dijalekt*), ki je zgodovinsko prisotno v zgornjem toku reke Mirne ter v kraju Buzet in njegovi okolici v severnem delu Istre, je bilo zaradi samostalniškega vprašalnega zaimka za neživo *kaj* prvotno uvrščeno med kajkavska narečja (Ivić 1956: karta), kasneje pa dosledno kot posebna enota znotraj čakavščine. Navaja se, da je zanj značilna »slovenska osnovica« (Brozović 1960: 82), ali pa, da gre tu za »čakavski jezični supstrat« in za »formiranje dijalekta s čakavsko-slovenskim prijelaznim osobinama«, »u temeljima čakavsko, ali sa značajnim slovenskim (notranjskim) utjecajima«, »ogranski prijelaz između čakavštine i slovenskog jezika« (Lisac 2009: 42, 46). S stališča genetolingvistične metodologije se oznaki kot »prehodni govor« in »govor z vplivi« izključujeta (prim. 1.5.2).⁴⁶ Kot je razvidno v nadaljevanju, za buzetsko narečje ne velja ne eno ne drugo, gre namreč za neprehodne in nemešane avtohtone govore.

Buzetske govore se zdi z genetolingvističnega stališča smotrno razdeliti na osrednje in severne obrobne. Osrednji buzetski govori (Veli Mlun, Sv. Donat, Sv. Martin, Nugla, Blatna Vas) izkazujejo čakavske značilnosti, medtem ko obrobni severni govori (Brest, Slum) odstopajo z značilnostmi, netipičnimi za čakavščino. Te značilnosti so: a) umik naglasa s kratkega končnega zloga: *kozà* > *'koza*; b) pomik naglasa s praslovenskega starocirkumfleksiranega zloga; *gòšpod* > *γos'put*; c) daljšanje kratkih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu, kar se odraža v različni kakovosti naglašanih samoglasnikov: *b'rat* : *b'rɔta*, *'naš* : *'noša* (Lisac 2005: 38–39). Upravičeno se zdi domnevati, da so obrobni severni govori del slovenskega diasistema.

⁴⁵ Odras sln. **ō* > Turni *u*: naj bi bil prvoten, medtem ko naj bi odraz sln. **ō* > Turni *ō* nastal po analoški izravnavi samoglasniške barve iz odvisnih sklonov v imenovalnik ednine pred naglasnim umikom tipa sln. **okō* > **òko* (**nu*:č, Gsg **noči*:, Lsg **noči* ≥ *no*:č, Gsg **noči*:, Lsg **noči*) (Pronk 2010: 118–119).

⁴⁶ Za prehodne govore je namreč značilno, da jih je v procesu oblikovanja zajel del inovacij areala A in del inovacij areala B (zato so prehodni, ker so naravni prehod iz areala A v areal B), medtem ko za govore z vplivi velja, da so prvotno imeli inovacije areala A, na katere so se kasneje pod vplivom areala B naplastile nekatere inovacije areala B.

4.4.1 Osrednji buzetski govori

Osrednji buzetski govori izkazujejo čakavske značilnosti: 1) nezložniški sistem: a) psl. **í*, **á* > *í*, *j* ('*mat'aha*, '*rojen*'); psl. **šč*, **žž* > *št*, *žj* ('*išt'ēju*, '*možjani*'); b) psl. **í* > *j* ('*boje*, '*zibje*'); 2) zložniški sistem: a) psl. **í* > *u* ('*vuk*, '*pun*'); b) psl. **ę* > *a* / +{*č*, *ž*, *š*, *j* _} ('*jačmik* < **ječmykь*); c) vpliv samoglasniške kolikosti na samoglasniško kakovost; 3) naglasni sistem: a) pojavljanje odrazov popraslovanskega novega cirkumfleksa v sedanjiku s sedanjiškimi priponami *-*e*-, *-*ne*-, *-*je*-, tj. v sedanjkih tipa **sêdeš*, **gýneš*, **býješ*, **rěžeš*, **kupúješ* (Blatna Vas '*rižen* : '*režat*; Draguč '*rížen*); b) izostanek odrazov popraslovanskega novega cirkumfleksa v drugih oblikotvornih in besedotvornih oblikah (Blatna Vas '*dělan* = '*dělat*; Draguč '*dělamu*); c) večinoma ohranjeno praslovansko naglasno mesto (*mü'ha*, *lü'na*; Draguč *ne br'ýü*, *sü'däc*; Veli Mlun '*ryyz'do*, *mly'ko*, *muká*, *Riká*, *vrba*, *zvyzdá*, toda *svě'ca*; *pet'ok*, *pras'oc*; *bědr'ó*, *čel'ó*, *kozá*, *seštrá*, *upcá*, *ug'enj*, *stakl'ó*, *stabl'ó*, toda *búha*, *zěmjá*; Blatna Vas '*zvyz'da*); č) naglasni pomik tipa psl. **òko* > **okô* je sporadičen (Sv. Martin '*ku'ren*). Posebnosti buzetskih govorov sta: a) psl. **u* > *ü* ('*jüdi*, '*čüda*); b) psl. **q* > **a* ('*ma'ka*, '*papak*, '*pu'sada*, '*tr'abac* 'ustnica' < **tr'obьcbь*, *že'lat* 'žir' < **žel'odb*) (gradivo je vzeto iz Vivoda 2005: 215–226).

Osrednji buzetski govori se delijo na dve skupini: a) **severni** osrednji buzetski govori, ki so v večini ter izkazujejo odsotnost kolikostnih in tonemskih nasprotij (»govori s jednonaglasnim sustavom«) (Veli Mlun, Sv. Donat, Sv. Martin, Nugla, Blatna Vas); b) **južni** osrednji buzetski govori, ki so v manjšini ter poznajo kolikostna nasprotja, ne pa tudi tonemskih (»govori s dvonaglasnim sustavom«) (Draguč, Račica) (Lisac 2009: 46).

Kraj	* <i>ě</i>	* <i>ę</i>	* <i>ǫ</i>	* <i>q</i>	* <i>ō</i>	* <i>o</i>	* <i>ĕ</i>	* <i>ę</i>	* <i>ē</i>	* <i>e</i>	* <i>ā</i>	* <i>a</i>	* <i>ǎ</i>	* <i>ǝ</i>
Veli Mlun	ę	ę	ɔ/o	a/o	u	o	e	ε	e	ε	ɔ	a	ɔ	a
Blatna Vas	i	ę	ɔ	a	u	o	iε	ε	iε	ε	ɔ	a	ɔ	a
Sv. Donat	ę	ę	ɔ	a	u	o	ε	ε	ε	ε	ɔ	a	ɔ	a
Draguč	i	ę	uo	uo/a	a	o	iε	ε	iε	ε	uo	a	uo	a

Odrazi samoglasnikov v osrednjih buzetskih govorih

4.4.2 Obrobni severni buzetski govori

Obrobni severni buzetski govori (krajev Slum, Brest v severni Istri) se precej ločijo od ostalih govorov na Buzetskem. V preglednici je podana zgodovinskojezikoslovna interpretacija glasovnih sistemov obrobni severnih buzetskih govorov ter njihova primerjava z ozemeljsko stičnimi govori šavrinskega podnarečja istrskega narečja doljenjske narečne ploskve (južne) slovenščine (Rigler 1963: 44, 53–56; Šekli 2009: 306–308):

Slovensko		*ē	*ĕ-	*ō	*ò-	*ē	*ĕ-	*ē	*ĕ-	*ō	*ò-
Dolenjsko sln.		*eĭ	*eĭ	*ū	*uo	*ie	*ie	*ie	*ie	*uo	*uo
istrsko		*ie	*ie	*ū	*uo	*iē	*iē	*iē	*iē	*uo	*uo
rižansko	Dekani	i:e	i:e	u:	u:o	ĭe:	ĭe:	ĭe:	ĭe:	u:o	u:o
šavrinsko	izhodiščno	*ē	*ē	*ū	*ō	*ē	*ē	*ē	*ē	*ō	*ō
	Pomjan	ē:	ē:	u:	o:	e:	e:	e:	e:	o:	o:
	Rakitovec	ē:	ē:	u:	o:	ē:	ē:	ē:	ē:	o:	o:
	Slum	ē	ē	u	o:	ē/ē	ē/ē	ē/ē	ē/ē	o:/u:	o:/u:

Govor kraja **Slum** v severni Istri izkazuje: 1) odsotnost splošnokajkavskih in splošnočakavskih inovacij: a) Z jsl. *ĕ = *o > kajk. *ē (Slum *sněh, lětŏ* ≠ *mánji*); b) Z jsl. *o = *l > kajk. *o : Z jsl. *o = *l = *u > čak. *u (Slum *pŏt, zŭp* ≠ *žŭt, vŭna* ≠ *dŏša, mŏxa*); 2) splošnoslovenski inovaciji: a) naglasni pomik tipa psl. *ōko > sln. *okō (Slum *zatŭ, golŭp, kukŭš, guvŏriv* 'govoril', toda *měšŏ, tětŏ, zlătŏ, dětvet, dětset, kŏren*); b) naglasni umik tipa psl. *duša > sln. *duša (Slum *glŭva, mlěkŏ, mŭka, rĕka, stĕna, svĕča, trŭva, zvĕzda; prŭšŏc, pĕtŏk*); 3) inovaciji južne slovenščine: a) zgodnje daljšanje tipa sln. *krŭva > J sln. *kráva (Slum *dvŭ, glŭva, grăt, krŭlj, stvăr, trŭva* = *blătŏ, jŭbuka, pŭmĕt*), kar med drugim potrjuje tudi enakost odrazov sln. *ē = *ĕ- > J sln. *eĭ > Slum *ē* (*brĕh* = *brĕza*); b) sln. *ā/*ā- > J sln. *ā > Slum *a* (*mánji*); 4) inovacije dolenske narečne ploskve (južne) slovenščine: sln. *ō > J sln. *ou > dol. sln. *ū > Slum *u* (*bŭlje, kukŭš, kŭs* 'kost', *nŭs, pŭlje, skŭzi, zatŭ*); sln. *ē/*ĕ- = *ē/*ĕ- > J sln. *ē > dol. sln. *ie; sln. *ò- = *ō/*ō- > J sln. *ō > dol. sln. *uo; 5) inovacije šavrinskega podnarečja istrskega narečja (v razmerju do dolenske narečne ploskve in do rižanskega podnarečja istrskega narečja): a) sln. *ē/*ĕ- > J sln. *eĭ > istrsko *ē/*ē > *ie > šavrinsko istrsko *ē > Slum *ē* (*brĕh, mlěkŏ, rĕka, snĕh, stĕna, svĕča, zvĕzda* = *brĕza, dĕlŏ, lětŏ, mĕstŏ, nevēsta*); b) sln. *ē/*ĕ- = *ē/*ĕ- > dol. sln. *ie > istrsko *iē > šavrinsko istrsko *ē > Slum *ē/ē* (*lĕt, mĕt, sĕs* 'šest', *sĕkŏ, sĕdŏn, dĕbĕli* = *pĕt, plĕsat, jĕtra, pĕtŏk, puĕĕt, žĕt*); c) sln. *ō/*ō- = *ò- > dol. sln. *uo > istrsko *uo > šavrinsko istrsko *ō > Slum *ŏ* (*gŏba, Asg f nŏ, pŏt, rŏka, trŏpci* 'ustnice', *žĕlŏdŏc* = *dŏbar*, toda *golŭp, mŭka, pŭpŏk, zŭp*); č) naglasni umik tipa psl. *mŕglŭ > *mŕgla (Slum *stĕblŏ, stĕkŏ*).⁴⁷ Primerjava govora kraja Slum z govorom kraja Rakitovec pokaže, da je samoglasniška sistema obeh govorov mogoče izvesti iz izhodiščnega šavrinskoistrskega sistema. V primerjavi z govorom kraja Rakitovec govor kraja Slum izkazuje težnjo

⁴⁷ Gradivo za govor kraja Slum je vzeto iz Vivoda 2005: 111–138. Gradivo za govor kraja Rakitovec je vzeto iz Marc Bratina 2005: 234–238, pri čemer je bilo označevanje naglasnega mesta in samoglasniške kolikosti iz sistema naglasnih znamenj za označevanje tonemskega naglasa prevedeno v sistem naglasnih znamenj za označevanje jakostnega naglasa.

k oženju naglašanih samoglasnikov in k zmanjševanju različnih kakovosti različnih sredinskih samoglasnikov v sistemu. Genetolingvistična analiza govora kraja Slum v severni Istri torej pokaže, da govor spada v **šavrinsko podnarečje istrskega narečja slovenščine**.⁴⁸

5 Sklep

Genetolingvistična analiza »posebnih obrobni kajkavskih govorov« na kajkavsko-slovenski jezikovni meji, ki ne izkazujejo definicijskih lastnosti kajkavščine, potrjuje delovno hipotezo, da nekateri od le-teh genetolingvistično gledano sodijo v diasistem slovenščine.

Nekatere govore z gornjega podnarečja medmurskega narečja je mogoče izvesti iz panonske narečne ploskve (vzhodne) slovenščine. Govori okrog kraja Štrigova so na primer prehodni prleško-prekmurski govori.

Obrobni zgornjesotelski govori zgornjesotelskega narečja so nastali iz južno-štajerske narečne ploskve (južne) slovenščine. Govor kraja Hum na Sutli na primer spada v srednještajersko narečje slovenščine, govor kraja Kumrovec pa na primer v kozjansko-bizeljsko narečje slovenščine, in sicer med bizeljske govore.

Zahodni gorskokotarski govori gorskokotarskega narečja sodijo v kostelsko narečje dolenske narečne ploskve (južne) slovenščine. Govori zahodno od kraja Delnice (na primer krajev Čabar, Gerovo, Delnice) so zahodni, medtem ko so govori po večini vzhodno od kraja Delnice (na primer krajev Prezid, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad) vzhodni kostelski govori.

Obrobni severni buzetski govori v severni Istri (na primer govor kraja Slum) spadajo v šavrinsko podnarečje istrskega narečja dolenske narečne ploskve (južne) slovenščine.

Iz povedanega sledi, da je točke *Slovenskega lingvističnega atlasa* (SLA) na ozemlju Republike Hrvaške potrebno razumeti kot del diasistema slovenskega jezika, in sicer: a) govor kraja Banfi (točka SLA 407) (blizu kraja Štrigova) je del prleškega narečja; b) govor kraja Hum na Sutli (točka SLA 408) je del srednještajerskega narečja; c) govor kraja Dubravica (točka SLA 409) (južno od kraja Kumrovec) je zaradi *a*-jevske vokalizacije slovenskih **ǣ*/**ǣ̆*- (*ˈtā:st* < psl. **tbstb*) kozjanski govor kozjansko-bizeljskega narečja; č) govora krajev Čabar (točka SLA 410) in Ravnice (točka SLA 411) sta zahodna govora kostelskega narečja, medtem ko je govor kraja Ravna Gora (točka SLA 412) vzhodni govor kostelskega narečja; d) govor kraja Brest (točka SLA 413) (blizu kraja Slum) je del šavrinskega podnarečja istrskega narečja.

⁴⁸ Od oblikovnih posebnosti, značilnih za istrsko narečje slovenščine, je tudi končnica za drugo osebo množine sedanjika *-ste* (Slum *dāste, imāste, glēdāste, govōriste*) (Vivoda 2005: 128).

Bibliografija

- Bajec, Anton. 1921–22. O prvotnem slovenskem naglasu $\hat{}$ v rezijanskem narečju. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 3: 40–42.
- Bajzek Lukač, Marija. 2009. *Slovar Gornjega Senika: A–L*. Mednarodna knjižna zbirka Zora 66. Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Maribor, Praha: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.
- Barac-Grum, Vida. 1981. Močila (OLA 26). *FO*, 297–300.
- Beguš, Gašper. 2012. *Pomik starega cirkumfleksa v prekmurskem narečju*. Diplomsko delo. Ljubljana.
- Belić, Aleksandar. 1929. Kajkavski dijalekt. *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* 2, 222–228. Zagreb.
- Blažeka, Đuro. 1998. Govor Preloga. *Kaj* 31/2: 23–37.
- Blažeka, Đuro. 2003. Govor Svetog Martina - najsjevernijeg mjesta u Hrvatskoj. *Riječ* 9/2: 9–18.
- Blažeka, Đuro. 2005. Govor Praporčana. *Kaj* 38/3: 33–46.
- Blažeka, Đuro. 2006. Gornji međimurski poddijalekt. *Diachronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*, 108–116. Uredili Mihaela Koletnik, Vera Smole. Zora 41. Maribor.
- Blažeka, Đuro. 2008. *Međimurski dijalekt*. Čakovec.
- Brabec, Ivan. 1966. Sjeveroistočni Čakavci. *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 71: 325–334.
- Brabec, Ivan. 1969. Sutlanski ikavci. *Kaj* 2/5: 25–28.
- Brozović, Dalibor. 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 3: 68–88.
- Brozović, Dalibor. 1963. O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata. *Filologija* 4: 45–56.
- Brozović, Dalibor. 1963–1964. O aktualnim znanstvenim i nastavnim problemima hrvatskosrpske dialektologije, osobito o klasifikaciji dijalekata. *Jezik* 11: 53–60.
- Brozović, Dalibor. 1978. Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti. *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*: 9–83. Zagreb.
- Brozović, Dalibor. 1984–1985. Srpskohrvatski jezik kao genetolingvistički, tipološki i socio-lingvistički fenomen. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 27–28: 99–105.
- Brozović, Dalibor, Lisac, Josip. 1981. Začretje (OLA 29). *FO*, 315–323.
- Булатова, Р. В. 1982. Акцентологические связи кайкавского диалекта с другими диалектами сербохорватского языка. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 85–100. Zagreb.
- Celinić, Anita. 2006. Iz fonološke problematike gornjosutlanskih govora. *Diachronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*, 117–123. Uredili Mihaela Koletnik, Vera Smole. Zora 41. Maribor.
- Cvetko Orešnik, Varja. 1987–1988. Zum Rhotacismus im Südslawischen. *Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft* 13–14: 433–446.
- Дыбо, Владимир Антонович. 1981. *Славянская акцентология*. Москва.
- Дыбо, Владимир Антонович. 1982. О некоторых акцентологических изоглоссах словенско-кайкавской языковой области. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 101–134. Zagreb.
- Дыбо, Владимир Антонович. 2000. *Морфологизованные парадигматические акцентные системы*. Москва.
- Дыбо, Владимир Антонович, Замятина, Галина Игоревна, Николаев, Сергей Львович. 1990. *Основы славянской акцентологии*. Москва.

- Дыбо, Владимир Антонович, Замятина, Галина Игоревна, Николаев, Сергей Львович. 1993. *Основы славянской акцентологии: Словарь*. Москва.
- Finka, Božidar. 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič* 1: 11–71.
- FO 1981 = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Ur. Pavle Ivić idr. Sarajevo.
- Gorše, Ana. 2010. *Potek izoglos v govorih ob zgornji Kolpi*. Diplomsko delo. Ljubljana.
- Gostenčnik, Januška. 2013. Fonološki opis govora grada Gerovo. *Slavia Centralis* 2013/1. V tisku.
- Greenberg, Marc L. 1992. Circumflex Advancement in Prekmurje and beyond. *Slovene Studies* 14/1: 69–91.
- Greenberg, Marc L. 1993. Glasoslovni opis treh prekmurskih govorov. *Slavistična revija* 41/4: 465–487.
- Greenberg, Marc L. 1994. Archaisms and Innovations in the Dialect of Središče (Southeastern Prelekija, Slovenia). *Indiana Slavic Studies* 7: 90–102.
- Greenberg, Marc L. 1998. Vatroslav Oblak and Early Innovations in the South Slavic Vocalic Systems. *Vatroslav Oblak. Mednarodni simpozij Obdobja, Ljubljana, 12. in 13. december 1996*, 101–110. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Greenberg, Marc L. 1999a. Multiple Causation in the Spread and Reversal of a Sound Change: Rhotacism in South Slavic. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 2: 63–76.
- Greenberg, Marc L. 1999b. Slovarček središkega govora na osnovi zapisov Karla Ozvalda. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 2: 128–175.
- Greenberg, Marc L. 2000. *A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.
- Greenberg, Marc L. 2002. *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor.
- Greenberg, Marc L. 2005. Dialect variation along the Mura. *Croatica et Slavica Iadertina* 1: 107–123.
- Hock, Hans Henrich. ²1991. *Principles of historical linguistics*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Houtzagers, Peter. 1988. On the Kajkavian dialects of Hidegség and Fertőhomok in the Northwest of Hungary. *Dutch Contributions to the Tenth International Congress of Slavists, Sofia: Linguistics*, 329–363. Studies in Slavic and General Linguistics 11. Amsterdam: Rodopi.
- Houtzagers, Peter. 1996. The development of the Hidegség and Fertőhomok vowel system. *Studies in Slavic and General Linguistics* 23, 111–142. Amsterdam: Rodopi.
- Houtzagers, Peter. 1999. *The Kajkavian dialect of Hidegség and Fertőhomok*. Studies in Slavic and General Linguistics 27. Amsterdam: Rodopi.
- Hraste, Mate. 1956. Karta dijalekata hrvatskoga ili srpskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, [464a]. Zagreb.
- Ivić, Pavle. 1956. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*. Novi Sad. Ponatis v: *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika: Uvod i itokavsko narječje*. Приредио Драгољуб Петровић. Целокупна дела II. Редактор издања Милорад Радовановић. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001.
- Ивић, Павле. 1958. Основные пути развития сербохорватского вокализма. *Вопросы языкознания* 7/1: 3–20.
- Ivić, Pavle. 1958. *Die serbokroatischen Dialekte*. Haag.
- Ivić, Pavle. 1961. Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 6: 191–212.
- Ivić, Pavle. 1961. Izvještaj o ispitivanju govora u severnoj i zapadnoj Hrvatskoj. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 6: 403–405.

- Ivić, Pavle. 1961–1962. Prilog rekonstrukciji predmigracione dijalekatske slike srpskohrvatske jezične oblasti. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 4–5: 117–130.
- Ivić, Pavle. 1963. O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata. *Књижевност и језик* 10: 25–37.
- Ivić, Pavle. 1966. Fonološki aspekt genetičkog odnosa između štokavske, čakavske i kajkavske dijalekatske grupe. *Orbis scriptus: Dmitrij Tschizewskij zum 70. Geburtstag*, 375–383. München.
- Ivić, Pavle. 1968. Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima. *Zeitschrift für Linguistik* 11: 57–69.
- Ivić, Stjepan. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 48: 47–88.
- Ivić, Stjepan. 1937. Osnovna kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574). *Zbornik u čast A. Belića*, 183–195. Beograd.
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 279–330. Zagreb.
- Junković, Zvonimir. 1972. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. *Rad JAZU* 363, 5–229. Zagreb.
- Junković, Zvonimir. 1982. Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 191–216. Zagreb.
- Kapović, Mate. 2009. Čakavsko i kajkavsko u donjosutlanskoj akcentuaciji (na primjeru govora Drinja). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15, 1–16. Zagreb.
- Kapović, Mate. 2013. Najstarije fonetske naglasne izoglose u zapadnom južnoslavenskom. *VIII International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. Novi Sad. V tisku.
- Kolarič, Rudolf. 1956. Središka govornica in spodnjepreški govor. *Slavistična revija* 9: 162–170.
- Koletnik, Mihaela. 2001. *Slovenskogoriško narečje*. Zora 12. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Kortlandt, Frederik H. H. 1976. »The Slovene Neo-Circumflex«. *The Slavonic and East European Review*. 54/1: 1–10.
- Kovačić, Fr. 1910. *Trg Središće: krajepis in zgodovina*. Maribor: Zgodovinsko društvo za Sl. Št.
- Kuryłowicz, Jerzy. 1960. L'intonation 'néoacute' et l'accentuation en slovène. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 3: 79–88.
- Langston, Keith. 2007. The Neocircumflex in Western South Slavic. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 6: 77–95.
- Lisac, Josip. 2000. Osnovne značajke brodske govora. *Kaj* 33/5: 25–36.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija. 2. Čakavsko narečje*. Zagreb.
- Lisac, Josip. 2009. Hrvatska narječja v srednjem vijeku. *Povijest hrvatskoga jezika. 1. Srednji vijek*, 261–281. Zagreb.
- Logar, Tine. 1954. Dialektološke študije I: Narečna podoba zgornje savske doline. *Slavistična revija* 5: 145–149.
- Logar, Tine. 1968. Vokalizem in akcent govora Potoč v Ziljski dolini. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 11: 137–143.
- Logar, Tine. 1971. Dialektološke študije XV: Govor Slovencev Kanalske doline v Italiji. *Slavistična revija* 19: 113–123.
- Logar, Tine. 1981. Potoče (Potschach; OLA 146). *FO*, 183–191.
- Logar, Tine. 1996. *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ur. Karmen Kenda-Jež. Ljubljana.
- Lončarić, Mijo. 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 237–246. Zagreb.
- Lončarić, Mijo. 1985. Govor pregradskog kraja. *Kaj* 18/2–3: 43–53.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narečje*. Zagreb.

- Lončarić, Mijo. 2005. Govor Varaždina i okolice. *Kajkaviana & alia*, 202–210. Urednik Josip Lisac. Zagreb, Čakovec.
- Lundberg, Grant H. 1997. Circumflex advancement in Haloze. *Slovene Studies* 19/1–2: 61–81.
- Lundberg, Grant H. 1999. Preliminary Report on Dialectological Fieldwork in Haloze, Slovenia. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 2: 91–108.
- Lundberg, Grant H. 2003. Preliminary Report on Dialectological Fieldwork in Northwestern Croatia: Brezova Gora and the Croatian-Slovene Dialect Continuum. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 4: 55–64.
- Lundberg, Grant H. 2005a. Phonological Results of an Ancient Border Shift: Vocalic Mergers in Northeastern Slovenia. *Journal of Slavic Linguistics* 13: 119–35.
- Lundberg, Grant H. 2005b. Dialect Divergence on the Slovene-Croatian National Border. *Balkanistica* 18: 71–84.
- Lukežić, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja: 1. Fonologija*. Zagreb, Rijeka, Čačvale: Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet u Rijeci, Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Malnar, Marija. 2010. Dijalekti u Gorskom kotaru. *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1: 47–69.
- Malnar, Slavko. 2002. *Pamejnek: Govor u čabarskom kraju*. Čabar.
- Marc Bratina, Karin. 2005. »Mi forca v Rakitovci ubrnemo jezik«. *Meje in konfini*, 229–238. Zbrala in uredila Vida Rožac Darovec. Koper.
- Menac-Mihalić, Mira, Celinić, Anita. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- Moguš, Milan. 2005. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb.
- Oblak, Vatroslav. 1896. Nešto o megijumurskom narječju. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 1, 44–62.
- Pronk, Tijmen. 2007. The retraction of the neocircumflex in the Carinthian dialects of Slovene (in Ivšič's retraction). *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*, 171–183. Edited by Mate Kapović and Ranko Matasović. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Pronk, Tijmen. 2010. Rani razvoj goranskih govora. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1: 97–133.
- Pronk, Tijmen. 2011. Narečje Ziljske doline in splošnoslovenski pomik cirkumfleksa. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 8: 5–17.
- Rajh, Bernard. 2010. *Gúcati po antùjoško*. Mednarodna knjižna zbirka Zora 73. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezik in književnosti.
- Ramovš, Fran. 1918. Slonenische Studien. *Archiv für slavische Philologie* 37: 123–174.
- Ramovš, Fran. 1932. Über die Stellung des Slovenischen im Kreise der slavischen Sprachen. *Mélanges de Philologie offerts à M. J. J. Mikkola = Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Ser. B, Tom. XXVII*, 218–238. Helsinki.
- Ramovš, Fran. 1950. Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. *Slavistična revija* 3: 16–23.
- Ramovš, Fran. 1951. O praslovenski metatoniji. *Slavistična revija* 3–4: 157–161.
- Ramovš, Fran. 1951. Osnovna črta v oblikovanju slovenskega vokalizma. *Slavistična revija*: 1–9.
- Rigler, Jakob. 1963. Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* 14: 25–78.
- Rigler, Jakob. 1972. O rezijanskem naglasu. *Slavistična revija* 20/1: 115–126.
- Snoj, Marko, Greenberg, Marc L. 2012. O jeziku slovanskih prebivalcev med Donavo in Jadrantom v srednjem veku (pogled jezikoslovcev). *Zgodovinski časopis* 66/3–4: 276–305.

- Stang, Christian S. 1957. *Slavonic Accentuation*. Oslo.
- Stankiewicz, Edward. 1984–85. The dialect of Resia and the »Common Slovenian« accentual pattern. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 27–28: 719–725.
- Šekli, Matej. 2006a. Nepričakovani odraz praslovanskega jata v rezijanskem narečju slovenščine. *Slavistična revija* 54/2: 155–171.
- Šekli, Matej. 2006b. Praslovanski stari cirkumfleks v rezijanskem in ziljskem narečju slovenščine. *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*, 227–287. Uredili Mihaela Koletnik in Vera Smole. Zora 41. Maribor: Slavistično društvo.
- Šekli, Matej. 2008. *Zemljepisna in osebna lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici*. Zbirka *Linguistica et philologica* 22. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Šekli, Matej. 2009. Merila določanja mej med slovenskimi narečji in podnarečji. *Slovenska narečja med sistemom in rabo*, 291–318. Obdobja 26. Uredila Vera Smole. Ljubljana.
- Šekli, Matej. 2012. Alpskoslovansko in panonskoslovansko v slovenščini. *Praslovanska dialektizacija v luči etimoloških raziskav*, 213–225. Ob stoti obletnici rojstva akademika Franceta Bezlaja. Zbornik referatov z mednarodnega znanstvenega simpozija v Ljubljani, 16.–18. septembra 2010. Uredili Metka Furlan in Alenka Šivic-Dular. Ljubljana.
- Šojat, Antun. 1976. Kajkavski ikavci kraj Sutle. *Rasprave instituta za jezik* 2: 37–44.
- Šojat, Antun. 1981a. Trebarjevo Desno (OLA 35). *FO*, 343–348.
- Šojat, Antun. 1981. Prelog (OLA 31). *FO*, 331–336.
- Šojat, Antun. 1981. Cubinec (OLA 30). *FO*, 325–329.
- Šojat, Antun. 1981b. Virje (OLA 32). *FO*, 337–342.
- Šojat, Antun. 1981c. Domaslovec (OLA 28). *FO*, 307–313.
- Vermeer, Willem. 1983. The Rise and Fall of the Kajkavian Vowel System. *Studies in Slavic and General Linguistics* 3: 439–477.
- Vermeer, Willem. 1987. The treatment of the Proto-Slavic falling tone in the Resian dialects of Slovene. *Dutch Studies in South Slavic and Balcan Linguistics*, 275–298. Amsterdam.
- Zečević, Vesna. 1981. Domagović (OLA 27). *FO*, 301–305.
- Zečević, Vesna. 1988. Kajkavski ikavci s gledišta jezičnog kontakta. *Rasprave Zavoda za jezik* 14: 217–231. Ponatisnjeno v Zečević 2000: 148–174.
- Zečević, Vesna. 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb.
- Zečević, Vesna. 2000. *Hrvatski dijalekti v kontaktu*. Zagreb.
- Zorko, Zinka. 1998. Haloško narečje. *Haloško narečje in druge dialektološke študije*, 12–49. Zora 6. Maribor: Slavistično društvo.
- Zorko, Zinka. 2006. Vzhodni govori štajerskega narečja. *Jezikovna predanost. Akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici*, 458–468. Uredila Marko Jesenšek, Mihaela Koletnik. Maribor.
- Zorko, Zinka. 2007. Prepletanje prleškega narečja in kajkavščine v govorih Razkrižja in Štrigove. *Slovenski dialekti v stiku* 3: *Program, povzetki*, 15. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper.

Prispelo januarja 2013, sprejeto marca 2013

Received January 2013, accepted March 2013

Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja

Slovenščina v razmerju do kajkavščine izkazuje naslednje inovacije (definijske lastnosti): a) naglasni pomik tipa psl. **ðko* > sln. **okô* (psl. **mêso*, **pròso*, **kðkošb* > sln. **mēsô*, **prosô*, **kokôš*) (10./11. stoletje) : kajk. **mêso*, **pròso*, **kðkoš*; b) naglasni umik tipa psl. **dušà* > sln. **dúša* (psl. **dušà*, **vinò*, **zakònъ* > sln. **dúša*, **víno*, **zákôn*) (12. stoletje) : kajk. **dūšà*, **vīnò*, **zākôn*; c) odvisnost samoglasniške kakovosti od samoglasniške kolikosti ter odvisnost samoglasniške kolikosti od naglasnega mesta (Ramovševa »glavna črta v oblikovanju slovenskega vokalizma«), katerega posledici sta: č) diftongizacija tipa sln. **lēs*, **bōs* > SZ sln. **lies*, **buos* : JV sln. **lejs*, **bous*) (12./13. stoletje); d) skrajšava nenaglašanih dolgih zložnikov: psl. **moltīti*, **pisāti* > sln. **mlatiti*, **pisati* : kajk. **mlāiti*, **pīsati*.

Kajkavščina v razmerju do slovenščine izkazuje naslednje inovacije (definijske lastnosti): a) analoške podaljšave tipa psl. **dòbrъjъ*, **sèdmъjъ*, **zèlènjъjъ*; **zèljъjъ*, **snòpъjъ*, **žènskъjъjъ*, **kòžъjъjъ*; **kòžъ*, **trъgòvъci*; **nesti* > kajk. **dòbri*, **sèdmi*, **zèlèni*; **zèlje*, **snòpje*, **žènski*, **kòzji*; **kòžъ*, **trъgòvci*; **nèsti* : sln. **dòbri*, **sèdmi*, **zèlèni*; **zèlje*, **snòpje*, **žènski*, **kòzji*; **kòžъ*, **trъgòvci*; **nesti*; b) sovpad Z jsl. **ě* = **ǝ* > kajk. **ę* (≠ psl. **e* = **ę* > kajk. **e*); c) sovpad Z jsl. **ǝ* = **ǝ* > kajk. **ǝ* (≠ psl. **o*, **u* > kajk. **o*, **u*).

Genetolingvistična analiza »posebnih obrobni kajkavskih govorov« na kajkavsko-slovenski jezikovni meji, ki ne izkazujejo definijskih lastnosti kajkavščine, potrjuje delovno hipotezo, da nekateri od le-teh genetolingvistično gledano sodijo v diasistem slovenščine.

Nekatero krajevno govore zgornjega podnarečja (hr. *gornji poddijalekt*) medmurskega narečja (hr. *međimurski dijalekt*) s tremi skupinami govorov je mogoče izvesti iz panonske narečne ploskve (vzhodne) slovenščine, katere značilnosti so poleg splošnoslovenskih inovacij še: 1) sln. **ě*, **ǝ* > V (in J) sln. **e*₁, **ou*₁; sln. **ǝ* > V (in S) sln. **ě*; sln. **ǝ* > pan. sln. **ou*₂; odsotnost daljšanja tipa sln. **kràva* > **kráva*, zaradi česar se pojavljajo dvojni odrazi tipa sln. **ě*: **ě̀*, **ǝ*: **ǝ̀*, **ǝ*: **ǝ̀* > pan. sln. **e*₁: **ě̀*, **ou*₁: **ǝ̀*, **ou*₂: **ǝ̀*. Govori okrog kraja **Štrigova** (sln. **ě*, **ǝ* > Štrigova *ǝ*, *ou*; sln. **ǝ* > Štrigova *ę*; sln. **ǝ* > Štrigova *ou*; sln. **ě*: **ě̀*, **ǝ*: **ǝ̀*, **ǝ*: **ǝ̀* > Štrigova *ǝ*: *ę*, *ou*: *o*, *ou*: *o* s poznejšo odpravo kolikostnih nasprotij) bi na primer zaradi delne monoftongizacije panonskoslovenskih diftongov lahko definirali kot **prehodne prleško-prekmurske govore**.

Obrobni zgornjesotelski govori zgornjesotelskega narečja (hr. *gornjosutlanski dijalekt*) so nastali iz južnoštajerske narečne ploskve (južne) slovenščine, za katero so poleg splošnoslovenskih inovacij značilni naslednji pojavi: 1) zgodnje daljšanje tipa sln. **kràva* > J (in Z) sln. **kráva*, zaradi česar se pojavljajo enojni odraz tipa sln. **ě* = **ě̀* > **e*₁; 2) sln. **ě*/*ě̀*, **ǝ* > **e*₁, **ou*; 3) sln. **ě* > **e*₂; 4) sln. **ě̀*, **ǝ̀* > **ě*, **ǝ*; 5) sln. **ě*/*ě̀*, **ǝ*/*ǝ̀* > **ě*, **ǝ*. Govor kraja **Hum na Sutli** (Z jsl. **ě* ≠ **ǝ* (Hum *sn'eik*; *d'ein*, *v'ēs* 'ves'); Z jsl. **ǝ* ≠ **ǝ̀* (Hum *k'aut* ≠ *p'ouš*); naglasni pomik tipa psl. **ðko* > sln. **okô* (Hum *mes'ou*, *pap'ęu*), naglasni umik tipa psl. **dušà* > sln. **dúša* (Hum

r'auka); sln. * \bar{e}/\bar{e}^- , * \bar{o} > Hum *ei*, *ou* (*sn'eik*, *str'eixa*; *v'ous*, *mes'ou*), sln. * \bar{e} > Hum *e:/ei* (*l'et*, *m'eit*), sln. * \bar{e}^- , * \bar{o}^- > Hum *e:/ei*, *ou* (*r'ekq*, *n'eiso*; *ousn*), sln. * \bar{e}/\bar{e}^- , * \bar{o}/\bar{o}^- > Hum *e:/*, *au/ou* (*z'eu*; *k'aut*, *s'taup*); sln. * \bar{s}/\bar{s}^- > Hum *e:/ei* (*v'es*, *d'ein*, *m'eiša*), naglasni umik tipa sln. **məglà* (Hum *m'egla* = *s'ęstra*) ohranja prvotne srednještajerske dvoglasnike in pozna *e*-jevsko vokalizacijo slovenskih * \bar{s}/\bar{s}^- ter posledično sodi v **srednještajersko narečje** slovenščine. Govor kraja **Kumrovec** (Z jsl. * $\bar{e} \neq \bar{o}$ (Kumrovec *r'eč*, *str'ęxa*, *xr'ęn*; *v'es* 'vas', *m'eša*, *v'es* 'ves'), Z jsl. * $\bar{q} \neq \bar{l}$ (Kumrovec *klop*, *s'topa* \neq *ž'uc*, *t'ukli*); naglasni pomik tipa psl. * $\bar{d}ko$ > sln. **okô* (Kumrovec *męs'u*, *več'ęr*), naglasni umik tipa psl. **duša* > sln. **dúša* (Kumrovec *p'ętek*); sln. * \bar{e}/\bar{e}^- , * \bar{o} > J sln. **e*₁, **ou* > Kumrovec *e:/*, *u:* (*m'ęsec*; *dr'up*); sln. * \bar{e} > Kumrovec *e:* (*s'ęst*), sln. * \bar{e}^- , * \bar{o}^- > Kumrovec *e*, *u* (*s'ęden*, *u'sęn*), sln. * \bar{e}/\bar{e}^- , * \bar{o}/\bar{o}^- > Kumrovec *e*, *o* (*p'ęt*, *kl'op*); sln. * \bar{s}/\bar{s}^- > Kumrovec *e* (*v'es*, *m'eša*), naglasni umik tipa sln. **məglà* (Kumrovec *m'egla* = *č'ęlu*)) zaradi monoftongizacije prvotnih srednještajerskih dvoglasnikov sodi v **kozjansko-bizeljsko narečje** slovenščine, zaradi *e*-jevske vokalizacije slovenskih * \bar{s}/\bar{s}^- ga prištevamo med **bizeljske govore**.

Zahodni gorskokotarski govori gorskokotarskega narečja (hr. *goranski* ali *gorskokotarski dijalekt*) sodijo v **kostelsko narečje** slovenščine in so nastali iz dolenske narečne ploskve (južne) slovenščine, za katero so poleg splošnoslovenskih inovacij značilni naslednji pojavi: 1) zgodnje daljšanje tipa sln. **kràva* > J sln. **kráva*, zaradi česar se pojavljajo enojni odraz tipa sln. * $\bar{e} = \bar{e}^-$ > dol. sln. **ej*; 2) sln. * \bar{o} > J sln. **ou* > dol. sln. * \bar{u} ; 3) sln. * $\bar{e}/\bar{e}^- = \bar{e}/\bar{e}^-$ > dol. sln. **ie*; 4) sln. * $\bar{o}^- = \bar{o}/\bar{o}^-$ > dol. sln. **uo*.

Zahodni gorskokotarski govori zahodno od kraja Delnice (krajev kot Čabar, Gerovo, Delnice) (Z jsl. * $\bar{e} \neq \bar{o}$ (Čabar *l'ęs*, *r'ępa* \neq *d'a:n*, *p'a:sja*; Delnice *gręx*, *męsto* : *dę:n*, *mę:lyn*), Z jsl. * $\bar{q} \neq \bar{l}$ (Čabar *m'u:š*, *g'u:ba* \neq *u'ouk*, *u'ouna*; Delnice *zuop*, *guoba* : *vouk*, *vouna*); naglasni pomik tipa psl. * $\bar{d}ko$ > sln. **okô* (Čabar Gsg *uobr'u:ča*; Delnice *uęsjęmo*), naglasni umik tipa psl. **duša* > sln. **dúša* (Čabar *gn'ęjzdu*; Delnice *pjętęk*); sln. * \bar{e}/\bar{e}^- > Čabar *e*₁ (*gr'ęjh*, *d'ęjuat*), Delnice *e*₁ (*gręx*, *pęina*), sln. * \bar{s}/\bar{s}^- > Čabar *a:* (*d'a:n*, *m'a:ša*), Delnice *ę:* (*vę:s*, *mę:lyn*); sln. * \bar{o} > Čabar *u* (*m'ust*), Delnice *u* (*küst*), sln. * $\bar{e}/\bar{e}^- = \bar{e}/\bar{e}^-$ > Delnice *je* (*ljęt*, *riękou* = *gljędan*), Čabar *i:* (*l'i:t*, *z'i:lę* = *p'i:t*, *tr'i:sęn*), sln. * $\bar{o}^- = \bar{o}/\bar{o}^-$ > Delnice *uo* (*xuodyn* = *zuop*, *tuočę*), Čabar *u:* (*k'u:ža* = *m'u:š*, *g'u:ba*); naglasni umik tipa sln. **məglà* > **məgla* (Čabar *m'ęgu*; Delnice Gsg *dęžja*), naglasni umik tipa sln. **okô* > **oko* v dvozložnicah (Čabar *m'ęsu*, *k'arin*; Delnice *nębu*, *uęsęu*), naglasni umik tipa sln. **kováč* > *kovač* (Čabar *kauáč*; Delnice *xidič* 'hudič')) so **zahodni govori kostelskega narečja** slovenščine.

Zahodni gorskokotarski govori po večini vzhodno od kraja Delnice (krajev kot Prezid, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad) (Z jsl. * $\bar{e} \neq \bar{o}$ (Turni *zve:zda*, *brę:za* \neq *da:n*, *ma:lęn*), Z jsl. * $\bar{q} \neq \bar{l}$ (Turni *mo:š*, *to:ča* \neq *pu:š*, *vu:na*); naglasni pomik tipa psl. * $\bar{d}ko$ > sln. **okô* (Turni Npl *golo:by*), naglasni umik tipa psl. **duša* > sln. **dúša* (Turni *zi:ma*); sln. * \bar{e}/\bar{e}^- > Turni *e:* (*slę:p*, *kolę:no*), sln. * \bar{s}/\bar{s}^- > Turni *a:* (*ma:x*, *ma:ny*); sln. * \bar{o} > Turni *u:/o* (*stu:* : *no:č*), sln. * $\bar{e}/\bar{e}^- = \bar{e}/\bar{e}^-$ > Turni *e:* (*me:t*, *re:bra* = *re:p*, *sre:ča*), sln. * \bar{o}^- , * \bar{o}/\bar{o}^- > Turni *o:* (*pro:sin* = *klo:p*, *to:ča*); naglasni umik tipa

sln. **məglà* > **məgla* (Turni *dànas*), naglasni umik tipa sln. **okô* > **òko* v dvozlóžnicah (Turni *sìnu* ‘seno’, *kùlu*), naglasni umik tipa sln. **kováč* > *kòvač* (Turni *kòvač*) so **vzhodni govori kostelskega narečja** slovenščine.

Obrobni severni buzetski govori (hr. *buzetski dijalekt*) v severni Istri (naglasni pomik tipa psl. **òko* > sln. **okô* (Slum *zatù*, *gòlùp*), naglasni umik tipa psl. **dušà* > sln. **dúša* (Slum *gláva*, *mléko*, *pétok*); zgodnje daljšanje tipa sln. **kràva* > **kráva*, kar potrjuje enakost odrazov sln. **ě* = **ě-* (Slum *sněh* = *létò*); sln. **ǣ*/**ǣ-* > J sln. **ā* > Slum *a* (*mánji*); sln. *ō* > dol. sln. **ū* > Slum *u*: (*nús*, *kukùš*); sln. **ǣ*/**ǣ-* > J sln. **eǐ* > dol. sln. **eǐ* > istrsko **ē*/**ē-* > **ie* > šavrinsko istrsko **ē* > Slum *e*: (Slum *sněh*, *létò*); sln. **ǣ*/**ǣ-* = **ē*/**ē-* > dol. sln. **ie* > istrsko **iē* > šavrinsko istrsko **ē* > Slum *e/ě* (*mět*, *sédon* = *pět*, *plěsat*); sln. **ǫ*/**ǫ-* = **ò-* > dol. sln. **uo* > istrsko **uo* > šavrinsko istrsko **ō* > Slum (*pót*, *gòba* = *dòbar*)) spadajo v **šavrinsko podnarečje istrskega narečja** dolenske narečne ploskve (južne) slovenščine.

Iz povedanega sledi, da je točke *Slovenskega lingvističnega atlasa* (SLA) na ozemlju Republike Hrvaške potrebno razumeti kot del diasistema slovenskega jezika, in sicer: a) govor kraja **Banfi** (točka SLA 407) (blizu kraja Štrigova) je del prleškega narečja; b) govor kraja **Hum na Sutli** (točka SLA 408) je del srednještajerskega narečja; c) govor kraja **Dubravica** (točka SLA 409) (južno od kraja Kumrovec) je zaradi *a*-jevske vokalizacije slovenskih **ǣ*/**ǣ-* (*‘tá:st* < psl. **tbstb*) kozjanski govor kozjansko-bizeljskega narečja; č) govora krajev **Čabar** (točka SLA 410) in **Ravnice** (točka SLA 411) sta zahodna govora kostelskega narečja, medtem ko je govor kraja **Ravna Gora** (točka SLA 412) vzhodni govor kostelskega narečja; d) govor kraja **Brest** (točka 413) (blizu kraja Slum) je del šavrinskega podnarečja istrskega narečja.

The geolinguistic differentiation of Kajkavian and the Slovene-Kajkavian language border

In relation to Kajkavian, **Slovene** (Sln.) displays the following set of innovations (i.e. its defining characteristics): a) accent advancement of the type PSl. **òko* ‘eye’ > Sln. **okô* (PSl. **měso* ‘meat’, **pròso* ‘millet’, **kòkošb* ‘hen’ > Sln. **měsô*, **prosô*, **kokôš*) (10th/11th century) vs. Kajk. **měso*, **pròso*, **kòkoš*; b) accent retraction of the type PSl. **dušà* ‘soul’ > Sln. **dúša* (PSl. **dušà* ‘soul’, **vinò* ‘wine’, **zakònb* ‘law’ > Sln. **dúša*, **vinò*, **zákon*) (12th century) vs. Kajk. **dúšà*, **vīnò*, **zākòn*; c) vowel quality depending on vowel quantity as well as vowel quantity depending on the place of the accent (Ramovš’s ‘main trend in the development of the Slovene vowel system’), the consequences of which are d) diphthongization of the type Sln. **lēs* ‘wood’, **bōs* ‘barefoot’ > NW Sln. **lies*, **buos*: SE Sln. **lejs*, **boys*) (12th/13th century); e) shortening of unaccented long vowels: PSl. **moltīti* ‘to hit’, **pisāti* ‘to write’ > Sln. **mlatiti*, **pisāti* vs. Kajk. **mlātiti*, **pīsāti*.

Kajkavian (Kajk.) displays, in relation to Slovene, the following innovations (i. e. its defining characteristics): a) analogical lengthening of the type PSl. **dòbrъjъ*

‘good’, **sèdmŷb* ‘the seventh’, **zelènbŷb* ‘green’, **zèlbŷje* ‘cabbage’, **snòpŷje* ‘bundles’, **žènbŷkŷb* ‘feminine’, **kòzbŷbŷb* ‘goat’s’, **kòža* ‘skin’, **trgòvbci* ‘merchants’; **nesti* ‘to take’ > Kajk. **dòbri*, **sèdmi*, **zelèni*; **zèlje*, **snòpje*, **žènski*, **kòzji*; **kòža*, **trgòvci*; **nèsti* vs. Sl. **dòbri*, **sèdmi*, **zelèni*; **zèlje*, **snòpje*, **žènski*, **kòzji*; **kòža*, **trgòvci*; **nesti*; b) merger of Western South Slavic **ě* = **ǣ* > Kajk. **ę* (≠ PSl. **e* = **ę* > Kajk. **e*); c) merger of Western South Slavic **ǫ* = **ǭ* > Kajk. **o* (≠ PSl. **o*, **u* > Kajk. **o*, **u*).

The genetic-linguistic analysis of the “distinctive marginal Kajkavian local dialects” on the Kajkavian-Slovene language border which do not display the defining characteristics of Kajkavian confirms the hypothesis that some of these dialects form a part of the Slovene diasystem.

Some local dialect of the Upper subdialect (Croatian *gornji poddijalekt*) of the Međimurje dialect (Croatian *međimurski dijalekt*) with three groups of local dialects can be derived from the Pannonian dialectal base of (East) Slovene, the characteristics of which, among the Common-Slovene innovations, are as follows: 1) Sl. **ě*, **ǣ* > East (and South) Sl. **e_i*, **ou₁*; Sl. **ǣ* > East (and North) Sl. **e_ē*; Sl. **ǭ* > Pannonian Sl. **ou₂*; the absence of lengthening of the type Sl. **kràva* ‘cow’ > **kráva*, the consequence of which are the double reflexes of the type Sl. **ě* : **ě-*, **ǣ* : **ǣ-*, **ǭ* : **ǭ-* > Pannonian Sl. **e_i* : **ě-*, **ou₁* : **ǣ-*, **ou₂* : **ǭ-*. The local dialects in the vicinity of the locality **Štrigova** (Sl. **ě*, **ǣ* > Štrigova *i*, *ou*; Sl. **ǣ* > Štrigova *ę*; Sl. **ǭ* > Štrigova *ou*; Sl. **ě* : **ě-*, **ǣ* : **ǣ-*, **ǭ* : **ǭ-* > Štrigova *i* : *ę*, *ou* : *o*, *ou* : *o* with later neutralization of quantity oppositions) could be, for example, because of the partial monophthongization of Pannonian Slovene diphthongs, defined as **transitional Prekmurje-Prlekija dialects**.

The marginal local dialects of the Upper Sutla dialect (Croatian *gornjosutlanski dijalekt*) emerged from the South Styrian dialectal base of (South) Slovene, the characteristics of which, among the Common-Slovene innovations, are as follows: 1) early lengthening of the type Sl. **kràva* > South (and West) Slovene **kráva*, the consequence of which are the single reflexes of the type Sl. **ě* = **ě-* > **e_i*; 2) Sl. **ě*/**ě-*, **ǣ* > **e_i*, **ou*; 3) Sl. **e_ē* > **e_i*; 4) Sl. **ě-*, **ǣ-* > **e_ē*, **ǭ*; 5) Sl. **ě*/**ě-*, **ǭ*/**ǭ-* > **e_ē*, **ǭ*. The local dialect of the locality **Hum na Sutli** (Western South Slavic **ě* ≠ **ǣ* (Hum *sn'eik* ‘snow’, *d'ein* ‘day’, *v'ęs* ‘whole’); Western South Slavic **ǫ* ≠ **ǭ* (Hum *k'aut* ‘angle’ ≠ *p'ouš* ‘snail’); accent advancement of the type PSl. **ǫko* > Sl. **okò* (Hum *mes'ou* ‘meat’, *pap'ęu* ‘ashes’), accent retraction of the type PSl. **dušà* > Sl. **dúša* (Hum *r'auka* ‘hand’); Sl. **ě*/**ě-*, **ǣ* > Hum *e_i*, *ou* (*sn'eik* ‘snow’, *str'eixa* ‘roof’); *v'ous* ‘charriot’, *mes'ou* ‘meat’), Sl. **e_ē* > Hum *ę:/ei* (*l'ęt* ‘ice’, *m'eit* ‘honey’), Sl. **ě-*, **ǣ-* > Hum *ę:/ei*, *ou* (*r'ęko* ‘(he/she has) said’, *n'eiso* ‘(he/she has) taken’; *ousę* ‘eight’), Sl. **ě*/**ě-*, **ǭ*/**ǭ-* > Hum *ę:/ei*, *au/ou* (*z'ęu* ‘(he/she has) taken’; *k'aut* ‘angle’, *s'taup'a* ‘step’); Sl. **ǣ*/**ǣ-* > Hum *ę:/ei* (*v'ęs* ‘village’, *d'ein* ‘day’, *m'eiša* ‘mass’), accent retraction of the type Sl. **mægla* ‘fog’ (Hum *m'ęgla* ‘fog’ = *s'ęstra* ‘sister’) retains the primary Middle Styrian dialect diphthongs and reflects the *e*-type vocalization of Sl. **ǣ*/**ǣ-* and, consequently, belongs to the **Middle Styrian dialect** (Slovene *srednještajersko*

narečje) of Slovene. The local dialect of the locality **Kumrovec** (Western South Slavic *ě ≠ *ǝ (Kumrovec *r'ěč* 'thing', *str'ěxa* 'roof', *xr'ěn* 'horseradish'; *v'ēs* 'village', *m'ěša* 'mass', *v'ēs* 'whole'), Western South Slavic *ǝ ≠ *ǰ (Kumrovec *kl'ǝp* 'bench', *st'ǝpa* 'step' ≠ *ž'uč* 'bile', *t'ukli* '(they have) beaten'); accent advancement of the type PS1. *ǝko > Sln. *okō (Kumrovec *mēs'u* 'meat', *več'er* 'evening'), accent retraction of the type PS1. *duša > Sln. *dúša (Kumrovec *p'ětěk*); Sln. *ě/*ǝ-, *ǝ > South Sln. *e_i, *ou > Kumrovec *e*, *u*: (*m'ěsec* 'month'; *dr'up* 'internal organs'); Sln. *ě > Kumrovec *e*: (*š'ěst* 'six'), Sln. *ě-, *ǝ- > Kumrovec *e*, *u* (*š'edēn* 'seven', *'usen* 'eight'), Sln. *ě/*ǝ-, *ǝ/*ǝ- > Kumrovec *e*, *ǝ* (*p'ět* 'five', *'klop* 'bench'); Sln. *ě/*ǝ- > Kumrovec *e* (*v'ēs* 'village', *m'ěša* 'mass'), accent retraction of the type Sln. *mǝglā (Kumrovec *m'ēgla* 'fog' = *č'ēlu* 'forehead')) can be, because of the monophthongization of the primary Middle Styrian diphthongs and the *e*-type vocalization of Sln. *ě/*ǝ-, classified as the **Bizeljsko subdialect** of the **Kozjansko-Bizeljsko dialect** (Slovene *kozjansko-bizeljsko narečje*) of Slovene.

The western local dialects of the Gorski kotar dialect (Croatian *goranski* or *gor-skokotarski dijalekt*) are clearly part of the **Kostel dialect** (Slovene *kostelsko narečje*) of Slovene which emerged out of Lower Carniolan dialectal base of (South) Slovene, the characteristics of which, among the Common-Slovene innovations, are as follows: 1) early lengthening of the type Sln. *kráva > South (and West) Sln. *kráva, the consequence of which are the single reflexes of the type Sln. *ě = *ǝ- > Lower Carniolan Sln. *e_i; 2) Sln. *ǝ > South Sln. *ou > Lower Carniolan Sln. *ū; 3) Sln. *ě/*ǝ- = *ě/*ǝ- > Lower Carniolan Sln. *ie; 4) Sln. *ǝ- = *ǝ/*ǝ- > Lower Carniolan Sln. *uo.

The western local dialects of the Gorski kotar dialect situated Western from the locality Delnice (in the localities such as Čabar, Gerovo, Delnice) (Western South Slavic *ě ≠ *ǝ (Čabar *l'ějs* 'wood', *r'ějpa* 'turnip' ≠ *d'a:n* 'day', *p'a:sja* 'dog's'; Delnice *gr'ěix* 'sin', *m'ějsto* 'place' : *dā:n* 'day', *mā:lyn* 'mill'), Western South Slavic *ǝ ≠ *ǰ (Čabar *m'u:š* 'man', *g'u:ba* 'mushroom' ≠ *u'ouk* 'wolf', *u'ouna* 'wool'; Delnice *zuǝp* 'tooth', *guǝba* 'mushroom' : *vǝuk* 'wolf', *vǝuna* 'wool'); accent advancement of the type PS1. *ǝko > Sln. *okō (Čabar Gsg *uobr'u:ča* 'of a hoop'; Delnice *uesj'ěuo* 'merry'), accent retraction of the type PS1. *duša > Sln. *dúša (Čabar *gn'ejzdu* 'nest'; Delnice *pi'ětāk* 'Friday'); Sln. *ě/*ǝ- > Čabar *e_i* (*gr'ejh* 'sin', *d'ejuat* 'to work'), Delnice *e_i* (*gr'ěix* 'sin', *p'ějna* 'foam'), Sln. *ě/*ǝ- > Čabar *a*: (*d'a:n* 'day', *m'a:ša* 'mass'), Delnice *a*: (*va:s* 'village', *mā:lyn* 'mill'); Sln. *ǝ > Čabar *u* (*m'ust* 'bridge'), Delnice *u* (*kust* 'bone'), Sln. *ě/*ǝ- = *ě/*ǝ- > Delnice *ie* (*li'ět* 'ice', *ri'ěkou* '(he/she has) said' = *gli'ědan* 'I watch'), Čabar *i*: (*li:t* 'ice', *zi:lē* 'cabbage' = *p'i:t* 'five', *tr'i:sēn* 'I shake'), Sln. *ǝ- = *ǝ/*ǝ- > Delnice *uo* (*xuǝdyn* 'I walk' = *zuǝp* 'tooth', *tuǝča* 'hail'), Čabar *u*: (*k'u:ža* 'skin' = *m'u:š* 'man', *g'u:ba* 'mushroom'); accent retraction of the type Sln. *mǝglā > *mǝgla (Čabar *m'egua* 'fog'; Delnice Gsg *dǝžja* 'rain'), accent retraction of the type Sln. *okō > *òko in bi-syllables (Čabar *m'ěsu* 'meso', *k'arin* 'carrot'; Delnice *nèbu* 'sky', *u'ěsēu* 'merry'), accent retraction of the type Sln. *kováč > kòvač (Čabar *'kauač* 'smith'; Delnice *xidič* 'devil')) are **Western local dialects of the Kostel dialect** of Slovene.

The western local dialects of the Gorski kotar dialect situated primarily to the East of Delnice (in the localities such as Prezid, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad) (Western South Slavic $*\check{e} \neq *a$ (Turni *zve:zda* 'star', *brę:za* 'birch' \neq *da:n* 'day', *ma:lǝn* 'mill'), Western South Slavic $*o \neq *l$ (Turni *mo:s̄* 'man', *to:ča* 'hail' \neq *pu:s̄* 'snail', *vu:na* 'wool'); accent advancement of the type PS1. $*\delta ko >$ Sln. $*ok\hat{o}$ (Turni Npl *golo:by* 'pigeons'), accent retraction of the type PS1. $*du\acute{s}a >$ Sln. $*d\acute{u}ša$ (Turni *zi:ma* 'winter'); Sln. $*\check{e}/*\check{e}- >$ Turni *e:* (*slę:p* 'blind', *kolę:no* 'knee'), Sln. $*\bar{a}/*\bar{a}- >$ Turni *a:* (*ma:x* 'moss', *ma:ny* 'smaller'); Sln. $*\bar{o} >$ Turni *u:/\bar{o}* (*stu:* 'hundred' : *no:č* 'night'), Sln. $*\bar{e}/*\bar{e}- = *\bar{e}/*\bar{e}- >$ Turni *e:* (*me:t* 'honey', *re:bra* 'ribs' = *re:p* 'tail', *sre:ča* 'fortune'), Sln. $*\hat{o}-, *\bar{o}/*\hat{o}- >$ Turni *o:* (*pro:sin* 'I beg' = *klo:p* 'bench', *to:ča* 'hail'); accent retraction of the type Sln. $*m\grave{a}gl\grave{a} >$ $*m\grave{a}gl\grave{a}$ 'fog' (Turni *danas* 'today'), accent retraction of the type Sln. $*ok\hat{o} >$ $*\delta ko$ in bi-syllables (Turni *sinu* 'hay', *kulu* 'wheel'), accent retraction of the type Sln. $*kov\acute{a}č >$ *k\grave{o}vač* 'smith' (Turni *k\grave{o}vač*) are **Eastern local dialects of Kostel dialect** of Slovene.

The marginal Northern local dialects of the Buzet dialect (Croatian *buzetski dijalekt*) in Northern Istria (accent advancement of the type PS1. $*\delta ko >$ Sln. $*ok\hat{o}$ (Slum *zatu* 'therefore', *golup* 'pigeon'), accent retraction of the type PS1. $*du\acute{s}a >$ Sln. $*d\acute{u}ša$ (Slum *glava* 'head', *mlęko* 'milk', *pętok* 'Friday'); early lengthening of the type Sln. $*kr\grave{a}va >$ $*kr\acute{a}va$, which is confirmed by the single reflexes of Sln. $*\bar{e} = *\check{e}-$ (Slum *snęh* 'snow' = *lęto* 'year'); Sln. $*\bar{a}/*\bar{a}- >$ South Sln. $*\bar{a} >$ Slum *a* (*m\acute{a}nji* 'smaller'); Sln. $\bar{o} >$ dol. Sln. $*\bar{u} >$ Slum *u:* (*nus* 'nose', *kukus̄* 'hen'); Sln. $*\bar{e}/*\bar{e}- >$ South Sln. $*e_i >$ Lower Carniolan Sln. $*e_i >$ Istrian $*\bar{e}/*\bar{e} >$ $*ie >$ Šavrinija Istrian $*\bar{e} >$ Slum *e:* (Slum *snęh* 'snow', *lęto* 'year'); Sln. $*\bar{e}/*\bar{e}- = *\bar{e}/*\bar{e}- >$ Lower Carniolan Sln. $*ie >$ Istrian $*i\bar{e} >$ Šavrinija Istrian $*\bar{e} >$ Slum *e/e* (*męt* 'honey', *sęd\grave{o}n* 'seven' = *pęt* 'five', *plęsat* 'to dance'); Sln. $*\bar{o}/*\hat{o}- = *\hat{o}- >$ Lower Carniolan Sln. $*uo >$ Istrian $*uo >$ Šavrinija Istrian $*\bar{o} >$ Slum (*p\acute{o}t* 'path', *g\acute{o}ba* 'mushroom' = *d\acute{o}bar* 'good')) are part of the **Šavrinija subdialect** (Slovene *šavrinsko podnarečje*) of the **Istria dialect** (Slovene *istrsko narečje*) within the Lower Carniolan dialectal base of (South) Slovene.

From what has been shown above we can infer that the research points in the *Slovene Linguistic Atlas (Slovenski lingvistični atlas (SLA))* on the territory of the Republic of Croatia should be understood as a part of the Slovene diasystem in the sense: a) the local dialect of **Banfi** (SLA point 407) (in the vicinity of Štrigova) is part of the Prlekija dialect; b) the local dialect of **Hum na Sutli** (SLA point 408) is part of the Middle Styrian dialect; c) the local dialect of **Dubravica** (SLA point 409) (to the South of Kumrovec) should on the basis of the *a*-type vocalization of Sln. $*\bar{a}/*\bar{a}-$ (*t\acute{a}:st* 'father-in-law' < PS1. $*t\grave{a}st\grave{b}$) be seen as a part of the Kozjansko subdialect of the Kozjansko-Bizeljsko dialect; d) the local dialect of **Čabar** (SLA point 410) and **Ravnice** (SLA point 411) are Western local dialects of the Kostel dialect, while the local dialect of **Ravna Gora** (SLA point 412) is an Eastern local dialect of the Kostel dialect; e) the local dialect of **Brest** (SLA point 413) (in the vicinity of Slum) forms a part of the Šavrinija subdialect of the Istria dialect.

